GEORGES DUHAMEL

IB 1612

Spovedan
IN MIEZ
DE NOAPT

EDITURA ADEVĂRUL S

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

V
II B 1610

SPOVEDANIE IN MIEZ DE NOAPTE

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GEORGES DUHAMEL

14 DEC. 1934
Biblioteca Universității Iași
Ac 5197

SPOVEDANIE
IN MIEZ DE NOAPTE

Traducere de A. Clarnet

II B 1.610

EDITURA „ADEVERUL", S. A. — BUCUREȘTI

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PREZENTAREA LUI SALAVIN

Dacă-l vei căuta pe Salavin îl vei găsi. Nimeni nu se prea gândește la Salavin în zilele în care e mulțumit de sine, în zilele în care se simte salvat.

Dar, într'o seară — lui Salavin îi place umbra și osteneala — într'o seară, vei rătăci dealungul unei străzi tulburi, în care urlă vuietul. Vei fi pradă tristeței, a resentimentului, pentru că ți-ai ofensat pe cel mai bun prieten, pentru c'ai obosit iubirea unei femei, pentru că ți-ai chinuit colaboratorii și l'ai exasperat pe patron. Te vei simți mai rușinat de gândurile decât de faptele săvârșite. Prin minte îți vor trece hotărâri absurde: lupte, retrageri, morți. Și, deodată, în lumina dezolată a unui felinar, ți se va arăta Salavin.

Are să-ți atingă brațul. Să nu-l respingi. Salavin este un posomorât care nu se gândește decât la lumină, un bicisnic care nu visează decât putere, un laș mistuit de dorința bărbăției. Singur și nenorocit, el stă în

faţa cerului şi, totuş, nu vrea să decadă; vrea, din contra, să se înalţe. Dacă nu-l vei speria prea mult, poate că te va mângâia povestindu-ţi păţaniile sale.

M'am plimbat adesea în tovărăşia lui Salavin pe străzile de pe Montagne Sainte-Geneviève. Am scris povestea lui, povestea unui elan nenorocit, povestea unei înfrângeri. De atunci, pentru uşurarea mea, pentru echilibrul meu, am început să scriu povestea unui succes. Nu mi se pare că povestea aceasta ar fi mai puţin amară.

* * *

Amicii mei români mi-au cerut să prezint compatrioţilor lor ediţia românească a acestei ***Spovedanii în miez-de-noapte*** *ce apare prin îngrijirea lor.*

Nu este vorba să-l explic pe Salavin. Bietul om se explică el însuşi, căci timidul acesta este un vorbăreţ, acest sălbatec este un încrezător. Obiectul acestei mici prefeţe, iată-l, în mod foarte precis:

Dacă cititorii mei români vor avea, citind romanul, sentimentul că Salavin este, pentru dânşii, o veche cunoştinţă; dacă vor regăsi în Salavin ceva din viaţa lor, ceva din propria lor tristeţă, dacă această carte a lui Salavin, compusă, cuvânt cu cuvânt, rând cu rând, pe străzile Parisului, le va apărea a fi şi cartea lor, cartea vieţii, a neliniştei

și a conștiinței lor, — să nu le fie frică să și-o mărturisească și să încerce — poate — să mi-o și spună.

In această perioadă dureroasă nu este inutil pentru omenire să știe că, pretutindeni ea resimte aceeași deșnădejde și hrănește aceleași speranțe.

GEORGES DUHAMEL

Paris, Ianuarie 1934.

Biblioteca Universității
BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I

N'am pică pe d. Sureau. Sunt cât se poate de nemulţumit că mi-am pierdut situaţia. O situaţie bună, vă rog să mă credeţi! Dar n'am pică pe d-l Sureau. Era în dreptul lui. In locul său, eu însu-mi nu ştiu ce aşi fi făcut. Deşi eu, din nenorocire, pricep o mulţime de lucruri.

Trebue să spun că d. Sureau n'a vrut să înţeleagă. Ar fi trebuit să-i dau explicaţii, dar, cântărind lucrurile, am făcut mai bine că nu i-am explicat nimic. Şi apoi, d. Sureau nu mi-a lăsat timp să mă regăsesc, să mă justific. A fost aspru. Ba să spun cuvântul: a fost brutal şi chiar feroce. Nu face nimic: nici nu mă gândesc să am pică pe el.

Cât despre d. Iacob, asta-i altă socoteală; el, ar fi putut face ceva pentru mine. Timp de cinci ani, în fiecare zi, seara şi dimineaţa, m'a văzut lucrând,

El ştie că nu sunt un om extraordinar. Mă cunoaşte. Adică, judecând bine, nu mă prea cunoaşte. Insfârşit! Ar fi putut spune o vorbă, numai una. Vorba asta n'a spus-o şi nu-i fac vreo vină. Are nevastă, copii şi o reputaţie cu care nu se poate juca.

Nici vorbă că dac'aş spune ce ştiu despre d-l Iacob... Dar, doarmă'n pace: n'am să spun nimic. Nu m'a apărat, şi gândindu-mă bine, n'am pică nici pe dânsul. Oamenii ăştia nu sunt datori să aibă păreri despre anume lucruri. M'am găsit în faţa unui complex de circumstanţe foarte penibile. Să zicem, pentru moment, că greşeala a fost numai a mea. De oarece lumea este făcută după cum ştiţi, consimt să recunosc că am greşit. Vom vedea mai târziu!

De altfel, aventura asta datează demult. N'aş vorbi de dânsa dacă n'aţi fi trezit în mine amintiri rele. Şi apoi, mi s'au întâmplat atâtea de-atunci, încât se poate să fi uitat unele amănunte. Trebue să vă atrag atenţia că n'am văzut pe d-l Sureau decât de trei ori. Timp de cinci ani, e cam puţin. Faptul se datoreşte prea marei importanţe pe care o are casa Socque & Sureau: domnii aceştia nu pot întreţine raporturi personale cu cei două mii de funcţionari ai

lor. Cât despre serviciul meu, el n'avea nici un raport cu direcţiunea.

Deci, într'o dimineaţă, iată că sună telefonul. Nu ştiu dacă vă impresionează soneriile, clopotele şi alte aparate de speţa asta infernală. Eu am oroare de ele. Existenţa unei sonerii electrice acolo unde mă aflu, ajunge să-mi turbure viaţa! Pentru acest unic motiv, sunt clipe în care mă felicit c'am părăsit viaţa de birou. O sonerie nu este un zgomot ca ori care altul, ci un burghiu care-ţi sfredeleşte brusc trupul, care-ţi pune gândurile în frigare şi care opreşte tot, până şi bătăile inimii. Cu de-astea nu te obişnueşti.

Iată, deci, că, deodată, sună telefonul. Tot biroul ciuleşte urechile fără să aibă aerul. Soneria se opreşte şi aşteptăm. Nu sunt mai nervos decât oricare altul, dar aşteptarea asta este încă un supliciu, căci vrem să ştim dacă va suna de mai multe ori.

Când sună odată este chemat d-l Iacob: de două ori, d. Pflug, Elveţianul. Pentru mine, sună de trei ori. De când am plecat, îl sună probabil de trei ori pe Oudin pe care-l suna de patru ori, înainte de-a părăsi eu serviciul. Oudin! Nici ăsta nu-i nervos! Dela primul sunet începea să-şi roadă o unghie, bineînţeles fără să aibă aerul. Aşa se face

c'a avut odată un sugel la degetul acela.

In ziua de care este vorba, telefonul a sunat odată, nu mai mult, un sunet prelung, drept, iritant prin siguranţa ce se ghicea bine în mâna care-l punea în mişcare.

D-l Iacob iese dindărătul despărţiturii unde lucra, iese din spaţiul îngust în care şeade ca un cal de curse în boxă, ridică receptorul, şi conform obiceiului său, se sprijină cu capul lipit de perete unde, cu vremea, părul său a făcut o pată grasă.

Conversaţia începe. Ascult pe jumătate: este întotdeauna surprinzător un om care vorbeşte cu neantul, îi surâde, îi face graţii, un om care, brusc, priveşte fix văpseaua de culoarea ciocolatei depe perete caşi când ar vedea ceva uimitor.

In ziua aceea, totuş, d-l Iacob nu zâmbea; nu făcea graţii. Dela primele cuvinte luase un aer stingherit, deveni roşiu ca să lase apoi ochii în jos, ţintuiţi, gânditori, pe radiatorul ce se zbârlea într'un colţ ca o javră nemulţumită.

Eu, ascuţeam un creion. Inutil să vă mai spun că-i rupeam vârful din secundă'n secundă. Il auzeam pe d-l Iacob care bălbăia: „Mă rog, domnule, mă rog, domnule..." şi mă gândeam în sinea

mea: „Dacă mai repetă odată „mă rog domnule...“ mă scol şi-i ard o palmă! Pac! Capul de perete!“

Imi spun întotdeauna lucruri de astea. In realitate sunt un om foarte liniştit şi nu fac aproape niciodată lucrurile pe cari mi le spun. Inţelegeţi şi d-voastră că nu i-aş fi tras palma. Dar tot continuam să rup vârful creionului şi să-mi murdăresc degetele. D. Iacob îmi reamintea pe spiritiştii ce pretind că vorbesc cu umbrele şi cari ajung să le dea un soiu de existenţă. In spaţiul pe care-l lăsa tăcerea lui, se auzea o rumoare piţigăiată ce părea să vie din celalt capăt al lumii şi în care, încetul cu încetul, distingeam izbucnirile unui glas iritat.

Deodată, d. Iacob se desprinde de lângă aparat şi depune receptorul, bâjbâind de zece ori până ajunge să-l agaţe. Eram în culmea furiei, dar asta, desigur, nu se vedea. Ajunsesem însfârşit să fac un vârf cum se cade creionului meu şi îmi ştergeam degetele de fundul pantalonului unde plumbul nu lasă urme.

D. Iacob se întoarce în boxa lui, deschide cartoane, mototoleşte hârtii şi, deodată, strigă:

— Salavin! Ia vino te rog încoace.

Eram sigur. Mă scol şi-l ascult. Il găsesc pe d. Iacob ocupat cu smulgerea

perilor din nas, ceeace, la dânsul, este un mare semn de neliniște. Imi spune:

— Ia, te rog, acest caiet și dă-l în persoană d-lui Sureau. Ai să-l găsești în biroul său, la direcție. Să-i spui că sunt subit indispus.

Și se oprește. Se uită, închizând un ochi spre fereastră, la un păr lung pe care și-l smulsese din nară, îl depune pe sugătoare și adaogă, reținând un strănut cu o putere care-l făcea să lăcrămeze:

— Du-te, Salavin, și grăbește-te!

Pentru a ajunge până la biroul d-lui Sureau trebue să treci prin mai multe corpuri de clădiri. Vara, când ferestrele sunt deschise iar ușile cască la răcoare, se zăresc tot soiul de compartimente suprapuse în care lucrează oameni. Unii se înfundă până'n piept în birouri americane complicate ca niște mașini, alții stau ghemuiți pe niște scaune subțirele și înalte. Pereți imenși, acoperiți de cartoniere, seamănă puțin cu crematoriul dela Père Lachaise. In fața lor, dealungul unor galerii aeriene, circulă, cu un aer grăbit de muscă la miere, doi, trei oameni de serviciu. Câte odată, se aude un țărăit, un zgomot ca de ceva care prăjește și intri într'o sală mare unde dactilografele pianotează ca niște nebune; o muzică de vijelie ciuruită de sunete scurte. Mai departe se văd un

soiu de răsuflătoare de unde vine un miros de mâţă udă şi de pap. In fund, unii strivesc sub presă registrele de copiat: mâini crispate şi fălci strânse. Insfârşit, tabloul unei întreprinderi unde lucrurile merg bine, adică: nimic comparabil cu raiul pe pământ.

In anticamera d-lui Sureau este un servitor în livrea şi ciorapi albi. Mă întreabă de numărul meu de serviciu şi mă împinge într'o încăpere mare, murmurând:

— Vă aşteaptă.

Recunosc numai decât biroul d-lui Sureau unde n'am venit, totuş, decât odată; de celelalte două ori l'am întâlnit pe d-l Sureau în secţia noastră. Văd perdelele de un albastru-închis, tablouri de culoarea gutuielor, iar într'un colţ, planul transversal al „batozei alergătoare Soque & Sureau" cu medaliile dela expoziţie.

El, uite-l! Poate că-l cunoaşteţi şi ştiţi că este un bărbat cam gros, înalt, cu părul tuns mărunt, mustaţa tăiată scurt şi barbişon aspru! tot părul destul de cărunt. Sub frunte, un pince-nez care tremură într'una pentrucă nu strânge decât o nimica toată din pielea nasului.

D. Sureau mă priveşte chiorâş şi spune doar:

— D-ta vii dela redacţie? Ce face d. Iacob?

— E suferind.

— Ah! Dă'ncoa!

Rămân în picioare cu faţa spre marele birou stil Empire, neştiind bine dacă-i mai bine să împreunez tocurile şi să stau drept sau să mă sprijin într'un şold ca soldatul în poziţie de repaoz.

Trebue să vă mărturisesc că, la Soque & Sureau am trăit foarte retras. Uram împrejurările ce mă făceau să ies din funcţiunile şi obiceiurile mele. Meseria mea era să corectez texte iar nu să stau drept în faţa unui prinţ al industriei. Il blestemam pe d-l Iacob şi-i pregăteam câteva din acele fraze bine întoarse pe cari nu le spun, în definitiv, niciodată. Mă neliniştea dealtfel trupul meu cu care nu ştiam ce să fac. Imi simţeam toţi muşchii încordaţi, fiecare în postură de a nedreptăţi pe celalt, şi aveam curioasa impresie de a compune o enormă grimasă nu numai cu figura, ci şi cu pieptul, cu pântecele, cu membrele, însfârşit, cu tot animalul ce-l formam.

Din fericire, d-l Sureau nu se uita la mine. Răsfoia caietul pe care i-l dădusem. Părea stăpânit de o furie mare, destul de bine reţinută.

Deodată, fără să ridice nasul, îl văd

că striveşte indexul pe pagină şi spune:

— Prost scris... neciteţ... Ce cuvânt e ăsta ?

Fac patru paşi de automat, mă plec şi citesc, fără ezitare, cu glas tare cuvântul pe care dânsul nu-l putea descifra. Manevra aceasta mă aduse aproape de d-l Sureau, în imediata apropiere a braţului stâng al fotoliului în care şedea.

Atunci observai urechea lui stângă. Mi-aduc foarte precis aminte şi tot mai socotesc că urechea aceasta n'avea nimic extraordinar. Era urechea unui om cam sanguin, o ureche largă, cu păr şi pete de culoarea drojdiei de vin. Nu ştiu de ce m'am apucat să privesc acest colţ de piele cu o extremă atenţie ce deveni numaidecât aproape dureroasă. Era, colţul acesta, foarte aproape de mine, dar nimic nu mi-a părut vreodată mai departe şi mai străin. Imi ziceam: „Asta-i carne umană. Sunt oameni pentru cari a atinge această carne este un ce foarte natural, oameni pentru care lucrul acesta este familiar".

Ca în vis, zării de-o dată un băeţaş — d-l Sureau este tată de familie — un băeţaş care-şi petrecea braţul după gâtul d-lui Sureau. Zării apoi pe d-ra Dupère, o fostă dactilografă cu care d-l Sureau avusese o legătură destul de zgomotoasă.

Am zărit-o aplecată deasupra d-lui Sureau şi sărutându-l tocmai acolo, pe locul acela, după ureche. Şi tot gândeam: „Ei bine, ce: e carne umană; sunt oameni cari o sărută; e firesc“ Nu ştiu pentru ce, dar ideia asta îmi părea neverosimilă şi chiar odioasă. Imagini diferite se perindau în mintea mea când băgai de seamă că mişcasem niţel braţul drept şi aveam indexul întins: am înţeles imediat c'aveam poftă să pun degetul pe locul acela, pe urechea d-lui Sureau.

In clipa aceea, burtosul mărăi în caet şi mişcă uşor capul, ceeace mă făcu să fiu furios şi uşurat tot deodată. Dar reîncepu să citească şi simţii braţul meu că începe să mişte încetişor.

Intâiu am fost scandalizat de nevoia pe care o simţea mâna de a atinge urechea d-lui Sureau. Dar simţii cu încetul că mintea mea aproba şi dânsa această nevoie. Pentru o mie de motive pe cari le întrevedeam în mod confuz, devenea ceva necesar pentru mine ca să ating urechea d-lui Sureau, ca să-mi dovedesc mie însu-mi că urechea asta nu era un lucru interzis, inexistent, imaginar, ci, pur şi simplu, carne omenească cum este propria mea ureche. Şi, de-o dată, întinsei hotărât mâna şi pusei cu grije degetul unde vroiam, ceva mai sus de lob, pe un colţ de piele cărămizie.

Damiens a fost torturat, domnule, pentrucă dăduse o lovitură de briceag regelui Ludovic al XV-lea. A tortura pe un om este o mare infamie pe care nimic n'o poate scuza; totuş, Damiens îi făcuse regelui puţintel rău. Dar în ce mă priveşte, vă afirm că n'am făcut d-lui Sureau nici un rău şi că n'aveam de gând să-i fac măcar răul cel mai mic. O să-mi spuneţi că n'am fost torturat. Intr'o anumită măsură este exact.

Abia atinsesem cu vârful degetului, în mod delicat, urechea d-lui Sureau, şi de-odată, el şi fotoliul lui făcură un salt înapoi. Eu, trebuie să fi fost cam palid, dar dânsul deveni albăstrui, ca apoplecticii când pălesc. Apoi, se precipită asupra unui sertar, îl deschise şi scoase un revolver.

Eu, nu mişcam. Nu spuneam nimic. Aveam impresia c'am făcut ceva monstruos. Eram istovit, golit, distrus.

D. Sureau puse revolverul pe masă cu o mână ce tremura atât de tare încât atingând mobila revolverul făcu un zgomot de dinţi ce clânţănesc. Şi d-l Sureau urlă, urlă.

Nu ştiu precis ce s'a petrecut. Am fost apucat de zece servitori ce m'au târât într'o încăpere vecină, m'au dezbrăcat şi mi-au scotocit hainele pe cari mi le-am reluat apoi. Cineva veni să-mi aducă

pălăria spunându-mi că se dorește mușamalizarea afacerii dar că trebuie să părăsesc slujba imediat. Am fost condus până la poartă. A doua zi, Oudin îmi aduse materialul meu de scrib și efectele mele personale.

Iată mizerabila mea poveste. Nu-mi place s'o povestesc pentru că n'o pot povesti fără să resimt o nespusă iritare.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II

Notează, te rog, că afacerea Sureau înseamnă începutul nenorocirilor mele. Când zic „nenorociri“ nu înţeleg mai cu seamă marile neplăceri ce au rezultat pentru mine din pierderea postului meu. Mă gândesc mai curând la desnădejdea morală în care înnot de-atunci şi din care poate că nu voiu mai putea ieşi nici odată.

In ziua aceea am măsurat, am vizitat adâncimile din care mintea mea nu mai poate evada. S'au sfâşiat norii, timp de o clipă, m'am uitat bine până în fundul fundului.

Este inutil să raţionez asupra unor lucruri nesocotite. Prefer să-ţi povestesc evenimentele ce au urmat. Observă, te rog, în treacăt, că a numi evenimente nişte fleacuri fără importanţă ca tot ce ţine de mine, ţi-e mai mare mila când te gândeşti.

Scandalul meu cu oamenii d-lui Sureau se petrecuse pe la zece dimineaţa. Nu era nici zece jumătate când m'am pomenit în stradă, nu-mi rămânea decât un lucru de făcut: să mă întorc acasă.

Locuesc împreună cu mama. Bag de seamă că nu ştii nimic. Trebue să-ţi explic tot, să-ţi povestesc tot. Nesuferit lucru! Când vorbeşti de tine nu isprăveşti niciodată.

Mama este văduvă. Tata a murit când eram încă un copil mic, încât nu ştiu aproape nimic despre dânsul, că, adică, am despre dânsul foarte puţine amintiri absolut personale. Mama mi-a povestit de patru sau cinci sute de ori unele poveşti de ale tatei, încât poveştile astea fac parte totală din memória mea; până într'acolo, încât trebue să fac o reală sforţare ca să deosebesc aceste amintiri de amintirile mele. Dar, de tata, vorbim altă dată.

Am locuit întotdeauna apartamentul din strada Pot-de Fer. Trei încăperi şi o bucătărie, la al patrulea...

Am oroare de locuinţa asta, dar, totuş nu mă simt bine decât aci.

Casa, locul unde trăeşti de obicei isprăveşte prin a deveni un fel de imagine a fiinţei; n'o cunoşti decât pe dânsa şi-i vezi toată tristeţea, toată nesuferita tristeţe.

Mama are o rentă mică. Cu venitul acesta şi cu ce mai câştig eu, mama duce gospodăria foarte bine. Este o femeie admirabilă, singura fiinţă pe lume care trezeşte uneori în mine dorinţa de a-i cădea în genunchi.

Ţi-o spun asta în treacăt, dar trebuie să fie ceva foarte duios să cazi în genunchi în faţa cuiva, să-l venerezi, să-i deschizi inima, să te încredinţezi lui în toate celea. Când mă gândesc la umanitate, când mă gândesc la toţi ticăloşii ăştia de oameni, ceeace le reproşez mai mult nu este răul pe care-l fac ci faptul că nu găsesc mijlocul ca, o dată, din când în când, să simţim poruncitoarea nevoie de a ne prosterna înaintea unuia dintre dânşii, să-i sărutăm picioarele, să-i jurăm credinţă, să-l servim ca un rob sau ca un câine. Ei aş! Ce să scoţi din brute ca astea. Dacă le-ai oferi sufletul tot, arzător, smuls încă viu din tine, tot ar avea aerul bănuitor al negustorului de măruntaie care se uită la o monedă scoasă din uz.

Ţi-o repet. Mama este o femeie admirabilă. Atât de bună, atât de curagioasă, atât de puţin asemuitoare mie! Căci eu sunt de dispreţuit, desigur, dar pentru motive pe care, te rog să mă crezi, nu le cunosc decât eu, pentru motive pe cari nici Oudin, nici d-l Iacob,

nici chiar Lanone nu le-ar putea imagina. Aştia, în loc să mă dispreţuiască, ar face mai bine să se uite unul la altul în faţă cu sânge rece. Dealtfel, poate că, în fond, ei nu mă dispreţuiesc.

Incolo mama are un mic cusur: mă tratează şi acum ca şi când aş fi rămas plodul pe care-l giugiulea şi-l dojenea altădată. Pentru un om care se apropie de 30 de ani, lucrul e jignitor. La drept vorbind, mama e cam cicălitoare. Cusur mărunt, ştiu, şi care mi-e, totuş, penibil, mai cu seamă în anumite ocazii.

La cusurul acesta al mamei mă gândeam pe când ieşeam din birourile firmei Socques & Sureau.

Aerul rece îmi făcuse bine. Incepeam să mă reculeg, să-mi adun ideile ce trăgeau hăis! cea! ca nişte boi osteniţi de urcuşul prea aspru al unei coaste.

Lungeam cheiul Austerlitz. Incercam să înţeleg ce mi s'a întâmplat şi murmuram: „M'au zvârlit pe uşe afară... M'au zvârlit pe uşe afară... din birou", Imi este greu să-mi sustrag gândurile dela ritmul mersului meu, şi cum pasumi era destul de regulat, scandam aceste fraze nenorocite pe o arie de polkă.

Deodată, m'am oprit. Intrevăzusem nevoia de a da vestea asta mamei, care veste era destul de displăcută şi care ducea la multe consecinţe de temut.

Mă oprii, deci, ca să mă sprijin de parapetul care domină Sena.

In umbra copacilor, piatra era aproape rece. Ca să resimt mai bine înfrigurarea şi agitaţia mea, era nevoie de această răcoare şi de această nemişcare. O clipă de pauză a fost deajuns ca să văd bine că nu eram deloc în starea mea normală faimoasa stare în care nu mă găsesc niciodată

Această scurtă oprire mi-a fost totuş, priincioasă. Imi trebue atât de puţin lucru ca să fiu fericit. Mai grav este că'mi trebue mult mai puţin ca să mă smintesc. Ah, biată maşină!

O echipă de hamali încărca un şlep. Işi împovărau spinarea pe cheiu şi urcau în şlep pe nişte scânduri lungi, elastice a căror imagine ondula pe suprafaţa apei. Privindu-i, am avut întâi o reală plăcere. Apoi, m'am văzut eu însu-mi înaintând pe aceste scânduri înguste, ca un echilibrist. Am resimţit un soiu de ameţeală şi mi-a fost atât de brusc displăcut, încât m'am depărtat de parapet şi mi-am reluat drumul.

Dar ideia mi-a revenit numaidecât că va trebui să dau mamei vestea supărătoare şi mă simţii cu totul copleşit de plictiseală.

Imi părea încă destul de uşor să spun : „mi-am pierdut locul". Fraza era scurtă,

simplă, decisivă. Nu mi se părea imposibil s'o pronunţ. Intrezării chiar mai multe feluri de a mă uşura de această primă mărturisire. Puteam, de exemplu, să cad pe scaun cu un aer desnădăjduit — un aer pe care n'aş avea nevoie să-l prefac, te rog să mă crezi — şi să spun într'o şoaptă: „Mămico, mi-am pierdut slujba". Sau — ar fi poate mai îndemănatec, mai abil ca să nu o descurajez pe biata femeie, să mă plimb în odaie în lung şi'n lat, ca de obicei, pentru ca la un moment, să arunc brusc pe un ton plin de nesinchiseală aceste cuvinte: „Apropo! ştii că mi-am pierdut situaţia!" Examinam şi posibilitatea de a intra ca o furtună, zvârlind cu violenţă cuvinte ca aceste: „Ce mărşăvie! Ce ticăloşie! M'au făcut să-mi pierd slujba". Dar întrevăzui durerosul răsunet pe care l'ar avea asupra sănătăţii mamei o asemenea explozie şi m'am hotărât în favoarea unei manevre mai simple: am să intru în odaia mea şi am să mă descalţ cu zgomot; mama mă va întreba: „De ce te descalţi? Ce, biroul vostru este închis azi după masă?" Şi voiu răspunde: „Nu, dar nu mă mai duc, m'am ciorovăit cu patronii şi mi-am pierdut locul".

Ţi-o repet; această primă parte a convorbirii nu-mi părea că prezintă vre-o dificultate. Dar mă irita grozav gân-

dul că voi trebui, apoi, să dau explicaţii, să expun motivele acestei concedieri, însfârşit, să-i spun povestea, faimoasa poveste pe care o cunoşti deacum.

Asta nu! asta, sub nici un cuvânt! Mama este o femeie admirabilă, ţi-am mai spus-o; dar este o fire simplă un suflet fără ascunzişuri. Şi nu ei îi puteam povesti ridicula aventură, degetul pe care l'am pus pe urechea burtosului celuia, prostia ceia pe care am făcut-o.

Dealtfel, prostie să fie? Să fie oare, într'adevăr, ridicol? Nu! De o mie de ori nu! Nu mă vei face să admit nici că sunt un răufăcător, nici că sunt un idiot. Atunci? Asta este umanitatea d-tale? Iată un om, un om ca d-ta şi ca mine; şi, între noi se ridică o atât de înaltă barieră încât să nu pot pune vârful degetului meu pe pielea lui fără să fac figură de criminal. Atunci nu sunt liber? Atunci individul, ca şi ţările maritime, este înconjurat de un spaţiu inviolabil pe care străinii nu pot naviga fără formalităţi?

Nu pozez în original. Nu sunt altfel făcut decât ceilalţi oameni. Ceva în mine îmi spune: o idee ca cea care m'a pus în mişcare, în această circumstanţă, este o idee pe care toţi oamenii o cunosc, o idee absurdă, dar, totuşi, naturală. Cât despre faptul dacă este bine să cedezi

unor asemenea impulsuri, asta, vai! este altă treabă.

Urăsc minciuna. Ne este destul de greu să ne descurcăm cu adevărul, de ce să amestecăm aci şi alte mizerii. Să-i povestesc mamei c'am fost scos în urma unei măsuri generale de reducere de personal, sau că am fost concediat din cauza intrigelor geloase ale camarazilor mei, — nici prin gând nu mi-a trecut. Sau, mai bine, da. M'a bătut o clipă acest gând, de oare-ce îţi pomenesc de dânsul, dar nu m'am gândit la aşa ceva decât tocmai ca să resping mai uşor ideia.

Cum vezi, reflecţiile mele erau departe de a fi liniştitoare. Ajungând la podul Austerlitz eram hotărât să anunţ lucrul fără cel mai mic comentariu.

Podul Austerlitz este un pod frumos. Işi ia vânt în mijlocul unui mare spaţiu alb. Cum are Parisul, puţină lumină, toată e pentru podul Austerlitz. Aici suflă vântul întotdeauna. Simţi mereu parfumuri de călătorie, alunecă vapoare grele, circulă negustori de nimicuri, fotografi în aer liber care-şi reîncarcă aparatele sub fustele nevestelor ce ţin loc de cameră obscură, — mă rog tot felul de distracţii pentru ochi. Podul îşi umflă niţeluş spinarea, ca şi când l'ar gâdila plăcut tramvaiele şi camioanele

care i-o lungesc. In general, îmi place să mă învârtesc în jurul podului Austerlitz. — un loc care nu s'a prea compromis cu amintirile mele rele. Nu-mi amintesc să fi trecut vreodată podul Austerlitz, cuprins de furie sau de ruşine. Un lucru ca ăsta, contează.

Din nenorocire, în ziua aceea, podul Austerlitz nu mi-a făcut niciun bine; n'a putut: grijile mele erau prea chinuitoare.

Pornii spre grădina Plantelor gândind: „Nici vorbă că o să mă simt mai uşurat în aleea platanilor", — căci această mare alee care urcă spre muzeu este un loc unde sunt aproape totdeauna fericit.

Aleea platanilor a fost un eşec complect. Când am ajuns la înălţimea serelor mă simţeam ceva mai nemulţumit, ceva mai turburat decât când am intrat pe poarta grădinii. Aleea m'a lăsat să trec cu o evidentă nepăsare, fără să se ocupe de mine mai mult de cât un străin, fără să-mi facă cel mai mic semn de prietenie, mie, care, de cinci ani, o mângăiam în toată lungimea ei de patru ori pe zi vara, de trei ori pe zi iarna.

Am resimţit astfel din partea lucrurilor un sentiment de părăsire şi de ostilitate. Semn prost, domnule, când lu-

crurile te trădează în împrejurări grave. Şi mai rău! Vederea grădinei botanice mi-a produs o turburare neprevăzută, grădina era încă închisă. Am înţeles deci c'am venit prea devreme şi, că, dacă'mi continui drumul, sosirea mea acasă la ora aceea, ar avea ceva neobicinuit care ar precipita catastrofa, adică explicaţiile.

Am revenit în spre văgăuna urşilor, nu fără un soiu de furie reţinută: iată răsturnate toate obiceiurile mele! Ce putea fi surprinzător în faptul că lumea obişnuită nu-mi venea în ajutor, deoarece răsturnam totul, de oarece denunţasem pactul, deoarece mă întorceam acasă când nu eram aşteptat, ca un soţ bănuitor care se întoarce pe neaşteptate din călătorie.

Aveam de pierdut mai bine de o oră înainte de a putea reveni în strada Pot-de-Fer. Mi-am petrecut vremea în ocoluri în jurul grădinei botanice, ca un vapor care aşteaptă în faţa portului valul ca să poată intra.

Eram foarte hotărât să nu suflu o vorbă despre istoria mea: dar certitudinea că mama o să-mi ceară lămuriri nu înceta să mă exaspereze.

Gândeam: „Dacă-mi face cea mai mică dojană, nu-i răspund nimic. Rămân de ghiaţă, demn, ca un om care a suferit

o mare nedreptate. Căci, în definitiv, în afacerea asta, eu sunt victima. Am suferit o mare nedreptate: mi se datorează scuze şi consolări.

„Sigur este c'o să mă dojenească: mă tratează tot ca pe un copil. Sigur este că se va plânge, că-mi va pune întrebări, că-mi va vorbi de leafă. Oh, asta, nu! Iată o materie care are darul să mă exaspereze. Nu vreau să aud vorbindumi-se de parale.

„Dacă — după cum este verosimil — mama mă dojeneşte, sunt hotărât să nu-i ascund nimic din ce gândesc. Am să-i spun părerea mea despre ticăloasa de situaţie pe care am pierdut-o. Vina mea este dac'am intrat funcţionar? Eu vroiam să fac chimia. N'am nici o aptitudine pentru hidoasa meserie de scârţa-scârţa pe hârtie. De ce m'a împins mama să iau întâi loc la Moutier apoi la Socque & Sureau? Eram făcut pentru chimie. Tot ce se întâmplă, trebuia să se întâmple fatal. Dece nu m'a lăsat să-mi urmez calea mea? Bine, suntem săraci; dar asta nu era un motiv ca să-mi strice cariera, să-mi piardă viaţa, să-mi compromită, să-mi năruie fericirea. Nu! Nu! Nu primesc nici o dojană în ce priveşte situaţia pe care am pierdut-o. Dacă nu m'ar fi forţat să mi-o fac, fireşte că n'aş fi pierdut-o"

Măsurând aleele întortochiate ale Labirintului mă simţii umflat de o întreagă lume de gânduri veninoase. Paşii mei reveneau mereu în acelaş cerc stupid, iar sentimentele mele se învârteau pe loc, ca un zbor de graur cari nu ştiu unde să se aşeze. In mod gradat am ajuns la concluzia că mama era singura persoană răspunzătoare de nenorocul meu. Dânsa e care m'a lăsat să trec de vârsta burselor şcolare, fără să mă împingă pe calea cea bună. Dânsa e care m'a împins să caut funcţii incompatibile cu caracterul meu. Şi dânsa era aceea care urma să mă acopere cu dojeni, să-mi vorbească de nevoi de bani, să mă facă să măsor prostia şi insuficienţa mea.

Nu! Nu! Nu puteam tolera aşa ceva.

Căldura era încărcată de o vijelie ce se apropia, o căldură istovitoare. Tot învârtindu-mă astfel, broboane de sudoare îmi curgeau depe frunte; umblam ca un om băut! De fapt, eram beat, beat de amărăciune şi de furie. Dar esenţialul pentru mine era dobândit; îmi pregătisem toate răspunsurile şi eram încărcat de pizmă ca un tun de tranşee încărcat cu fulmicoton. Eram parat în întregime. Voiu avea ultimul cuvânt.

Domnule, mă poţi considera cu dezgust. Consimt. Dar eu trebue să spui

lucrurile cum sunt. Inchipueşte-ţi acum cât eram de turbat în clipa când am auzit sunând douăsprezece şi jumătate şi mă îndreptam spre strada Potde-Fer cu aerul grăbit al omului care şi-a câştigat hrana cum se cade.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III

Gangul care străpunge casa noastră la nivelul străzii este întunecos dela poartă ca o vizuină. Paşi nenumăraţi au uzat la mijloc lespezile de piatră, încât gangul pare adâncit în toată lungimea lui de un sanţ în care sta apa nevoioasă depusă aci de toate ghetele ce trec, căci apa asta nu este o rămăşiţă a spălăturei; portăreasa noastră e bătrână şi nu spală gangul niciodată.

Gangul acesta este pentru mine un loc sfâşietor, unul dintre acele locuri care fac parte din sufletul nostru. Toate bucuriile, toate desnădejdile, toate furiile mele au trebuit să treacă prin reducător în fâşii a tot. Pe pereţii lui, ele au lăsat urme neşterse, alte pete decât cele pe cari le imprimă umezeala, mirosuri sălbatice pe cari nu le simt decât eu, mii de amintiri aspre care-mi înceti-

nesc totdeauna mersul şi mă adapă cu melancolii.

Soarele, cauza tuturor uitărilor, n'a mai revăzut acest gang din ziua ce se pierde în trecut şi în care zidarii l'au ascuns sub casă, cum sunt ascunse mormintele egiptene sub piramide. Poate că din cauza asta forfotesc atâtea fantome printr'însul.

Il iubesc, cum iubim bolile ce fac parte din obiceiurile noastre, cum iubim florile zugrăvite pe perete, în nopţile de insomnie. Imi place dreptunghiul de lumină palidă pe care-l croieşte pe zidul gangului, iarna, felinarul din stradă. Imi place mirosul umil şi anost care, împreună cu curentele de aer, dă târcoale acestui intestin al casei mele. Mirosul acesta, dacă ar reînvia peste cinci sute de ani, l-aş recunoaşte printre toate mirosurile din lume. Nu-ţi râde de mine; poate că d-tale îţi plac lucruri mai murdare şi mai greu de mărturisit.

Dacă mi se întâmplă să mă întorc din una din acele plimbări în care ai gustat lucruri nouă, în care ai avut mii de dorinţi, dacă mi se întâmplă să mă întorc dintr'o zi frumoasă ca dela o baie purificatoare, gangul aproape că-mi cade pe umeri şi-mi spune: „Bagă de seamă. Tu nu eşti decât un Salavin!“ Avertismentul mă îngheaţă dar îmi este folosi-

tor, căci este zadarnic lucru să-ţi faci iluzii asupra ta însu-ţi.

Gangul acesta, vezi, acţionează până şi în povestirea mea ; el mă întârzie, îmi răceşte povestea, mă paralizează, cum era să mă paralizeze în ziua aceea, în ziua aventurii mele.

Dar, ţi-am mai spus-o ; aveam prea mult elan. Am străbătut gangul cum treci printr'un teren surpat în care domnesc scaeţii — şi am fost agăţat, sfâşiat, dar am trecut totuş, şi, dintr'un singur elan, m'am trezit în catul întâiu.

Aci, într'o obscuritate chinuită de mirosuri culinare, sub pâlpăirea înfundată a unui etern bec auer, vegetează portăreasa noastră. Lumina moare şi renaşte de o sută de ori pe minut. In timpul acestor agonii vezi o ferestruică rotundă deschisă asupra amurgului care înnecă curtea interioară.

Portăreasa noastră e pe cale să sfârşească acolo unde a fost plantată altădată. Ca plopii, ea moare dela cap în jos. E aproape nebună şi aproape complect orbită de o dublă cataractă care dă pupilelor ei culoarea laptelui. Incolo, ne recunoaşte pe toţi locatarii după pas, după suflare şi după multe alte semne mărunte care-o informează dar pe cari nu le poate analiza ; ceva comparabil cu sensibilitatea unui molusc sedentar.

Deci, portăreasa bătu în uşe şi-mi zise:

— Louis, am o scrisoare pentru tine şi un catalog pentru Margareta. Vrei tu băete, să i-l dai, în treacăt ? Luai scrisoarea şi catalogul şi am continuat să urc. Urcam repede ca să nu las hotărârilor mele timp să se risipească. Intorsătura scării îmi dădea o uşoară ameţeală bine cunoscută. Cu toată încordarea minţii mele, nu m'am lipsit de obiceiul, tot aşa de vechiu ca şi viaţa-mi, de a silabisi, trecând catul al doilea, firma lui Lepargneux, specialist în pantofi de pânză şi pingele de sfoară, un industriaş în văgăună, un mănâncă-molos. Dar să nu ne pierdem vremea cu Lepargneux.

Ajuns la al patrulea, am încredinţat catalogul Margaretei rogojinei din faţa uşii, imediat, am bătut la uşa noastră, cu două degete, micul meu zgomot obicinuit. Avem o sonerie ; am chei în buzunar ; dar nu mă servesc de toate astea niciodată. Am un fel al meu de a bate la uşe. Asta simplifică viaţa.

Mama veni să-mi deschidă. In ziua aceea am făcut întâiu ceea ce făceam de obiceiu, căci orele vieţii cotidiene formează o maşină atotputernică ale cărei piese succesive ne prind, ne împing şi manipulează în dispreţul hotărârilor noastre. Asta înseamnă c'am sărutat-o pe mama, că mi-am depus bastonul în vasul de lut

pentru această destinaţie, că mi-am agăţat pălăria în cuier şi c'am trecut în bucătărie ca să mă spăl pe mâini. Mă supuneam unor vechi forţe tiranice dar nu pierdusem nimic din furia mea care se zvârcolea în mine ca o pisică într'un sac.

Mama a venit după mine în bucătărie. Cu vârful lingurei ridică binişor capacul de pe cratiţa ce era pe foc şi-mi zise dând din cap :

— Louis, ţi-am făcut o mâncărică de berbec. Carnea e scumpă acum ; dar eram mulţumită că-ţi fac o mâncărică de berbec, că ţie-ţi place mult !

Spune-mi, te rog, ce caută mâncărica asta de berbec în mijlocul drumului meu ? Treabă e asta să vorbeşti bucătărie cu un om care a fost victima unei nedreptăţi, cu un om dat pradă furiei şi disperării ? Mâncărica asta de berbec m'a umplut de umilinţă, m'a acoperit de ridicol în proprii mei ochi. Am fost profund jignit, aveam impresia foarte netedă că mama îşi bătea joc de mine.

Şi-apoi, de ce să-mi vorbească de preţul cărnii ? Eu nu ştiam că-i carnea scumpă ? Era într'adevăr momentul să-mi vorbească de scumpetea vieţii, tocmai acum când îmi pierdusem postul ? Te asigur c'am primit fraza mamei în plin obraz, ca o palmă. N'am spus, totuşi, nimic, ca să nu stric nimic din resentimentul

meu, ca să-l las întreg, amenințător, fără replică. Repede, trecui în revistă toate răspunsurile mele. Toate erau gata, peremptorii, biciuitoare, aranjate înaintea ochilor mei ca niște arme pe o panoplie.

Mă pregăteam deci, să trec în odaia mea și să mă descalț cu zgomot, după cum hotărâsem. In ultimul moment însă, n'am avut curajul. Și mi-am zis: „Mai bine e să aștept o ocazie favorabilă, de pildă când mi-o mai vorbi mama odată de mâncărica de berbec".

Am început să mâncăm. Aveam stomacul strâns, ghemuit. Nu mâncam cu voie bună. Priveam în fundul farfuriei și înlăturam bucățelele de carne ca să văd defectele faianței. Cunosc cu precizione toate defectele vechilor noastre farfurii.

Simțeam privirea mamei fixată pe mine fără să mă slăbească și mă gândeam că „desigur, se vede", că disgrația mea era scrisă toată pe față. Am conchis că sunt un biet om de nimic, incapabil să-mi ascund sentimentele. Din cauza asta am avut o recrudescență de ură...

Intre feluri, așteptam, fără să scot o vorbă. Nu vroiam să-mi las mâinile pe masă. Resimt pentru mâinile mele un soiu de pudoare. Dac'aș avea o taină mare, sunt sigur că mâinile m'ar trăda, ele nu știu să se prefacă. Am lăsat deci să-mi

cadă braţele, care sunt foarte lungi, şi, cu vârful degetelor am apucat să-mi răsucesc ciorapii, — o manie grotescă de care nu pot să mă desbăr.

Mama-mi zise cu o blândeţe îndeosebi de ofensătoare :

Lasă ciorapii în pace, bietul meu Louis ! O să-i găureşti. Dece „bietul Louis“ ? Nu-mi place să fiu compătimit, mai cu seamă când nu merit altceva. Şi de ce să se lege de obiceiurile, de ticurile mele ? Am trecut vârsta în care un om de teapa mea mai poate încerca să se amelioreze. Observaţia mamei mi-a părut nu numai inutilă — mi-o mai făcuse de vre-o mie de ori — dar, în situaţia în care mă găseam, perfect insultătoare. Şi socoteam, de altă parte, ca un lucru puţin delicat să-mi recomande să-mi cruţ ciorapii într'un moment în care sărăcia noastră se va transforma în mizerie.

Am fost pe punctul să dau curs liber frazelor pregătite şi care-mi stăteau în gât. Dar, prin care să încep ? Toate se înghesuiau la eşire, ca nişte oi speriate ce vor să treacă toate odată pe o poartă îngustă. Aşa că şi de data asta, n'am spus nimic.

Am terminat masa uitându-mă la mobile, la pereţi, la cămin, obiectele martore existenţei mele şi complice multor gânduri secrete ; iepurii de faianţă

de pe bufet, pendula cu figurina ei de bronz care ştie despre mine lucruri pe care ar face bine să le păstreze pentru dânsa. Priveam peisagiul tirolez în cadrul său, peisagiul acesta de munţi unde s'au consumat şi secat cele mai bune visuri ale copilăriei mele.

Niciunul din aceste obiecte, din aceste mobile, nu vroia să se indentifice cu mine. Toate mă priveau cu insolenţă. Simţeam că imediat ce încep cearta, dela primele cuvinte, toate vor fi de partea mamei, toate contra mea.

Cum terminam masa zări pe un colţ al maşinei de cusut scrisoarea pe care mi-o dăduse portăreasa. Se vede că privirea mamei o întovărăşea pe a mea, căci mi-a spus aproape numai decât ?

— Probabil o scrisoare dela Lanone. Mi se pare că i-am recunoscut scrisul. N'ai deschis-o.

Adevărat. Eu care aştept cu o atât de febrilă nerăbdare poşta care nu-mi aduce aproape niciodată nimic, eu care nu deschid niciodată o scrisoare fără să cred că-mi aduce marea veste făcută să-mi răstoarne viitorul, — n'am deschis scrisoarea asta.

Am desfăcut plicul cu un sentiment de posomorâtă bănuială ; nu putea să conţină decât o veste proastă. Navigam pe una dintre acele trecători unde te

găseşti expus loviturilor soartei, care rare ori nu profită de împrejurare.

Dar nu era nimic, chiar nimic. Lanone mă prevenea că-şi ia vacanţă şi mă ruga să viu să-l văd la prima ocazie.

— Te duci diseară, îmi zise mama.

O frază pe care n'o pregătisem deloc îmi veni pe buze şi scăpă fără să fi putut s'o reţin. I-am răspuns :

— Nu ! O să mă duc azi după amiază.

Abia pronunţasem aceste cuvinte şi am ghicit iminenţa marei crize. Nu puteam să mai revin. Războiul era declarat. Mi-am simţit faţa aprinsă, tâmplele bătând, buzele răsucite ca ale unei javre sfidătoare. Sigur că mama o să-mi răspundă : „Cum azi după amiază ? Dar biroul ?“ Dar nu i-am lăsat timp. Cu o forţă explosivă i-am zvârlit :

— Nu mă duc la birou după masă. Nu mă mai duc la Socque & Sureau. S'a isprăvit ! S'a isprăvit ! Mi-am pierdut locul.

Eram în picioare, ţeapăn; dar mă simţiam, totuşi, încordat, gata să sar. Suflam greu, aşteptam.

Mama luase loc în fotoliu lângă fereastră. Ridică fruntea fără grabă şi mă privi.

Din cauza vârstei, mama poartă ochelari. Ochii ei sunt de un albastru cald. Când vrea să se uite bine'n faţă, ridică

fruntea ca să se servească mai bine de sticle.

Aşa s'a uitat la mine, liniştită, timp de o clipă lungă. Vedeam frumoasa ei privire oprită asupra-mi, privirea ei încărcată de duioşie neliniştită, privirea care nu m'a slăbit o clipă de când sunt pe lume. Simţeam picioarele că-mi tremură. Şi mama şopti cu un glas atât de firesc, atât de adânc, atât de sigur :

— Nu-i nimic, Louis maică, un loc se mai găseşte. Nu e cine ştie ce mare nenorocire.

O, supremă înţelepciune! O, bunătate! Adevărat, nu e nici o nenorocire. Asta am întrevăzut-o ca într'o fulgerare. Adevărat: nu mi se întâmplase nici o nenorocire. Atunci de ce eram nenorocit, de ce eram atât de nenorocit ?

Am făcut un pas, doi paşi; am simţit apoi că haita de fiare sălbatece care mă pustia era gata să fugă în dezordine, să mă slobozească. Am avut sfâşietoarea impresie de a fi salvat, scos din prăpastie. Şi am căzut în genunchi în faţa bietei femei, mi-am ascuns obrazul în poală, plângând cu hohote, furios, frenetic, — lacrimi ce veneau din pântece şi cari se rostogoleau ca nişte valuri de fund, gonind tot, măturând tot, purificând tot.

IV

O furtună rătăcește neîncetat prin lumea oamenilor. Fericite inimile arzătoare peste care suflă. Fericite câmpiile arse pe cari le udă vijelioasa ploaie!

Nu mă ascund c'am plâns. Am prea multe de ascuns pentru ca să nu mărturisesc lacrimile astea: lor le datorez cea mai bună clipă din viața mea.

Ți-am spus-o: eram în genunchi în fața mamei, mă închinam până la pământ bunătății ei atât de simple, în fața unei iubiri atât de plină de adevărată supunere. Și nu eram grăbit să plec, eu, care nu mă gândesc decât să-mi schimb locul.

Mama nu spunea nimic. Pusese mâinile pe capul meu. Trebuie să fi fost foarte emoționată, deși simțeam cum curăța cu vârful unei unghii o pată depe gulerul hainei mele. Imi poartă atâta grijă, este atât de ocupată cu mine, atât de mândră de mine, biata femeie, ca și

când s'ar putea într'adevăr ca cineva să fie mândru de mine!

Imi reveneam, în fine, încetul cu încetul şi spuneam:

— Mămico! Noi care avem tocmai atâtea greutăţi băneşti.

Şi mama care-mi răspundea cu simplicitate:

— Dar bine, Louis, dragul meu, n'avem nici un fel de greutate bănească.

Era adevărat: eram săraci dar nu aveam nici o dificultate bănească. Asta a trebuit să admit şi eu.

Puţin câte puţin, mă simţii pătruns de o bucurie strălucitoare. Mama făcea ceeace fac toate mamele în asemenea circumstanţe: mă pieptăna, îmi făcea cravata, îmi trecea peste obraji o mână blândă pe care gospodăria nu reuşea s'o facă aspră. A deschis apoi dulapul, dulapul nunţii ei şi am avut o batistă fină brodată, puţină apă de colonie şi chiar o bomboană.

Am mâncat bomboana reţinând ultimele zvârcoliri ale plânsetului meu. Aveam zece ani, cinci ani, eram mititel de tot; m'aş fi lăsat legănat. De fapt, cred că m'am lăsat legănat. Să nu vorbim de asta.

Inţelegeam foarte bine că mămica n'o să-mi ceară nici o explicaţie. Numai

pentru asta m'aş fi aruncat la picioarele ei şi i-aş fi sărutat pantofii.

Ei bine, am făcut mai mult: i-am dat toate explicaţiile ce se puteau închipui. I-am povestit ziua mea toată; i-am povestit-o cu toate amănuntele. N'am omis nimic, nici pe d-l Iacob, nici degetul meu, nici urechea burtosului. Zâmbea, biata femeie. Revolverul a făcut-o să tremure puţin, dar şi-a regăsit repede zâmbetul; ba a râs chiar, ca să mă asigure că toate astea erau fără importanţă, fără gravitate.

Eu, ştiu că toate sunt importante şi grave. Dar mama făcu în aşa fel ca să pot uita. O, frumoasa, scumpa clipă! Cu cât mă umiliam mai mult în faţa chipului ei sfânt, cu atât mă simţeam mai înobilat, mai mare, mă simţeam răscumpărat. Iată ceva straniu pe care nu mă însărcinez să ţi-l explic.

Mai revăd o scenă din ziua aceea memorabilă: şedeam în fotoliul Voltaire şi vorbeam cu foc, cu veselie, iar mama, aşezată jos, mă descălţa binişor şi-mi punea papucii, căci ştie bine că nu-mi place să stau acasă mai multe ceasuri fără să-mi pun papucii şi o haină veche.

Continuam să vorbim răzând cu hohot. Viaţa, viitorul meu, nu mi-au părut niciodată mai limpezi ca în ziua aceea. Niciodată omenirea nu mi-a inspirat o

simpatie mai sinceră şi mai lipsită de rezerve.

Tot ce atingeam îmi era primitor şi frăţesc. Am trecut în odaia mea şi am avut impresia că mobilele mă salutau cu un: hura! tăcut.

Odaia mea e mică şi ticsită. Ea este regatul meu, este patria mea. Dela străbuni necunoscuţi îmi vine o venerabilă canapea care ocupa un perete întreg între scrin şi pat. Pentru a-mi urmări mai bine povestirea, nu vreau să iau în consideraţie cele câteva ore — ce zic? — nenumăratele ore infernale consumate de mine pe această canapea. Să-ţi ajungă pentru moment să afli că această canapea este, în ochii mei, un loc sacru, căci, întins pe dânsa, am posedat uneori lumea în vis.

In ziua aceea, sub îmbrăcămintea ei decolorată, canapeaua mi-a părut radioasă. Ea mi-a amintit toate lecturile făcute împreună — căci citesc întotdeauna culcat, ca să-mi uit trupul cât mai mult, ca să fiu aproape mort pentru propria mea viaţă şi, cu sufletul tot, cu eroii mei.

Am început să scormonesc prin odaie ca să găsesc un muc de ţigare; un muc rece, asta-mi place. Las ţigarete pe jumătate fumate, ca să le pot regăsi a doua zi.

Nu mi-a fost greu ca să găsesc ce-mi trebuia, şi, întins pe spate, am început să fumez.

Fumam acasă, în fundul canapelei mele, după amiază şi într'o zi de săptămână. Dacă nu-i asta un lucru extraordinar, admirabil, tutunul avea un gust cu atât mai miraculos, cu cât, la birou, nu se poate fuma niciodată'n cursul zilei. Nu vorbesc de Dumineca, ziua aceea veninoasă! Tutunul avea, deci, un gust de libertate, iar viaţa avea chiar gustul tutunului.

Depe canapea zăream rafturile ce se îndoiau sub povara cărţilor mele. Privind ţintă spinarea volumelor, vedeam rândurile cum unduiau în valuri mici ca apa dintr'un şanţ. Asta este o veche iluzie a mea care mă mai distrează încă — de câte ori nu mă săcâie. In ziua aceea, iluzia asta m'a încântat.

Am petrecut pe canapea un ceas plin, suculent, concentrat, unul dintre acele ceasuri despre care poţi vorbi timp de douăzeci de ani. Apoi, m'am dus până la fereastră ca să privesc universul.

Eram în luna lui August. O răcoare de canal urca din stradă, odată cu mirosul legumelor şi strigătul zarzavagiilor ce-şi târăsc cărucioarele pe pavajul cartierului meu. Strada părea crestată adânc, cu dalta, în massa stâncoasă a clădirilor.

Toate ferestrele erau deschise. Vedeam oamenii înăuntru cum vezi, la ora refluxului, ieşind din stânca în care locuiesc, vieţuitoarele unei colonii.

Dacă nu cunoşti strada Pot-de-Fer, fă-mi, te rog, plăcerea şi nu te du s'o explorezi. Ştiu că o să te scârbească... Dar nu-mi place să aud pe cineva defăimând-o; prefer să fiu singurul care o vorbeşte de rău.

Deosebeam, în fundul acestor locuinţe, tot felul de amănunte cari, în alte circumstanţe, mi-ar fi părut nenorocite, scârnave şi cari, în ziua aceea, erau curioase şi mişcătoare. Bucuros aş fi deschis vorba cu unii vecini pe cari, în general, am aerul că nici nu-i văd.

Mama mă strigă. Am trecut la dânsa, cântând din coşul pieptului, încât mi-a spus pentru a trei mia oară:

— Păcat că nu vrei să iei lecţii de canto; ai o voce frumuşică de tenor.

Mama mi-a mai făcut o surpriză: scosese din dulap două păhărele fine ca băşica de săpun şi o sticlă de vin Cinq-Terres. Băutura asta o aveam dela un văr depărtat care a stat în Italia.

Nu sunt lacom deloc, dar păhărelul acesta de vin tare a fost pentru mine un deliciu.

Maica spunea:

— Bea asta, înainte de a te duce să-l

vezi pe Lanone, bea ca să-ţi vii în fire de tot. Şi dacă vrei să iei masa de seară cu Lanone, ia-o.

Picătura asta de alcool mi-a transpus bucuria pe o scară atât de mare încât îmi devenise absolut trebuincios să umblu, să mă consum, să mă uzez, să mă istovesc.

M'am îmbrăcat frumos, am sărutat-o pe mămica mea bună şi m'am repezit în jos pe scară în goană.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

V.

Ca un izvor de hrană bogată ce curge prin partea cea mai grasă a târgului, strada Monffetard scoboară dela noi la sud şi străbate o regiune zbârlită, congestionată şi furtunoasă.

Legat cu otgonul de muntele Saint-Geneviève, partea Monffetard-ului formează o stâncă pe un povârniş, o stâncă refractară de care vin să se frângă valurile mari ale noului Paris.

Imi place strada Monffetard. Ea seamănă cu o mie de lucruri surprinzătoare şi diverse: seamănă cu un furnicar în care ai pus piciorul; seamănă cu acele huvoaie al căror urlet îţi dă uitarea. E incrustată în oraş ca un parazit mânos. Ea nu dispreţuieşte restul globului: îl ignorează. Şi e copioasă şi tăvălită ca o scroafă.

Monffetardul îşi are obiceiurile sale proprii şi multe legi care nu mai au

nici sens nici vigoare dincolo de fluviul Monge. Străinul care, venind din centru se rătăceşte în strada Blainville sau în piaţa Contrecarpe, este aspirat, la anumite ore, ca un pai de către meelstromul monffetardian şi târât, aproape imediat, în cataractă.

Strada Monffetard pare închinată unei lăcomii sălbatece. Ea transportă pe spinări, pe capete, pe o multitudine de braţe, tot felul de lucruri hrănitoare cu miros puternic. Toată lumea vinde, toată lumea cumpără. Negustoraşi mărunţi îşi plimbă fondul comercial în podul palmei; trei căpiţe de usturoi, sau o salată sau câteva fire de cimbru. Când şi-au schimbat marfa asta pe un gologan mare, dispar: şi-au terminat treaba.

Pe malurile acestui şuvoi se grămădesc munţi de carne crudă, de ierburi, de păsări tăiate albe, de dovleci burtoşi. Valul roade aceste bogăţii şi le duce cu dânşul de-alungul zilei pentru ca ele să renască în zori.

Casele sunt zugrăvite în culori brutale, singurele ce par juste, singurele posibile. Fiecare poartă adăposteşte o negustoriţă de peştişori prăjiţi, iar aroma, grăsimile supraîncălzite, urcă printre ziduri ca tămâia cerută de o divinitate carnasieră.

Ţi le povestesc astea, pentrucă eşind

de acâsă, strada Monffetard a fost prima etapă a fericirii mele.

Era pe la cinci după amiază. Strada Monffetard se liniştea: apoplexia ei o apucă dimineaţa.

Să treci prin strada Monffetard într'o zi în care eşti fericit, este o adevărată afacere. M'am lăsat să alunec până la lacul Gobelins, cum se lasă călătorul purtat de o pirogă dealungul unui râu tropical. Totul era pentru mine revelaţie. Ajungeam, din clipă în clipă, la plenitudine.

In cărnăţăriile prin faţa cărora treceam, vedeam fete cărnoase pentru cari viaţa era ca dansul: ele cinsteau pateurile cu gesturi rituale, cu mângăeri delicate. Oh! suavele pateuri!

In străduleţele murdare ca pasajul „des Patriarches" plutea o umbră albastră-azurie, o umbră orientală, în care gândul meu împingea recunoaşteri cuceritoare. Nădăjduiam s'o zăresc pe frumoasa negustoriţă de legume fierte, o fiinţă lungă căreia fermecătoarea greutate a podoabelor ei fireşti îi dă totdeauna un aer lînced. Vederea aceasta mi-a fost oferită în treacăt şi în chiar momentul propice. Era oare posibil să mi se fi refuzat ceva în ziua aceea?

Paharul de Cinq-Terres, strălucea în mine ca un jăratec. Pasul meu era ae-

rian. Eram copleşit de binecuvântări. Eram făcut pentru toate aventurile.

Timp de mai bine de douăzeci de secunde am fost ciobotar într'o magherniţă ce mirosea a iuft. Douăzeci de secunde: o jumătate de veac de viaţă filozofică într'o încăpere cât un degetar.

Am fost negustor de peşti şi scoici: am rătăcit cu privirea prin mii de peşti proaspăt coloraţi, printr'o turmă de languste pe cari le scosesem eu însumi în zorii zilei, dintr'o mare fumegândă constelată de arhipelaguri.

Am fost zarzavagiu, am fost vier, am fost cel care mână vitele. O ciorchină mare de banane m'a târât până'n pustiile nisipoase, pe urma unei caravane; dar parfumul cărnurilor sărate mi-a deschis imediat o fermă afumată din singuraticii munţi Cevennes.

Ce bun este să fii fericit! Ce simplu şi ce uşor! Zău, domnule, cum fac oamenii de nu sunt întotdeauna fericiţi când au tot ce le trebue pentru asta?

Ajuns în faţa bisericii Saint Mèdard, zăresc pe un fost camarad, un anume Delaunay, pe care-l cunoscusem pe vremea când lucram la Moutier. Camaradul meu cumpăra nişte pătlăgele roşii la una dintre femeile ce încurcă cu coşurile lor îmbucătura străzii Monffetard.

S'a apropiat de mine cu un aer de

om covârşit şi mi-a povestit ceva confuz, unde era vorba de nevastă-sa bolnavă, de un copil mort, de mai ştiu eu ce?

Mă simţii turburat; mi-au dat lacrimi. Eram atât de bun în ziua aceea! Doamne, ce milos şi ce bun eram în ziua aceea!

Nu mi-am putut reţine elanurile inimii şi i-am zis lui Delaunay:

— Ai nevoe de parale? Pentru că, dacă...

Mă refuză uitându-se la mine cu mirare, cu nelinişte. Eu îl priveam cu ochii omului care împărtăşea durerea aproapelui; entuziasmul meu uşură disperarea lui. Poate că e monstruos s'o spun, dar durerea lui excită în mine o vie simpatie care nu-mi era neplăcută. I-am zis:

— Pot să te servesc cu ceva? Ai nevoie de mine?

M'am pus la dispoziţia lui. I-am promis că voi veni să-l văd. Şi l'am părăsit cu vii declaraţiuni de credinţă şi devotament.

Nu m'am dus să-l văd. Nici nu ştiu ce a devenit şi nu m'am mai ocupat de dânsul niciodată. Totuş, în ziua aceea, aş fi jertfit desigur multe ca să nu fie nenorocit.

Umbra pe care o aruncase asupra bucuriei mele mi-o făcu şi mai strălucitoare. In mai puţin de cinci minute ea

îmi reluase complect în posesiune inima pe care mi-o umplea ca o tumoare — bucurie aproape supărătoare, grea de purtat. Dar îţi vorbesc prea mult de această bucurie. Iartă-mă; nu era vina mea, dacă, în ziua aceea aveam o bucurie atât de mare că-mi venea să ţip, atât mă încordase.

Această faimoasă bucurie mă luă cu dânsa, cum împinge barca pe ape pânza umflată, şi mă făcu să urc în mers vioi strada Monge, sifon puternic care spre seară, suge centrul oraşului şi răspândeşte un val furnicător asupra regiunilor de sud.

Ceva mai târziu mă întrezării în peisagiul deşert care înconjoară hala de vinuri. Dealungul zăbrelelor care o închideau am fost prins de un zburdalnic miros răcoritor de buţi desfundate.

Apoi, nu mai ştiu pe unde am trecut. Visurile mele se amestecau necontenit cu universul simţurilor, încât în realitate, până aproape de ora şase, am încetat de-a exista într'un loc precis. Poate că, în vremea asta, am fost în mai multe părţi ale lumii, poate că n'am fost nicăeri. Dar, la şase, m'am trezit pe asfaltul bulevardului Bourdon.

Asta era o adevărată încercare. Bulevardul Bourdon este, pentru omul care nu e destul de sigur de sine, un loc

de temut. Dacă harul Domnului nu coboară asupră-ţi, să nu înfrunţi bulevardul Bourdon într'o după amiază de vară. E trist şi arzător, licărirea luminii şi mirosurile de canal dau trecătorului o ameţeală greţoasă.

Am învins bulevardul Bourdon şi am ieşit, glorios, în piaţa Bastiliei, răsunătoare ca o nicovală şi adăpată de raze.

Faubourg-ul Saint-Antoine m'a văzut trecând într'o brumă aprinsă, ca un om ameţit de succese grele. Puţin după aceea am abordat strada Keller, în care locuieşte Lanone. Continuam să-mi cheltuiesc fericirea cu mare risipă: nu-mi vedeam fundul pungii.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VI.

Lanone este un tovarăș din copilărie, supraviețuitorul unei lumi îngropate. Lanone, pentru mine, înseamnă, un milion de amintiri și un om pe-deasupra, un om pe care-l iubesc mult. Lanone a făcut totdeauna parte din viața mea. El nu era dintre cei cărora, pe la vreo doisprezece ani, le juram că vom păstra vecinice legături de prietenie. Aceștia, nici nu știu măcar dacă trăiesc. Cu Lanone n'am făcut proiecte niciodată, sau, atât de puține! Și se vede că, de asta, el rămâne amestecat cu tot ce mi se întâmplă.

Îl iubesc pe Lanone cu duioșie: cu alte cuvinte, sentimentul meu pentru dânsul îmi pare a fi o prietenie pură și vigilentă. Dar este, desigur, din parte-mi, mare orgoliu, când mă socotesc în stare de a avea o reală afecțiune.

Lanone nu știe nimic, cred, despre

caracterul prieteniei pe care o am pentru dânsul. Ceva care este încă o formă a orgoliului mă împinge să ascund slăbiciunile şi înclinările mele cele mai spontane. Şi apoi Lanone nu ştie că este unicul meu prieten. L'am lăsat întotdeauna să creadă că am foarte diferite relaţiuni captivante şi preţioase. Ii pot eu mărturisi lui Lanone că sunt o fire foarte săracă, că nu sunt în stare să am mulţi prieteni ?

Lanone este funcţionar la un notar. A luat-o pe femeia pe care o iubea şi pe care o iubeşte mereu. Are cu dânsa un copil, un copil frumos căruia i-am fost naş. Straşnic naş !

Când am ajuns la Lanone era şase jumătate. In două minute am dat partea esenţială ce aveam de declarat.

Marthe, soţia lui Lanone, îmi zise :

— Eşi dela birou ? E cam devreme.

Am răspuns :

— Nu mă mai duc la birou. Am părăsit...

Lanone mi-a pus numai decât o mulţime de întrebări, la care am răspuns cu aerul hazliu, rece, distrat, mă rog, cu aerul omului chemat de variate şi seducătoare perspective.

Mă întorsesem pe jumătate pe patul-divan care face parte din odaia lor un

fel de salon şi priveam cum Marthe îşi scălda copilul înainte de a-l culca.

Octave Lanone fuma o pipă mică în lemn de măslin. Ţinea capul fin şi plăcut la vedere aplecat uşor pe umăr. Faţa lui exprima o fericire atât de de calmă încât semăna cu absenţa, cu golul, cu neantul, mă rog, o fericire obişnuită, ceva care s'ar putea compara cu fericirea unei pendule ce a fost întoarsă pentru o sută de ani, sau a unei pietre care cade'n spaţiu, pentru vecie.

Marthe avea aerul mulţumit pe care i-l dă o viaţă lipsită de griji. Totuş, se încrunta şi dojenea la fie-ce clipă pentru o trecătoare încăpăţânare a copilului, pentru o picătură de apă pe rogojină, pentru o altă picătură de apă ajunsă pe oglinda dulapului.

Eu care nu înţeleg nimic din ce este adevărata fericire, eu care n'am şease ceasuri, nici patru ceasuri de fericire pe an, mă minunam foarte. Gândeam cu un soiu de pasiune secretă: „Ce importanţă are picătura asta de apă? Dacă cineva ar da drumul, astă seară, Senei întregi în odaia mea, neturburata mea fericire nu s'ar resimţi câtuş de puţin".

Priveam grupul pe care-l formau amicii mei. Mi se părea că numai copilaşul îşi trăia bucuria; ceilalţi doi şi-o dormeau, ca să zic aşa. Îi consideram cu

puţin dispreţ, cu puţină milă. Gândeam: „Au tot ce le trebuie ca să fie fericiţi şi au aere de mumii, mulţumirea lor este împăiată. Eu, sunt un nenorocit, un fiu rău, un funcţionar concediat, dar mă simt astăzi plin până în ochi de o fericire autentică, violentă, formidabilă şi care priveşte la a lor cum ar privi Himalaya la o broască. Este nedrept, dar este minunat, minunat... Hai! Hai! trebue suflat pe suprafaţa acestui lac prea neted...“

Şi am suflat din toată inima. Am suflat ca un taifun. M'am apucat să fac mii de nebunii din care fiecare îndeplinea dorinţa unuia dintre demonii mei interiori.

Am luat copilul pe umeri ca să execut nişte dansuri vertiginoase. Dar fiinţa asta mică, singură, era la nivelul meu, pe un plan cu turbarea mea fericită. Scotea ţipete ascuţite ce dădeau unor anume lucruri ce se zvârcoleau în mine o satisfacţie acută.

Incetul cu încetul, cei doi Lanone se încălziră, îi trezeam dintr'o toropeală; părea că spun: „Adevărat, suntem fericiţi, atunci de ce nu suntem veseli? De ce nu dansăm. De ce nu strigăm, de ce nu sărim, de ce nu plesnim?“.

Eu, dansam, strigam. Eu, eram îngrozitor de vesel.

Brusc, Lanone îmi zise:

— Rămâi să mănânci cu noi?

Pentru asta venisem. Am făcut, totuş, obiecţiuni. M'am lăsat rugat.

Lanone nu mai insistă şi, imediat, o sudoare fină îmi broboni tâmplele. Intrezării o seară singuratecă, cu această enormă povară de veselie pe care n'am s'o pot purta singur. Dar Lanone îşi reluă insistenţa şi primii numaidecât, ca un laş, bălbăind aproape de groază.

Clipa aceasta a fost un ochiu care a scăpat din înlănţuirea încordată a exaltaţiilor mele. Din fericire, l'am regăsit repede şi nu s'a mai văzut nimic.

Copilul fu culcat cu mare pompă. O, minune! A adormit numai decât. Fără ezitare, el a trecut dela o existenţă vehementă la somn, la adâncă uitare, la nimicire.

N'am avut timp să-l invidiez: se discuta menu-ul. Sămânţa de veselie pe care o adusesem în casă creştea acum singură. Lanone se grăbi să coboare'n pivniţă. El preciză:

— Ba da, ba da! Una din cele trei sticle de Vouvray!

Iar Marthe adaugă:

— Astăzi gata! E momentul să deschid cutia de potârniche cu trufe.

Bucuria umană, domnule, este un sentiment curios şi impur; are totdeauna nevoie de a se sprijini pe lucruri mate-

riale pe care ni le introducem în stomac. Chiar când bucuria pare desfăcută de toate aceste josnicii, tot îi trebue, dacă vrea să dureze, să-şi adauge argumente digestive. Este rar ca dânsa să le recunoască drept o cauză esenţială a ei, dar ea caută într'însele confirmări, întăriri şi concluziuni. Poate că nu este aci nimic de care să fim ruşinaţi: pentru animalele necumpătate ce suntem, lucrul este firesc. Caută în amintirea d-tale şi ezi dacă n'ai simţit nevoia de a sublinia cele mai bune momente ale d-tale asociând fericirii vreo vie satisfacţie a limbii şi a pântecelui. Aşa este! Am ţinut să pun masa împreună cu Marthe.

Sufrageria lor dă pe o vastă întindere accidentată! clădiri joase, uzine, ateliere, un agregat incoerent de case în unghiuri ascuţite. Soarele care apunea, trimetea peste această adunătură o rază orizontală, străpungătoare ca o spadă, şi care venea până'n fundul încăperei ca să ne orbească şi să ne înviorezе entuziasmul.

Iată şi potărnichea, scoasă din ascunzişul ei; o cutie de conserve păstrată cu evlavie de luni de zile pentru o ocazie mare. Cutia fu deschisă şi pasărea apăru opărită, prăjită, printre largi felii de trufe cu mirosul lor plictisitor.

Mai erau şi alte lucruri fine. Cu avi-

ditate, cântăream, cu cât aceste lucruri puteau ele întări bucuria mea.

In momentul în care începu masa, cei doi Lanone erau cât mine de nebuni. Ii trăsesem la mine, îi înălţasem. Ne agitam pe aceeaşi treaptă a scării, păpuşi ale căror sfori erau egal de întinse.

Incât, aproape imediat, mulţumirea noastră îşi întinse rădăcinele în amintiri, rădăcini lungi ce se întorceau să sugă toate bucuriile de altă dată pentru a le asocia clipei de faţă.

Amintirile noastre bune erau numeroase, dar mai opera şi un farmec care făcea ca evenimentele ce ne păruseră nefaste, supărătoare, revenind cu celelalte, claie peste grămadă, să ne facă să râdem. Printre parfumurile mâncărurilor şi băuturilor, nevoia noastră de fericire se umfla pe masă, în raza privirilor noastre aburite, ca un ierbivor pântecos care rumegă o pajişte întreagă.

Ce de râsete în trecutul acesta hrănit, totuş, cu un prezent ursuz, urât ! Octave, care poseda puţin talent de imitator, reînviă ochilor noştri, urechilor noastre, o mulţime de personagii şterse, deformate prin douăzeci de ani de povestiri. Erau amintiri uzate până la aţă. Nu cunosc mai bune. Când Lanone părea că vrea să omită vreuna dintre glumele noastre venerabile, i-o aminteam eu nu-

maidecât, şi tot mai avea un pic de zeamă, ca lămâile vechi, stoarse de o sută de ori.

Marthe, care era căsătorită abia de cinci ani, nu lua parte întotdeauna la această jovială dezgropare; revanşa prieteniei asupra amorului. Mâncam alimente savuroase şi simple şi întreţineam o flacără încălzitoare în acest sclipitor foc de artificiu.

Venise noaptea de mult şi lampa şi răcoarea, când, fără cea mai mică raţiune aparentă, fără cea mai mică raţiune inteligibilă, un lucru nou apăru în mine: a fost o clipă precisă în care băgai de seamă că eram mai puţin fericit decât în clipa precedentă. Iată! Nu pot să explic lucrul mai clar.

Ai fost, domnule, pe malul mării. Ai asistat la urcuşul valului: urcă, urcă timp de ore întregi, tot mai îndrăsneţ, mai temerar la fiecare undă şi nu-ţi poţi închipui că se va opri. Vine apoi o clipă în care apa ezită şi, s'a isprăvit, isprăvit! Din clipa acestei slăbiciuni, vezi că apa cedează, că se retrage, că fuge ruşinos, descoperind funduri oribile, mizerii şi adâncimi ce fuseseră uitate şi pe cari le dă pradă luminii. Şi n'o poţi reţine, nu poţi împedica această dezertare.

Astfel, am înţeles că bucuria mea se ducea, că voiu fi abandonat, dezbrăcat, trădat. In mod brusc, am simţit o des-

nivelare: cei doi Lanone continuau să se înalţe. Îi priveam cum se ridică având aerul călătorului istovit care nu-şi mai poate urma tovarăşii decât cu privirea.

Făcui o sforţare ca să recâştig terenul pierdut. Zadarnic! Am spus câte-va gogonate ce nu au profitat decât celorlalţi, căci, mie, ele mi-au apărut grosolane şi dezonorante. Alimentele îşi pierduseră virtuţile şi m'am surprins criticând în taină natura lor, pregătirea şi oportunitatea.

O luciditate rău-voitoare îmi cuprinse ochii şi urechile. Îl observam pe Lanone. Cu disperare băgai de seamă că se complace în nerozii, în grosolănii, cărora le acordam câte un râs ieftin, colorat întâi de ironie, apoi de cruzime.

Imi venea să strig, să chem într'ajutor, ca un marinar desnădăjduit pe un vas avariat. Era destul de inutil: în jurul meu singurătatea se întindea întunecată, nepătrunsă, mortală. Îi zăream acum pe Lanoni ca pe oameni dintr'o altă lume, cum trebue să se uite peştele la rândunică.

Nu era nimic de făcut şi m'am resemnat cu amărăciune. Mă gândeam la mine ca un animal ce a fost sângerat până la os şi care vede cum i se scurge sângele, care vede sburând afară dintr'însul orice speranţă, orice viaţă.

In mai puţin de o jumătate de oră, jertfa fu săvârşită. Am fost dezlocuit de graţie, golit, extenuat. Mai mult: se adâncea, se pronunţa un deficit groaznic. Făcusem cheltueli imprudente, îmi risipisem bucuria, făcusem datorii, mă ruşinasem pentru multă vreme. Incepui să-mi reproşez stupida mea bucurie de după amiază. După un examen metodic, nemilos, mi-am inspectat această vană şi răufăcătoare risipă ca o crimă.

Dar cei doi Lanone nu băgau de seamă de loc. Continuau singuri. Nu le păsa şi-şi rădeau desigur de mine!

Aveam aerul că sunt cu dânşii; cred chiar că le răspundeam la întrebări; dar le juram în sinea mea un resentiment aproape plin de ură. Vina lor era dac'am pierdut, risipit, delapidat, avutul meu interior. Mă ajutaseră în nebuniile mele în excesele mele şi mă svârliseră pe băligarul lui Job. Nu m'am mai putut reţine şi m'am sculat ca să plec.

A trebuit să susţin un soiu de luptă. Prietenii mei mă mai vroiau şi încercau să mă reţie. Eu, mă încordam ca să mă desfac de dânşii, cum se desface de o metresă bătrână un amant decepţionat.

La urmă, au renunţat. S'au consolat chiar atât de repede, de plecarea mea, încât supărarea mea crescu. Nu erau

oare doi şi nu-şi puteau linişti frenezia fără mine?

De altfel, era timp ca să mă înfund din nou în singurătatea mea. Diversele episoade ale zilei începeau să mi se urce pe buze: dintre acestea, cele mai vesele îmi erau cele mai nesuferite.

După câteva cuvinte de despărţire, m'am repezit în jos pe scara neagră şi caldă.

Am avut senzaţia c'am rupt odgonul care mă ţinea legat şi că mă găseam cel puţin liber, liber de a fi nenorocit în voie. Strada m'a dus cu dânsa, cum duce apa pe un înecat. Forţe vechi şi necunoscute hotărâră itinerarul meu.

Revedeam, una câte una, toate minutele funestei zile: biroul, pe d-l Iacob, pe d-l Sureau, ispita, actul idiot şi totuş necesar, întoarcerea mea acasă, furia mea şi bunătatea mamei. De aci încolo nu mai posedam destulă violenţă şi răutate calmă ca să-mi judec zăpăceala, bucuria neobicinuită, prodigioasa mea nerozie. Mai cu seamă nu prevăzusem în ce prăpastie nenorocită mă va arunca această orgie de nemeritată fericire.

Rătăceam cu un pas de somnambul într'un Paris tenebros şi uscat. Pavajul îmi trimite un miros înăbuşitor de praf şi de băligar ars. Fiecare felinar îmi prindea umbra în trecere, o învârtea şi

o trecea felinarului următor. Imi venea să vomitez.

Sprijinit pe parapetul podului Sully am petrecut o oră confuză în a aduna elementele disperării mele ca să fac din ele un manechin. Am făcut sforţări nemaipomenite ca să fiu nenorocit cu preciziune. Şi asta-mi era interzis: nu eram nici măcar un mare nenorocit, ci un lucru stricat, putred, inform, derizoriu.

Clopoţelul casei mă trezi, nu cu zgomotul lui, subţire şi ascuns în părţile cele mai adânci ale clădirei, ci prin răcoarea vâscoasă a butonului de aramă ce-l aveam în mână.

Am urcat treptele cu pas încet, plin de sudoare, zăpăcit de respirarea plumburilor aşezate la ferestrele caturilor.

Ajuns la uşa mea, întrevăzui necesitatea de a mă strecura binişor fără s'o trezesc pe mama. Ideea că mă voiu regăsi în faţa bietei femei mă umplea de confuzie şi ruşine.

Inaintai, deci, în vârful picioarelor, ca un hoţ. Ca de obicei, mămica lăsase o lampă mică aprinsă pe bufet. Am stins'o ca nu cumva să zăresc într'o oglindă hidoasa figură ce trebuia să am.

Am trecut în odaia mea, mi-am scos ghetele şi m'am trântit pe divan. O licărire misterioasă, ieşită din adâncurile cerului parizian, murea pe arama unei

lămpi mici evreești care atârna într'un unghiu, pe perete. Imi legai privirea pe acest infim punct de oprire, și, cu pumnii pe gură, mi-am petrecut noaptea urându-mă și disprețuindu-mă.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VII.

Din ziua aceea începu o perioadă care mi-a lăsat o amintire nelămurită, o amintire plină de blândeţe şi ruşine. Mă gândesc la vremea ceea ca la un somn imens. Nimic surprinzător, căci am făcut atunci sforţări reale ca să-mi topesc zilele şi nopţile în aceiaş amorţire, în aceiaş toropeală.

Ţi-am spus că, de-a doua zi după afacerea mea cu Sureau, Oudin mi-a adus materialul meu de scrib. L'am pus bine într'un colţ al odăii în aşteptarea momentului când voiu găsi alt loc. Imediat apoi, începu noua mea viaţă.

Mă sculam dimineaţa târziu. In primele zile, pe la şease un fel de chemare interioară mă făcea să deschid ochii ceea ce este foarte natural, dat fiind că ani de zile m'am sculat la ora aceea ca să mă duc la lucru. Câtva timp am continuat deci să mă trezesc pe la şease ;

plăcerea mea era deosebită căci îmi spuneam că neavând nimic de făcut în oraş atât de devreme, era complect inutil să ies din pat. Cugetarea aceasta plăcută era în genere, urmată de o mulţime de alte gânduri mai puţin fericite: cugetam la situaţia mea pierdută şi la nevoia de a-mi găsi alta. Scurt, remuşcarea otrăvea câte-o dată acest răgaz nedorit şi isprăvea prin a mă trezi. De cele mai multe ori printr'un soiu de sforţare, printr'un soiu de adeziune la inerţia pe care somnul îl înfiltra încă membrelor mele, concediam aceste gânduri inoportune şi mă înfundam cu deliciu într'un neant oribil şi voluptuos.

Mă aflam ca în centrul unui spaţiu negru, culcat, suspendat, legănat. Toate ideile mele, toate voinţele mele, toate rămâneau circular înăbuşite în umbră, încât le zăream ca pe un popor de larve confuze. Eram bine; eram atât de puţin! Poate că moartea e ceva asemănător; în cazul acesta, moartea e un lucru bun.

Imi amintesc numai că, lipită pe sufletul meu, pe restul informe al sufletului meu, era imaginea albastră şi dreptunghiulară a unei ferestre întrevăzută printre gene ca dindărătul zăbrelelor unei colivii.

Câte o dată, în inima acestui neant, eram vizitat, străbătut de o închipuire,

o închipuire îmbrăncită, gălăită, ca poveştile pe cari le reprezintă cinematograful.

Aproape toate închipuirile mele se desfăşurau într'o tăcere groaznică. Cele cu zgomot, cuvinte, cântece, sunt rare şi-mi turburau sufletul timp de mai multe zile. Visez foarte des; visez visuri nedesluşite şi puternice. Adică văd imagini al căror contur nu este neted, dar a căror culoare este violentă. Nu ştiu dece-ţi vorbesc despre asta; eu sunt un om atât de banal, atât de grozav de asemuitor cu toţi ceilalţi oameni!

In privinţa visurilor mele, ceea ce mă izbeşte mai mult, este că n'am nevoie să dorm ca să visez. Inţelege-mă! nu zic să visez ca poieţii, ci să visez ca un om care doarme, să cad pradă unei lumi grozave, incoerente şi minunate. De exemplu, sunt adesea în plină muncă, scriu sub micul meu abatjour, şi, de-o dată, crac, abia am timp să bag de seamă că sufletul meu şi-a schimbat alura şi iată-mă într'o altă viaţă. Câte-o dată, asta mă apucă pe stradă, mergând. Dar va trebui să-ţi vorbesc de visurile mele altădată, am destule de povestit despre lumea de aici, la ce să mă mai aventurez în cealaltă.

Imi vorbeam de visurile ce aveam înainte de a mă trezi. Ei bine! chiar

dacă, dimineaţa, după ce mă trezeam, nu-mi aminteam nimic, totuş visurile mă pătrundeau într'atât încât îmi parfumau zilele, decideau, până a doua zi, de culoarea sufletului meu.

Pe la nouă, zvârleam plapoma de pe mine. De la bucătărie, unde biata mămică lucra binişor, îmi venea aroma cafelei, vicleană şi pătrunzătoare ca un gând. Mă sculam şi mă îmbrăcam cu o odioasă osteneală: osteneala celor ce vor veni.

Mă duceam la mama în bucătărie şi o îmbrăţişam în tăcere. In fiecare zi eram sigur că-mi va face o observaţie dreaptă, că-mi va reproşa somnurile mele nesfârşite până în dimineaţa târzie şi cari procurau existenţii mele goluri largi, obscure şi prăfuite. Dar, în fiecare zi mama îmi spunea sărutându-mă duios:

— Louis maică, ţi-am prăjit niţică pâine de eri.

Luam loc pe taburetul de paie împletită, între piatra de scurgere de sub robinetul de apă şi bufetul de lemn alb. Ocupam aci un loc îngust ca un destin. Intorceam spatele luminii zgârcite ce venea din curtea mică şi, bine înţepenit, susţinut, proptit de toate lucrurile înconjurătoare, mă simţeam bine. Da, mă simţeam bine, totuş, mă simţeam bine cu laşitate, cu năucie.

Im place cafeaua. Imi place şi mirosul plăcut al pâinii prăjite. Mă bucuram deci, de aceste bunuri nemeritate, în imp ce mama, cu blândeţe, cu atenţie, mă privea cu ochii ei obişnuiţi cu penumbra. Ştiam că trebue să fiu desfigurat de atâta somn. Imi simţeam trăsăturile umflate, ochii împungiţi, părul uscat şi vălvoi. Dar totul îmi era egal: esenţialul era ca să nu rup farmecul amorţitor ce-mi permitea să trec de la o noapte la alta fără zguduială, fără cioc-nire, fără o efectivă trezire.

După ce-mi luam cafeaua, mă întorceam în odaie ca să-mi fac toaleta. Cum dispuneam de un timp nemăsurat, începeam să mă spăl cu multă neregularitate şi negligenţă. Mi se întâmpla astfel uneori să mă prindă seara neras pentru că amânasem această operaţie din ceas în ceas. Am isprăvit prin a renunţa la dânsa de tot şi de-atunci port acest soiu de barbă pe care o vezi şi care mă dezgustă profund.

Ah! Domnule, mă cunosc destul de bine ca să judec fără blândeţe pe om, această fiinţă respingătoare păduchilor şi sclaviei. Iartă-mă că ţi-o spun cu atâta claritate, dar cum aş putea vorbi de asta fără mânie? Timp de treisprezece ani, am dispus, în fiecare dimineaţă, de aproape douăzeci de minute

ca să veghez la curăţenia trupului şi te asigur că cele douăzeci de minute erau foarte bine ocupate. Urmam o ordine, totdeauna aceiaşi: mâinele, obrazul, picioarele, etc... Viaţa era uşoară, n'aveam decât să dau ascultare obiceiurilor mele.

Din momentul în care, pentru aceiaş îngrijire, am început să dispun de aproape ziua întreagă, n'am mai ajuns să fac cât de cât din programul meu în mod corect.

Amânam neîncetat pentru mai târziu când un lucru când altul, nu fără să-mi reproşez amar toate aceste amânări. In timpul acestei perioade însemnate, mi s'a întâmplat să rămân câte două săptămâni cu picioarele nespălate, asta numai pentrucă aveam de zece ori timpul necesar ca să mi le spăl. Şi să nu crezi că era din parte-mi, uitare. Deloc! Mă uitam pe gânduri la picioarele mele goale şi socoteam că pot să mai meargă şi aşa până a doua zi. Din „a doua zi" în „a doua zi" picioarele mele deveneau de o murdărie perfectă.

In mijlocul toaletei mă apucam să trag dintr'o ţigare, să deschid o carte. Mă înfundam într'un colţ de canapea, preocupat la infinit de gânduri nedesluşite. Din patul desfăcut scăpau adieri mari de somn. Visurile mele de peste

noapte, la pândă, pe sub mobile, pe după cadre, în florile hârtiei de pe pereţi, deschideau un ochi şi ieşeau încet, ca nişte demoni. Ele ne reluau în posesie, pe mine şi camera, legau şi învârteau în jurul sufletului meu o farandolă ameţitoare; din clipa aceea, timpul se oprea în jurul eternităţii ca un vapor paralitic pe o mare de sirop.

Asta dura până ce venea mama şi între-deschidea binişor uşa, nu fără a fi făcut de trei sau patru ori „hm! hm!" Atunci, visurile mele fugeau ca şoarecii sub scrin şi toropeala dezerta din mine.

— Louis, întreba mama, vrei să deretic la tine?

— Da, da, strigam eu, grăbindu-mă să mă îmbrac.

Săpunul mi se uscase pe obraji, nu-mi mai rămânea vreme destulă ca să mă rad. In galop, îmi puneam haina şi ghetele şi ieşeam din odaie spunând:

— Mă duc să văd ce-i cu locul ăla de copist... Nu ştii? Biroul de notar...

— Du-te, Louis maică, răspundea mama, răscolind vârtos patul, plapoma de puf şi perna de căpătăiu, ca şi când acestea n'ar fi fost locuite de o mulţime de figuri vii pe cari nu le cunoşteam decât eu.

Imi luam pălăria şi bastonul — deşi in cursul unui recent demers mi s'a

făcut observaţia că, pentru un funcţionar, bastonul dându-i un aer de „amator", era puţin recomandabil — şi trăgeam după mine uşa locuinţei.

Abia închisă, vedeam cum lumina dubioasă depe scară se anima de o mulţime de imagini tărătoare, săritoare, mângăetoare. Demonii mei erau prezenţi. Mă aşteptau, cum aşteaptă câinii ca să-i iei la plimbare. Mă înconjurau chelălăind, îmi lingeau mâinile, săreau în jurul meu, în vreme ce eu scoborând treptele umede şi roase, mă zbăteam între mii de visuri fabuloase, ca un om care cade drept în apă.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VIII.

Plecam pe străzi la întâmplare; ziua mi se arăta în faţă ca un deşert calcinat, fără orizont şi fără surprize. Cei care spun că viaţa-i scurtă mă fac să râd, auzi, să râd, să râd. Anii sunt scurţi dar clipele sunt lungi şi viaţa, viaţa mea, nu este făcută decât din clipe.

Băteam trotuarul, umblând de preferinţă, pe bordura de granit, muind vârful bastonului meu în apa ce curgea pe margine. Imi place apa asta de pe marginea străzilor. Curge pe pavaj şi se usucă la oră fixă, ştiu; ea nu naşte dintr'un izvor, ci dintr'un robinet de fontă. Cu atât mai rău! Nu avem nici o dată decât poezia pe care o merităm. Intr'o gârliţă ca asta din strada Tournefort mi-am petrecut, fără voia mamei, o parte din copilărie, pescuind ace cu gămălie ruginite şi nasturi de ghete.

Astăzi nu mă mai bălăcesc în apă murdară, dar tot mai privesc cu băgare de seamă frânturile de farfurii, pietrişul, infimile rămăşiţe pe care le spală curentul şi le duce, încetul cu încetul, spre canal. Şi apoi, gârliţa îşi cântă oricum tânguirea. Ea mă face să mă gândesc la pajişti, la fluvii, la ţări pe cari nu le voi cunoaşte nici odată. E apă civilizată, apă putredă. Dar apă,totuş apă! Marea, lacurile mari, şuvoaiele de pe munte! Dacă treci prin strada Lhomond, destul de târziu seara la ora când zgomotele Parisului amorţesc şi dorm, vei auzi, sub d-ta, toate canalurile muntelui Sainte Geneviève cum cântă încetişor ca nişte cataracte depărtate. Astea sunt cataractele călătoriilor mele.

Ce vrei? N'am ieşit aproape niciodată din Paris, n'am văzut nimic, nu ştiu nimic, sunt un om oare-care, un om neînsemnat, da, da, neînsemnat. N'am nimic extraordinar să-ţi povestesc. Toate câte mi s'au întâmplat, mi s'au întâmplat înăuntru.

Se vede că n'ai de lucru că mă asculţi pe mine, pe mine care n'am nimic să-ţi spun, eu, care nu sunt făcut decât din nimic.

Lungeam, deci, trotuarul. Nu eram prea nenorocit. Aveam aproape atâta suflet cât o crisalidă şi nu mă simţeam

grăbit deloc ca să-mi sparg învelişul. Aş fi vrut să rămân până seara în acest soiu de toropeală care prelungea pentru mine noaptea. Din nenorocire, tot felul de mecanisme începură să mişce în mine şi iată că repaozul meu s'a sfârşit.

De cele mai multe ori asta începea prin absurda poveste a numărului de paşi. Cunoşti? Blocurile de granit ce formează bordura trotuarului sunt aşezate cap la cap! Mergeam pe ele întâi fără să mă gândesc; apoi, începui să bag de seamă că, la fiecare doi paşi, puneam piciorul pe crăpătura dintre două blocuri. Atunci, parcă, fără de voie, făceam o sforţare ca să fac doi paşi, exact, dela o crăpătură la alta. Mă sileam fără să mă sforţez, fără să am aerul, întâi pentrucă mi-ar fi fost ruşine să dau trecătorilor spectacolul prostiei mele, apoi, pentrucă eram profund convins că nu era vorba decât de un joc al corpului meu, joc copilăresc la care mintea nu particîpa

Şi iată unde începe absurdul: veni un moment când nu mai puteam să-mi desprind gândul de această treabă. Incetul cu încetul, tot afectând cea mai perfectă nepăsare, simţeam bine că-mi lungeam sau îmi scurtam pasul îndeajuns pentru a pune talpa pe crăpătură. O

făceam asta cu un aer foarte nepăsător, cașicând aș fi vrut să-mi ascund mie însu-mi această acțiune a mea. Starea asta de lucruri dura un timp, și brusc, băgam de seamă că imaginația intra în horă. Imi spuneam — nu, nu eu spuneam, ci ceva care e în mine și care nu eram eu — îmi spuneam că dacă n'ajung să fac regulat doi pași de bloc de granit până la al treilea felinar, viața mea s'ar face praf, toate sforțările ar fi destinate înfrângerii. Când ajungeam la al treilea felinar, îmi dădeam o nouă sarcină, aceea, de exemplu, de a ajunge în aceleași condițiuni până la chioșcul de ziare. Unu, doi, unu, doi, u-nu, do-i... Înțelegi ? Și demonul murmura ! „Dacă toate sfârșesc cu bine, dacă faci exact cei doi pași, nu se poate să nu ți se întâmple ceva fericit în cursul zilei".

Zău ! Domnule ! Este posibil oare să fie cineva atât de prost ? Gândește-te că nu sunt superstițios deloc, gândește-te, mai cu seamă, că, făcând aceste maimuțării, nu încetam să mă privesc eu însu-mi cu dispreț, ba chiar, adesea, să mă gândesc la altceva.

Câteodată, mă apuca ridicula istorie cu prăpastia. Să-ți povestesc. Mi-e rușine dar, deoarece am hotărât să-ți spun tot, îți voi spune tot adică nu mare lu-

cru, căci cel care va încerca să explice în zece volume groase ceeace se petrece în sufletul unui om numai într'o singură minută, acela îşi va lua o sarcină supraomenească.

Mergeam, deci, pe marginea trotuarului, foarte uşor, foarte natural, fără a mă gândi la nimic precis. Deodată îmi închipui—era mai mult o idee decât o adevărată închipuire — îmi închipuii că, la dreapta şi la stânga bordurei de granit era o prăpastie şi că trebuia să înaintez fără a greşi pasul. Atât a fost deajuns ca să ezit, ca să tremur din picioare, să mă încurc, şi, finalmente, să pun un picior pe asfalt sau în gârleţ.

Atunci, mă simţeam uşurat; farmecul dispărea. Schimbam trotoarul sau coboram de pe el, şi un lung moment, nu mă mai gândeam la aceste idioţii. Dar ajungeam la o încrucişare de străzi. Altă afacere! Mulţimea itinerariilor mă încremenea.

Altă dată, când mă duceam la birou, nu mi se întâmpla asemenea nehotărâri. Un singur drum mi se părea posibil: cel care mi-l fixase cinci sau şase ani de întrebuinţare, cel jalonat de mii de indicii familiare. Dar în cursul plimbărilor de care-ţi vorbesc, nu mai era aceleaş lucru: scopul paşilor îmi era, de cele mai multe ori foarte nehotărât iar

timpul nu-mi lipsea. Mă opream atunci la câte un colţ de casă, în faţa unei obscure prăvălii. Eram tras la stânga, împins la dreapta, nehotărât, şovăitor. Mă învârteam în juru-mi ca o barcă dusă într'o direcţie de curent şi în direcţia opusă de vânt. Sfârşeam prin a mă svârli înainte la întâmplare, cu ochii închişi şi mi se întâmpla să ajung totuş. Cu alte cuvinte, sfârşeam uneori prin a mă trezi într'un loc care nu era oricare: era pare-mi-se, faimosul birou de notar unde era vacant un loc de copist.

Intram, făceam anticameră, ajungeam în faţa unui funcţionar superior. Dar totdeauna era ceva care nu mergea ; sau locul era ocupat de eri, sau locul era pentru un băiat tinerel, se cereau ceva cunoştinţe speciale pe cari eu nu le aveam.

Câteodată „copistul principal" îmi cerea referinţe dela patronii la care am fost în slujbă. Promiteam să le aduc a doua zi şi mă rostogoleam în grabă pe scară.

Imi terminasem ziua. Făcusem un demers, odată mai mult, demersul acesta dovedea că-mi era imposibil să găsesc un loc. Tocmai certitudinea asta era singurul lucru pe care-l căutam.

IX.

După dejun, treceam în odăiţa mea. Eram foarte sigur, de ceeace mă aştepta, dar afectam faţă de mine însu-mi că nu ştiu nimic.

Ah! domnule, dac'aş înşela pe cel mai crud dintre adversarii mei cu jumătate din perfidia pe care o întrebuinţam ca să mă înşel pe mine însumi, aşi fi într'adevăr o canalie.

Aprindeam un muc, deschideam un ziar, scriam câte o scrisoare neînsemnată, o ascultam pe mama cum ridica masa sau spăla vasele şi spuneam cu glas tare:

— Am poftă să mă duc mai târziu să văd la uzina ceea din Montrouge, ştii mămico ?

Sau :

— N'am primit încă răspunsul dela Casa Malindoir & Simonnet. Caut pe planul Parisului...

Iată genul de prostii pe care le spu-

neam ca să mă înşel asupra motivelor ce mă atrăgeau în odaie.

Pe ascunse, aruncam câte-un ochiu spre vechea mea canapea ce avea aerul şiret şi părintesc al oamenilor obicinuiţi cu izbânda. O priveam cu o furie disperată în vreme ce dânsa se mulţumea să caşte prin toate găurile tapiţeriei ce o îmbrăca.

Mă duceam la fereastră şi mă uitam la nori cu îngrijorare. Să iau umbrela? Nu ! Imi controlam cravata la oglindă. Imi răsfoiam carnetul cu adrese şi, de odată, fără să prea ştiu cum de mi s'a întâmplat aşa ceva, mă pomeneam întins pe canapea cât sunt de lung. Auzeam cu spinarea cum arcurile îşi sugrumau un râs insultător.

N'are de-a face ! Eram întins, drept, ca o pirogă în fundul unui adăpost. Pluteam, aşteptam curentele şi adierile. Demonul nopţilor mele lega în jurul pieptului meu o strânsoare formidabilă, şi, înlănţuiţi, faţă în faţă, ne scufundam amândoi în cealaltă lume.

Trezirea — cu corpul mai greu decât un munte şi cu acreala în gât a alimentelor prost digerate, era odioasă. O dată mai mult, îmi luam pălăria şi bastonul şi mă întorceam în stradă.

Uneori mă gândeam cu precizie la locul ce-mi va fi dat să-l găsesc şi să-l

obţin. Imi închipuiam fericiri absurde: că voi descoperi un secretariat, da, un secretariat! Voi avea un birou singur, cu o fereastră deschisă spre un pom care mă va scălda într'o lumină, verde proaspătă, funerară. Voi fi lăsat singur de tot; voi fi chiar puţin uitat, voi trăi aci într'o pace profundă, voi fi liniştit, ca şi mort.

Domnule, ai să-ţi faci despre mine o idee care are multe şanse să fie falşă. Ai să crezi că am un caracter urât, că sunt un mizantrop. Eu, mizantrop! Este absurd! Ii iubesc pe oameni, dar nu este vina mea dacă, de cele mai dese ori, nu-i pot suferi! Visez bună înţelegere, visez o viaţă armonioasă, încrezătoare ca o universală îmbrăţişare. Când mă gândesc la oameni, îi găsesc atât de demni de a fi iubiţi că-mi dau lacrimi. Aş vrea să le spun cuvinte prieteneşti, aş vrea să-mi golesc inima în inima lor; aş vrea să mă asociez proiectelor lor, actelor lor, să ţin un loc în viaţa lor, să le arăt cât pot fi eu de statornic, de credincios şi capabil de jertfă. Dar este în mine ceva susceptibil, sensibil, iritabil. Cum mă găsesc faţă în faţă nu cu imaginaţii ci cu fiinţe vii, semenii mei, repede se topeşte'n mine bărbăţia. Imi simt sufletul chircit, carnea pe mine vie şi nu mai aspir decât să-mi regăsesc

singurătatea ca să-i mai iubesc pe oameni cum îi iubesc când nu sunt de faţă, când nu-i am subt ochi.

Vezi, fac tot ce pot ca să-ţi tălmăcesc lucruri ce nu sunt de tălmăcit, asta ca să-ţi arăt mai cu seamă că, dacă am aerul unui mizantrop este tocmai pentru că iubesc omenirea prea mult.

Imi vei spune, poate, că, având firea asta, ar trebui să-mi caut mai curând fericirea în lucruri. Inţeleg. Dar lucrurilor, este nevoie să le faci avans dacă vrei să-ţi dea bucurie, şi eu sunt adesea un suflet prea ingrat, prea arid, ca să fac avansuri.

Rătăceam, deci, pe străzi ruinându-mi viaţa şi constatând, aproape la fiecare clipă, că lumea îmi scăpa, eram părăsit, un adevărat sărac, un nenorocit.

Intr'o zi, în strada Ulm, o stradă foarte liniştită, zării pe un ucenic care trăgea un cărucior. Căruciorul era tare încărcat. Ucenicul avea aerul unei broaşte care remorchează un transatlantic. Aplecat înainte, apăsa cu toată greutatea corpului său pipernicit, pe chinga care-i tăia umerii. Intr'o mână ţinea o ulubă şi în cealaltă... Ah! ghiceşte! In cealaltă ţinea o carte. Şi tot trăgând căruţa, citea cu ochii ce-i eşeau din cap.

Nu ştiu ce citea băiatul; dar am resimţit toată seara o crudă impresie de

invidie şi ruşine. Existenţa acestui plod care citea între ulube, existenţa aceasta părea plină, bogată, de dorit, pe lângă existenţa mea atât de goală şi de mediocră.

Adesea, lungile mele plimbări pe trotuare provocau să mi se întâmple tot felul de lucruri neplăcute. Iar numesc „întâmplare“ ceeace nu este, adică lucruri ce se petrec doar în interiorul animalului.

Mergeam cu pas foarte regulat. Eram adâncit în gânduri vechi, în amintiri, în vise nelămurite. Nu mă uitam nici la oamenii ce mergeau în direcţia mea nici la cei ce mergeau în direcţia opusă. Cu toate astea, brusc, o femee care mergea înaintea mea, o femee pe care n'o văzusem niciodată, se întoarse cu un aer ofensat şi trecu repede pe trotuarul celalt.

Asta-i un lucru supărător, te rog să mă crezi, un lucru ce mă umplea de amărăciune. Să-ţi faci nenorocitul tău de drum şi să fi luat drept un urmăritor de femei, drept unul din acei imbecili care nu cunosc decât pista asta, oh! nu! Şi asta, numai pentrucă de vreo trei sau patru minute mergeam la pas cu această găsculiţă. Iată, iată viaţa oraşelor mari! Trebue să ai neîncetat ritmul tău propriu şi să faci neîncetat în aşa fel ca ritmul acesta să nu coin-

cidă cu nici un altul. Să mergi la pas cu cineva înseamnă să atentezi puţin la libertatea lui, şi, câte odată, să-i insulţi pudoarea. Trebue să trăim cu milioane de fiinţe ce sunt semenii noştri, nu prefăcându-ne că nu-i vedem, dar sforţându-ne să fugim de ele în mod politicos şi sociabil.

Mărturisesc că toate astea mă desgustă şi deaceea caut, în genere, străzile unde nu trece nimeni.

Străzile astea sunt rare la Paris. De cele mai multe ori am fost silit să trec prin locuri foarte zgomotoase. Aşa se face că, într'o seară, m'am pomenit la bâlciul Lyon de Belfost, din bulevardul Arago. Imi amintesc seara aceea pentru că am văzut un lucru foarte curios, un lucru pe care-l găsesc foarte trist şi pe care, d-ta ai să-l găseşti poate foarte îmbărbătător, — atât este de adevărat că nimic nu este trist în sine.

Iţi spuneam, deci, că mergeam pe bulevardul Arago care, în partea aceea, este mărginit de nişte biete barăci, sărăcăcioase, lepădătura bâlciului. Barăci cum le ştii, în care se vinde „pastă de zahăr care se întinde, verde şi trandafirie", barăci în care se ochesc lulele cu carabina, unde se poate vedea femeea — peşte, — mă rog, lucruri să plângi de plictiseală.

Deodată zării un soiu de cort cârpit pe care se lăfăia o fâşie de pânză afiş. In cortul acesta profesorul Stenax dezvăluia viitorul după metode magnetice. La intrare, stătea un grup mic de lucrătoare, de soldaţi şi de gură-cască. Mai era acolo un soiu de bătrân nenorocit cu o barbă albă destul de murdară, haine făcute ferfeniţă pe el, şi nu ştiu ce aer de leşinată disperare în obrazul lui zbârcit. Un om isprăvit, uzat, cu ochi de câine sau de copil şi un miros de definitivă mizerie.

Ei bine, domnule, bătrânul acesta a intrat în cort, în urma servitoarelor, a micilor funcţionari şi a băeţilor de prăvălie. In mână, strângea puternic un gologan mare, un gologan câştigat desigur peste zi şi pe care l'a întins omului cu un aer neliniştit şi nesigur. Şi l'a dat ca să poată intra în baraca unde se va vorbi despre viitorul lui.

Iată! Iată ce vedeam în cursul plimbărilor mele.

X.

Îmi pierd vremea povestindu-ţi fleacuri şi mă depărtez de povestea mea al cărei şir îmi scapă.

Perioada despre care ţi-am vorbit dură până pe la Octombrie. Nu număram zilele, simţeam cum îmi fuge timpul subt picioare: mai mult nu ceream. Să trăesc într'adevăr? Amânam viaţa pentru mai târziu, la data aceea nehotărâtă în care se vor întâmpla evenimentele ce trebue să se întâmple. Înţelegi?

Nu mi-a scăpat, totuşi schimbarea anotimpului. Se făcu răcoare şi mama îmi zise într'o zi:

— Louis, o să trebuiască să pui haine de iarnă.

Pentru vară, aveam un costum vechiu de culoarea alunelor şi care îmi plăcea mult. Ingrijirea la care-l supunea mama îi conserva un fel de aer de decenţă: dar era atât de ros şi atât de

lustruit încât părea nenorocit şi umilit. Asta-mi plăcea la dânsul: asta era haina care se potrivea sufletului meu. In fiecare zi regăseam toate cutele, deformaţiunile şi cârpelile acestei haine ca atâtea obiceiuri proprii mie, ca o manifestare a sărăciei mele intime. Graţie acestui pantalon sucit şi cu genunchi, graţie acestui veston şters şi cocoşat, mă simţeam sigur de a trece nebăgat în seamă, ceeace este în viaţă un mare bine

Mama mă făcu să pun haina de iarnă, jacheta asta destul de groasă, aproape neagră pe care o vezi pe mine, care atunci era aproape nouă, şi de care aveam oroare. Este posibil ca, pentru a şi câştiga pâinea, un om să fie obligat nu numai să renunţe la timpul său, dar să-şi mai jertfească toate gusturile, să dea pradă până şi aspectul exterior al persoanei sale?

Am pus, deci, jacheta ca să-mi fac demersurile şi plimbările. In general, nu aveam la mine decât sume derizorii, cincizeci sau şaptezeci şi cinci de bani. Decând îmi pierdusem locul, nu mai îndrăzneam să cer bani mamei. Despre asta mama nu-mi vorbea niciodată. Uneori, făcând câte o cumpărătură pentru dânsa, nu-i mai dădeam restul — un fel destul de discret, destul de nepăsător de a-mi procura cei câţiva gologani trebuincioşi micilor

mele nevoi. Nu cheltuiam nimic, să mă crezi, totuş din când în când, un tramvai, un omnibus, o marcă poştală.

Or, acest soiu de mizerie care, sub haina mea veche, îmi era destul de indiferentă, îmi deveni odioasă de îndată ce am fost obligat să tăvălesc o jachetă de şeviot, o jachetă de funcţionar cu stare sau de burghez. Haina asta, în dezacord cu punga mea, îmi păru o minciună nesuferită. Sunt sigur că jachetei îi datorez eu tot felul de idei absurde ce mi-au bântuit mintea. Tot din cauza ei, m'am apucat să desfăşor o activitate mai reală pentru a găsi un loc.

Activitatea asta deveni curând înfrigurată, fără a înceta, totuş, să fie ineficace.

Slujbe! Astea sunt ca ideile: le găseşti când nu le cauţi. Oamenii cari au o situaţie bună şi sigură spun bucuros: „Un băiat într'adevăr curagios, într'adevăr hotărît, găseşte totdeauna..." Ah! Doamne, cum îi prosteşte pe oameni norocul şi succesul şi cât de mult îi face să fie nedrepţi.

Din momentul în care îmi ziceam cu o groază adevărată: „Hei, oricum, trebue să-mi găsesc un loc!" am avut impresia obscură, dar dârză, că nu voiu găsi absolut nimic. De fapt, nici n'am găsit

ceva,—înțeleg ceva pe care l'aș fi putut primi cu demnitate.

Un zid, un zid! Să ai impresia că te afli în fața unui zid foarte înalt, foarte neted, foarte gros; că zidul acesta este viitorul și că nu poți nici să sari peste el, nici să-l găurești, nici să-l dărâmi. Cei cari n'au cunoscut în viață decât fericirea, nu pot înțelege impresia asta.

Ți s'a întâmplat, desigur, să aștepți pe cineva seara, la un colț de stradă subt un felinar. Ți s'a întâmplat să aștepți un ceas, două ceasuri, să știi că persoana nu va mai veni și, totuș, să continui a spera. Ți s'a întâmplat să ai temeri ca acestea, și teama de a întoarce privirea înapoi la câte zece metri, plecând, deși era evident că nu va veni norocul, pentru ca să-ți întorci apoi pașii, cu toată certitudinea că toate astea sunt perfect zadarnice.

Din toate punctele de vedere, viața mea a fost asemuitoare acestei zadarnice așteptări lângă un felinar, pe ploaie, la un colț de stradă. Știam că orice nădejde era inutilă, dar făceam de mai multe ori pe zi gesturile și demersurile unui om care speră.

Ceeace mi se părea mai curios în cursul drumurilor ce făceam, în toate aceste clipe de singurătate ambulantă,

era activitatea excesivă cu care mă gândeam...

Este greu să spui exact ce vrei să spui: vorbind de activitatea cu care gândeam, bag de seamă că n'am tradus deloc adevărul. A spune că gândeam activ, ar permite credința că voiam să gândesc, că voiam cu hotărîre și în mod victorios. Ei bine, nu! In realitate, ceeace era mai izbitor era pasivitatea cu care gândeam. Eram vizitat, străbătut, brutalizat, violat, de felurimi de gânduri ce mi se impuneau fără ca eu să le fi provocat câtuș de puțin. Pot spune oare că gândeam? Pot oare să-mi atribui acest merit? Nu eram oare numai un martor neputincios; o victimă? Nu eram mai curând câmpul de bătaie răscolit? Nu, zău, nu gândeam, nu făceam nimic ca să gândesc.

Există, desigur, oameni foarte savanți și foarte favorizați care-și propun să gândească despre un subiect și care vorbesc despre ce gândesc; există oameni care-și conduc gândirea cum ar putea conduce un vapor pe o mare semănată cu stânci, oameni cari gândesc în adevăr, adică oameni cari gândesc ce vor. Fericiți oameni!

Eu însă, de cele mai multe ori, sunt albia unui râu: simt cum se rostogolește în mine un șuvoiu zgomotos. Nu-l las să

se răspândească! atât. Şi, iată ce înseamă o vorbă! Nici atâta nu fac. Nu-l pot împiedica întotdeauna de a se răspândi: mai sunt şi inundaţii.

Ia şi d-ta lucrurile cum vrei, dar fapt cert este că, pe când rătăceam în căutarea unei situaţii de negăsit, mintea mea devenise locul unei vehemente fermentaţiuni.

Aci ia loc un eveniment pe care voiu încerca să ţi-l relatez, dar despre care nu pot vorbi nici la largul meu, nici destul de liniştit.

Mă întorceam acasă într'o seară, pela jumătatea lui Octombrie. Poate că era pe la şapte sau opt. Cădea o ploaie de acelea despre care nu trebuie să se spună că ar cădea, pentrucă par să izvorească din aerul bolnav, din pământ, din lucruri şi din oameni.

Imi petrecusem după amiaza refuzând două sau trei propuneri umilitoare: muncă de sclav, de automat sau de salahor. Veneam din fundul cartierului Grenelle şi mergeam pe strada Vaugirard. Recapitulam ziua care nu-mi arăta decât o faţă întunecată şi aspră. N'aveam în buzunar cu ce să iau tramvaiul şi mergeam, fără prea mare grabă, prin băltoace şi noroiu, ameţit de descurajarea şi amărăciunea mea.

Trecând în dreptul străzii Littré —

vezi, îmi aduc foarte bine aminte locul— un gând îmi străbătu mintea : o să aflu ajungând acasă, că mi-a murit mama subit.

Iţi atrag atenţia că nu aveam — că nu am nici acum — niciun fel de motiv ca să-mi fie frică de aşa ceva ; mama n'are decât şaizeci de ani, nu-i cunosc nicio metealnă şi o ştiu perfect sănătoasă. Nu cuget, deci, la moartea ei, decât ca la o eventualitate depărtată şi aproape improbabilă, a cărei singură închipuire îmi dă lacrămi.

Şi aşa, în seara aceea, trecând pe la colţul străzii Littré, mă văzui deodată intrând în casă şi găsind-o pe mama moartă. M'am căznit să gonesc acest gând absurd care, te asigur, n'avea caracterul neliniştitor al unui presentiment. Nu ! nimic alta decât o combinaţie a ideilor. M'am căznit, cum ţi-am spus, dar băgai numaidecât de seamă că ideia nu venise singură : în vremea când încercam s'o depărtez de mine, tot felul de alte idei ce erau consecinţa celei dintâi mă asaltară cu ordinea, cu logica unui atac bine pregătit.

Mama murise. Atunci, ce ? Ce se întâmpla ? — Înmormântarea. — Vedeam înmormântarea, dricul pornit prin străzile mici, cimitirul, tot. — Şi apoi ? — Eu, şi toată viaţa mea de refăcut.

Văzui imediat cum viaţa mea se reconstruia, nu într'un anume fel, dar într'o sută de feluri deosebite. Primul lucru ce-mi veni în minte, iată-l, îmi rămânea o mică rentă. Ţi-am mai vorbit de renta asta : două sute patruzeci de franci pe trimestru ! un titlu asupra căruia am nuda proprietate, un titlu incesionabil şi inalienabil, pe care nu se poate măcar face un împrumut, — o ideie năstruşnică a unui unchiu care a murit paralitic.

Scurt, aveam această mică rentă: optzeci de franci pe lună. Bine ! Imi aranjam viaţa; îmi luam o odaie şi eram liber, liber şi nenorocit : pâine şi cartofi. Mă înfigeam într'o singurătate sălbatică. Nu mai datoram lumii nimic. Existam pentru mine, cu amărăciune. Astfel, aşteptam într'o independenţă ameţitoare, cele ce trebuiau să mi se întâmple mai târziu. Ah !

Ah ! Deodată mă pomenii în faţa Senatului fără să ştiu cum. Mă găseam în faţa Senatului şi-mi scoteam pălăria udă de ploaie pe dinafară, de sudoare pe dinăuntru. Un tremur mare mă cuprinse. La lumina unui felinar priveam mâinile mele ude, tremurând, ca mâinile unui asasin slab. Şi porneam din nou dealungul marginei trotuarului.

O clipă mă aşezai pe parapetul de

piatră în care se înfige grilajul Luxembourg-ului. Mi s'a părut că această odihnă a mușchilor mei liniștea clocotul gândurilor mele, dacă pot numi „gânduri" acest parazit pe care nici nu-l pot stăpâni și nici nu mă pot scăpa de dânsul. Am avut senzația că mă regăsesc puțintel, că-mi țin sufletul aproape nemișcat, cum stăpânești un cal nărăvaș trăgând puternic de hățuri. M'am gândit încet mișcând buzele, m'am gândit cuvânt cu cuvânt : „Dacă se întâmplă să moară mama..." Am simțit imediat cum mi se strânge gâtlejul de durere și o vie desnădejde — pe care o cunoșteam pentru că o mai încercasem odată — mă apucă la pântec. Și m'am ușurat, dacă pot să spun astfel. Și mai gândeam : „Asta-i o ideie foarte ne la locul ei : nu există niciun motiv ca mama să mă părăsească". Nu ! Nu era niciun motiv. Mă gândeam însfârșit. „Nenorocire mai mare nu mi se poate întâmpla". Și toată tristețea mea răspundea : „Nu ! oh ! o mai mare nenorocire nu".

Astfel, timp de câteva secunde, am putut crede că-mi regăsisem stăpânirea, că reluasem conducerea sufletului meu.

In clipa aceea băgai de seamă că nu eram singurul sprijinit de grilajul grădinii. Un om, bătrân, nenorocit, purtând o gambetă deformată de ploaie, se apro-

pia încetişor, mergând ca într'o dungă, frecându-şi şoldurile de micul zid nu tocmai înalt. Omul striga cu glas stins: „*Presa! Presa*“ şi nimeni în lume nu-l asculta.

Recunoscui într'însul pe orbul adus aci în fiecare seară. Capul lui era înclinat uşor, puţin răsturnat, faţa lui nemişcată şi închisă primea ploaia. Ai fi zis că înainta târându-se. La doi paşi de mine, se opri caşi când m'ar fi simţit, caşi când zgomotul vieţii mele l'ar fi ajuns. Il privii şi murmurai: „Asta, ăsta! La ce s'o fi gândind ăsta?“ Eram pe punctul să-l opresc, să-i spun ceva. Ce? Ce? Nici vorbă că nu era nimic comun între prăpastia lui şi a mea.

Mi-am continuat mersul. Intorcând capul de departe, l-am văzut pe orb cum înainta frecându-se de grilaj, caşi când plecarea mea îi deschisese drumul. Până'n Piaţa Panthéon-ului am fost aproape liniştit, adică golit, golit de orice gând. Intrând în strada Ulm m'am surprins numărând: „Şaptezeci de centime pentru masa dela 12; pentru masa de seară 50 de centime. Imi voiu spăla rufele singur. N'am nevoe să mai caut un loc. Singurătatea!

Ridicai din umeri cu durere şi hotărîi să fac un mic ocol ca să nu ajung acasă numaidecât. Asta-ţi dovedeşte că nu eram

în realitate, neliniştit, — deloc: ştiam bine, simţeam adânc că mama nu era în pericol. Era un pericol în mine, numai în mine.

M'am întors din drum şi am luat-o pe strada Clovis. Gândeam cu metodă şi îndârjire: „Dacă vând aproape toate mobilele, am să pot face, poate, o călătorie mică".

Astfel deci, nimic de făcut! Nici nu mai gândeam la condiţional, ci la viitor. Nimic de făcut! Nu eram stăpânul gândurilor mele. Era zadarnic să mai rezist. Tot zadarnic era să-mi ascund acest soiu de crimă ce comiteam. Nu mai puteam să nu cuget criminaliceşte.

Am trecut în grabă prin străduţele ce trebuiau să mă readucă în strada Pot-de Fer. Am intrat în gang foarte convins că tot o mai iubeam pe mama cu duioşie, dar că eram absolut incapabil s'o apăr imaginaţiilor mele, să n'o las ucisă în mine, să n'o ucid în mine.

XI

Dezbrăcată de muşamaua care o acoperea de obicei şi întinsă prin cele două prelungiri în ambele capete, masa din sufragerie ocupa aproape întreg spaţiul liber la mijloc. Vechea noastră lampă, lampa cu coloane de marmoră, lumina pe masă bucăţi de stofă tăiată puse grămadă, patroane de tarlatan, cutii cu ace de gămălii, mosoraşe. Aplecate la lumină, două femei al căror păr se amesteca, lucrau: Mama şi Margareta, vecina noastră, croitoreasa de jiletci despre care ţi-am mai vorbit.

M'am oprit în pervazul uşii, şi privind scena asta liniştită, am simţit o mare strângere de inimă.

Mama ridică spre mine ochii ei orbiţi de lumina lămpei, îmi căută faţa în umbră, zâmbi foarte duios şi foarte împăciuitor şi zise:

— Tu eşti, Louis? Cina ta e pregătită

în bucătărie, copilul meu. Supa am lăsat-o pe o flacără mică, să fie caldă.

De două trei ori ea bătu cu degetarul în masă, cum fac croitoresele adesea, și adăugă cu un glas în care erau urme de încurcătură:

— Vezi, am cotropit sufrageria. Margareta are mult de lucru, așa că o ajut.

Am trecut în bucătărie fără o vorbă. Dealmintrelea, ce aș fi putut spune? N'am înțeles oare? Nu era destul de clar?

Am luat cratița de lut în care-mi fierbea supa înăbușit, m'am așezat la locul meu, între piatra de scurgere a robinetului de apă și bufetul de lemn alb, și am început să mănânc.

Iată, deci, tot ce puteam face eu: să mănânc. Și mai puteam să adăpostesc în mine mii de gânduri odioase și să socotesc ce întrebuințare să dau micei rente... De aceea mama era ținută să vegheze, să coase, să coase jiletci.

Mi-a ajuns o singură privire ca să înțeleg tot: pe Margareta, cupoanele de stofă, patroanele, mosorașele și ochelarii mamei supraveghiând prin stofa neagră goana aței nevăzute. După o seară de muncă, un franc cincizeci, poate un franc șaptezecișicinci.

Nu m'am putut împedica să-mi repet: „Șaptezecișicinci de centime masa de prânz

12,50 de centime masa de seară". Aşi fi vrut să-mi gravez aceste cuvinte în piele să mi le tatuez pe inimă cu vârfuri de ace cu gămălii.

Mi-am mâncat toată supa, apoi nişte linte găsită în bucătărie, apoi un cărnăcior şi o bucăţică de brânză. „Cincizeci de centime pentru masa de seară". Inghiţeam cu lăcomie tot ce găseam. Nu-mi mai puteam măsura ruşinea.

Tot mâncând, ascultam la cele două lucrătoare ce vorbeau între ele pe şoptite. Câteodată, ajungea până la mine zgomotul unei mişcări, un freamăt de fustă şi, timp de câteva minute, maşina de cusut care rodea tăcerea cu ţăcănitul ei. Apoi din nou tăcerea se lăsa, şi, din clipă'n clipă, uşoara aspiraţie proprie femeilor, când recheamă saliva ce goneşte spre buzele întredeschise.

Când am isprăvit masa, am trecut prin sufragerie fără să pronunţ o vorbă şi am intrat în odaia mea. Aci mi-am scos ghetele pline de apă şi m'am întins pe canapea. In odaia mea era întuneric prin uşa pe care o lăsasem întredeschisă intra puţină lumină melancolică, ceeace forma unul din acele tablouri ce trăesc atât de adânc în amintire: un colţ de parchet lucitor, două sau trei obiecte pe jumătate îngropate în întuneric, un unghiu

de cadru, fantoma ţeapănă şi cenuşie a unei perdele.

Eram perfect de calm. Eram perfect de rece şi de lucid. Impresia mea dominantă era: osteneală şi resemnare.

Nimic de făcut! Nu puteam nega că, în mine, trăia un om în stare să speculeze asupra morţii mamei sale, un om în stare să-şi calculeze mica lui fericire scontând moartea mamei sale. Asta, în vreme ce mama muncea ca să-l hrănească pe acest om, să-i asigure supa, lintele, cărnăciorul.

A venit apoi o încercare de împăcare: „Linişteşte-te! Linişteşte-te! Omul nu se poate împiedeca să gândească, dar ce este oare un gând? Ce poate fi mai inexistent decât un gând?"

Eram gata să mă las legănat de cântecul ăsta, când apăru o amintire, furişată ca un şoarece trecând printr'o cameră locuită. O amintire: urechea unui om burtos, o ureche pe care-ţi vine în minte să pui un deget, o ureche pe care isprăveşti prin a pune degetul.

Nimic de făcut. Am aprins o ţigaretă şi m'am întins deabinelea, cu braţele atârnate, cu picioarele abandonate, cu pieptul oferit. Un animal destinat haitei. Un câmp de grâu pentru lăcuste. Un stârv pentru ciori. O piaţă publică. Un pântec de târfă. Veniţi! Veniţi! Nu vă

jenaţi, faceţi tot ce vi se pare mai bun! Ce sunt eu? Unde sunt eu?

Trecuse de miezul nopţii când m'am ridicat. Am trecut în sufragerie. Lampa deşi voalată, mă făcu să clipesc din ochi. Mă aşezai lângă masă. Margareta aşeza jiletcile într'o pânză de percalină neagră. Margareta are o faţă frumoasă, cam grăsulie, ochi duioşi şi cam speriaţi, ochi pe care munca de noapte îi roşea.

Mama aduna acele cu gămălie şi mosoraşele. Ii luasem degetarul şi mă jucam cu el, distrat. Era cald şi răspândea un miros uşor de sudoare.

Mămica zise, întinzându-şi fiecare deget ca să-l dezmorţească:

— Sunt mulţumită: am lucrat bine amândouă!

O aromă de cafea se amesteca în marea linişte a nopţii, cu parfumul acru şi lânos al stofelor. Mica încăpere era plină de o linişte densă, gelatinoasă parcă, în care zgomotele se prelungeau greu. Lampa părea istovită, flacăra ei dormea d'an picioarele.

Margareta o îmbrăţişă pe mama, îmi dete bună seara şi ieşi.

Mama împinse zăvorul şi veni până la mine.

— Acum, trebue să te culci, dragul meu Louis.

Ţineam o mână de a ei într'ale mele.

Pielea arătătorului era aspră și ciuruită de înțepături de ac. Mama trecu mâna ei cealaltă peste fruntea mea de mai multe ori. Mâna asta îmi păru răcoroasă. Nu spuneam nimic. Ca din fundul unei pivnițe, auzeam bătând două inimi.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XII

A doua zi dimineaţa eram încă culcat, pradă toropelei, când auzii şoptind în camera vecină:

— Da, spunea mama, aşa Margareta. Adu-mi în fiece zi cam cât mi-ai adus eri. O să ne instalăm în sufragerie, unde suntem mai la largul nostru.

Am şi sărit în picioare, cu mintea despuiată de toate urmele somnului. Intr'o clipă m'am dat în întregime grijilor mele, ca o prună stricată pradă unui furnicar de viespi.

Toaletă rapidă, cafeaua. Mă simţeam hotărât, dar nu ştiam bine la ce. Planurile mele nu mai semănau atât de mult cu moluscile; le creştea, pe dinăuntru, ceva dur, osos, un soiu de coloană vertebrală.

— Ia-ţi pardesiul, Louis.

Fie! Fie! pardesiul şi, numai decât, uşa, scara, strada.

BOSTON UNIVERSITY LIBRARY

Era o dimineaţă ceţoasă, plângătoare. Saturate de ceaţă, picături mari luminoase se rostogoleau pe faţa lucrurilor. Oamenii mergeau repede şi drept ca nişte inşi ce ştiu foarte bine unde se duc.

Pe la opt fără un sfert, mă găsii în piaţa Maubert. Chioşcul de ziare era deschis, dar afişul nu era încă pus. Începui să-mi răsucesc încet o ţigare cu aere nepăsătoare, şi aşteptai împreună cu alţii.

Eram adunaţi cinci sau şase oameni, umblam din lung în lat cu mâinile în buzunar. Ne priveam pe sub sprâncene. Mi se părea că aveam cu toţii un aer de rudenie: ceva sărac, neliniştit, umilit, dar şi un soi de reciprocă sfidare.

La opt, femeia care ţine chioşcul scoase afişul cu ofertele de serviciu. De mult mi se atrăsese atenţia asupra acestei mici agenţii în aer liber: până atunci, nu îndrăznisem să recurg la dânsa. M'am apropiat, în spatele celorlalţi, prefăcând oarecare nesinchiseală.

Pe foaia jilavă, textul policopiat se citea greu. Unii o silabiseau cu glas tare, cu greutate mestecând, ca să zic aşa, cuvintele absorbite încet în minte.

Numărul 12 îmi reţinu atenţia: „Avocat, cere persoană instruită, tânără, educaţie bună, pentru lucrări de birou. A se trimite fotografie".

Intrevăzui un cabinet de lucru întunecos, cu un larg covor de lână, un foc de praf de cărbuni comprimat, un foc roşiu ca cireaşa în fundul căminului, lungi după amieze singuratice şi un sughiţ de pendulă în tăcerea ca de bumbac.

Iată exact ce-mi trebuia.

— Douăzeci şi cinci de centime, îmi zise femeea, întinzându-mi plicul cu adresa numărului 12.

Intr'un birou de poştă, am scris o scrisoare îngrijită, demnă dar totuşi convingătoare, o scrisoare hotărâtoare. Cuvintele persoană instruită mă turburau îndeajuns; dar în fine, aveam certificat de studii. Mi-am scos din portofoliu mica fotografie pe care o posedam, o fotografie veche, pe care mă văd cu păr bucălat, o mustaţă abia desenată şi aerul cu deosebire melancolic şi timid pe care-l aveam între douăzeci şi douăzecişicinci de ani. O fotografie? Pentru ce o fi cerând fotografie? Or fi existând oameni atât de maniaci.

Am expediat scrisoarea şi m'am simţit îmbărbătat, mulţumit. Intrevăzui un succes, una dintre acele fericite întâlniri cari schimbă destinul unui om. Din clipa aceea am avut un viitor. Viitorul? Nu este el oare un gând pe care-l făureşti subit şi care ajunge să schimbe cursul lumii.

Ţi-am spus că vremea era foarte umedă. Mi-am petrecut, deci, restul zilei la biblioteca Sainte-Geneviève, în colţul meu favorit: la capătul uneia dintre mese, în fund, pe stânga.

Aici mă simt bine. Din ferestrele înalte cade peste paginile tipărite o lumină senină şi spirituală ce cântă ca un arcuş pe o coardă. Aici, totul este just şi cumpătat, ca în creerul unui înţelept. Tămâia zidurilor şi a cărţilor pătrunde sufletul şi-l purifică.

Am petrecut, deci, toată ziua aceea la bibliotecă. M'am întors a doua zi. Aşteptam. La ce bun să înmulţesc demersurile, nu? dacă un singur demers bun, condus cu îndemânare...

Cum mă întorceam acasă în seara zilei a doua, portăreasa îmi întinse o scrisoare. Mi-a şi venit răspunsul! Mă grăbi să mă urc până la catul al doilea unde flacăra gazului aerian palpită în suflarea curentului.

Mă aşezasem pe o treaptă a cărei margine era roasă, mâncată de mai multe generaţii de locatari şi mă pregăteam să deschid plicul. Deodată, graba mea mă dezgustă. Atunci mi-am impus, am reuşit să-mi impun hotărârea de a nu citi această scrisoare decât în odaie la mine, mai târziu, după ce mă voiu fi liniştit bine. Mâinile-mi tremurau. Nu

deschizi poarta noului tău destin cu mâini tremurânde.

Urcai deci, foarte aşezat, cele două caturi. Mama şi Margareta lucrau în sufragerie. Le-am spus bună seara, mi-am scos pardesiul, am aprins o lampă şi am trecut în odaia mea, fără nici o grabă. Apoi am închis uşa şi am pus scrisoarea pe masă. Sosise momentul ca să deschid scrisoarea, să aflu. Nu! Nu încă! m'am descălţat, căci nu stau încălţat niciodată când sunt la mine, în gaura mea, în vizuina mea. Mi-am luat vechii mei papuci şi mi-am făcut o ţigare. Din când în când, mă uitam cu coada ochiului la scrisoare ca la un lucru de mică importanţă şi care conţinea pur şi simplu, viitorul meu. Mai aşteptam. Constatând că mai pot să aştept, mi-a venit un sentiment de orgoliu; începeam să fiu mândru de mine; începeam să am o ideie bună despre caracterul meu.

Ideia aceasta nu avu timpul să se întărească. M'am aruncat brusc asupra scrisoarei şi am băgat de seamă deschizând-o că-mi tremurau mâinile, ceeace doream tare mult să evit. Atâta tremurau, încât era să rup conţinutul odată cu plicul.

Conţinutul? Intâi, mi-am recunoscut fotografia, apoi scriitura, scrisoarea mea. De-a curmezişul paginei aceste cuvinte

scrise cu creion albastru „Se cere un secretar femeie. A se trimite înnapoi tânărului scrisoarea și fotografia".

M'am obișnuit cu decepțiile, dar asta mă umplu deodată de o atât de stranie rușine că m'am simțit roșind până la lacrimi. Dintr'odată, am revăzut textul atât de ciudat al ofertei de serviciu: „Persoană tânără... educație bună! a se trimite fotografia" Cum am putut să nu înțeleg? Cum am putut să mă înșel până'ntr'atât. Și am trimis fotografia mea! Eu! Drept ce am putut fi luat? Mi-am recitit scrisoarea. Cuvintele cari, în ajun, mi-au părut atât de clare, îmi păreau că prezintă de data asta, toate posibilitățile de echivoc. Noui adieri de căldură mi se urcară în obraz. Doamne! ce prost, prost, prost am fost. Și ridicol, oh! ridicol! In fața mea zidul, tot atât de drept, tot atât de rece. Nimic de făcut! Și-mi simțeam — mai cu seamă — un curaj atât de moale, un curaj atât de fragil. Și atât de puține motive de stimă. Și șuvoiul acela de lucruri urâte trecându-mi prin suflet. Lupta asta! Infrângerea asta!

Mama mă strigă pe neașteptate:

— Louis, vino la masă, dragul meu.

Să mă plâng? Aș îndrăzni să mă plâng? N'o aveam pe mama? N'aveam ce mânca? N'aveam mica mea odaie, acest ascunziș

adânc şi secret ca o scoică? Ah! melcii nu-şi cunosc fericirea.

Sufrageria fiind tixită de material de cusut, am mâncat în bucătărie. Ca să câştige timp, Margareta, din ajun, mânca cu noi; era o înţelegere între dânsa şi mama.

Nu ţi-am prea vorbit de Margareta. Ei bine, dacă nu te superi, să nu vorbim de dânsa.

Şeade la unul din capetele mesei. Eu în celălalt capăt. Aveam piatra de scurgere la stânga şi bufetul de lemn alb la dreapta: un adevărat loc în viaţă. Mămica şedea între noi amândoi şi se întorcea, din când în când, ca să supravegheze ceva care fierbea la gaz.

Femeile îşi continuau conversaţia din cursul zilei, o conversaţie fără de sfârşit, ca şi munca lor. Dialogul acesta avea aerul unui monolog, atât de mult semănau, mama şi Margareta. Oh! nu o asemănare fizică, dar prin inimă, printr'un anume fel comun de a răbda viaţa.

Nu prea vorbeam, nu prea ascultam. Totuş un cuvânt, cuvântul nenorocire — îmi agăţase mintea în fugă. Am deschis gura şi am spus ceva foarte obicinuit, am zis cam:

— Nenorocirea, nenorocirea! Să nu dureze prea mult pentrucă nu este niciun motiv ca ea să nu dureze la infinit.

Mama, care ducea la gură o lingură de supă o puse înapoi în farfurie. Clătinând din cap fără să mă privească, ea zise pe şoptite ca pentru sine:

— Ai auzit! ce-a spus el acuma, e vorba lui tată-său... curat tată-său!

Ah! Nu! Nu! Mărturiseşte că aveam de ce dispera! Dacă se amestecă acum tata! Dacă tata, pe care nu l'am cunoscut, dacă alţii, despre care nu ştiu absolut nimic, se amestecă în treburile mele, mărturiseşte şi d-ta că am de ce nebuni. Nu ajung să mă găsesc. Dacă e nevoie să mă caut în mijlocul unei mulţimi, în mijlocul unui tumult, renunţ, renunţ!

Inutil să-ţi mai spun că, toate astea, le gândeam, dar nu am scos o vorbă.

Dar se vede că o parte din reflexiunile mele mi se cunoşteau pe faţă, căci, ridicând ochii, am întâlnit ochii Margaretei, ochi atât de încărcaţi de dojană şi, paremi-se de compătimire, că m'am oprit scurt, adică, m'am oprit de a gândi cum gândeam, m'am oprit de a aluneca pe panta mea.

Dacă pământul, care se rostogoleşte singur în gol, ar întâlni, pe neaşteptate, gândurile unei alte lumi, s'ar mira şi dânsul, desigur, cum m'am mirat eu în seara aceea.

XIII

De a doua zi, ceva înainte de opt, am reînceput să dau tărcoale chioşcului din piaţa Maubert. La drept vorbind, n'aveam nici o încredere. Vroiam doar să fac ceva, să arunc conştiinţii mele iritate un os. Să fac ceva, da! ori ce decât această perpetuă contemplare lăuntrică.

Afişul apăru. L'am parcurs dintr'o privire posomorâtă. Unu câte unu, cei cari ca mine îl descifrau, plecară şi rămâsei singur. Nu, nu singur. Cineva, la spatele meu, vorbi. Un glas peltic, bolnav putred, spunea:

— Le ştim, toate astea! Şmecherii uzate prin toate birourile din Paris de trei săptămâni. Eu, mă duc mai bine în strada Halelor.

Nu sunt prea dispus să leg vorbă cu oamenii pe care-i întâlnesc pe stradă. mă prefăcui, deci, că nu aud glasul

care-mi şoptea la ureche. M'am scufundat în citirea afişului şi am evitat să mă întorc.

Atunci glasul reluă:

— D-ta nu vii în strada Halelor?

Cuvintele acestea aveau un accent atât de atrăgător, de timid, de trist, încât m'am întors dintr'o dată.

Poate că-l cunoşti pe om: îl întâlneşti adesea în cartierul nostru, şi-mi aminteam că l'am văzut rătăcind prin străduţele din jurul Pantheonului. Bustul e lung. Picioarele scurte. Slab ca animalele prost hrănite. O largă pată albăstrie peste ochiul drept; genele lipite şi pleoapele ca mărul bătut. Părul, fără culoare hotărîtă; păr incompatibil cu orice gen de reuşită socială. O mustaţă pe oală, roşcată, aspră. O barbă de patru zile, şi care e întotdeauna, de patru zile. Nenumăraţi pistrui pe o piele de culoarea miezului de pâine. Un guler în celuloid de o albeaţă dureroasă. Mâini păroase cu unghiile mâncate. O haină lungă ce trebuia să fie o redingotă şi care nu este decât o jachetă. Ghete răscopate. O gambetă spartă, dar curată. O servietă de pânză lustruită la subsoară.

Păru că ezită şi mai zise odată, nu fără descurajare:

— Ci vino în strada Halelor cu mine.

— Da... ce-i în strada Halelor? întrebai însfârşit.

Cum? n'ai fost niciodată? Nu cunoşti agenţia Baronin pentru copiat bande de adrese?

Dădui din cap cu mirare; nu cunoşteam agenţia Baronin.

— Vino'n strada Halelor, îmi zise cu un glas împăciuitor straniul meu tovarăş. Vino! nu te obligă la nimic. Dacă nu-ţi place, liber eşti să pleci, sau să nu mai vii altă dată. Sunt foarte surprins că nu cunoşti agenţia Baronin! Acolo eşti sigur în orice caz că-ţi faci un franc douăzecişicinci, poate unu şi treizeci, dacă scrii repede.

Mă privi cu unicul său ochiu, o privire de o insistenţă sfioasă şi adăogă:

— D-ta eşti un funcţionar de birou.

Desigur sunt un funcţionar de birou; dar n'aş fi crezut vreodată că se vede şi am resimţit un soiu de umilire.

Omul mai zise:

— Trebuie să ai scriitură frumoasă şi lucrezi cu spor. Poate că faci unul şi treizeci. Dar să ne grăbim că altfel nu mai găsim loc. Agenţia Baronin e ca vai de ea, dar când avem nevoi, poate să ne fie folositoare.

„Ne"! Am primit cuvântul în coastă cu o groază uşoară. Oh! ţi-am spus că nu sunt orgolios. Nu găseam ciudat că

omul acesta a spus „ne". Dar am simţit c'acest „ne" mă înrola într'o asociaţie nenorocită. Am vrut să încerc savoarea acestui „ne" în propria mea gură şi am răspuns omului cu o liniştită amărăciune :

— Nici vorbă ! Norocul nostru că „ne" putem folosi de asememea agenţii.

Şi m'am lăsat condus. Omul reîncepu să vorbească cu iuţeala singuraticilor ce cred c'au întâlnit, însfârşit, o ureche binevoitoare.

— Eu, sunt secretar, adică am fost secretar. In momentul de faţă nu mai este loc. Eu mă numesc Lhuillier. Ţi-o spun asta numai decât, deşi, în general, n'o spun niciodată : am un nume care mi-a provocat neplăceri. Caut un loc unde-aş putea lucra puţin pentru mine. E foarte greu. Parisul nu e atât de mare cât se crede.

Mergea cu mine alături. Intre două crâmpeie de frază, îi auzeam respiraţia scurtă şi răguşită ca a unui om chinuit de o bronşită incurabilă. De altfel tuşea şi scuipa aproape neîncetat.

— Vrei să faci o ţigare ? îmi zise întinzându-mi tutun într'un cornet de hârtie.

Cum ne aprindeam ţigările, el zâmbi uşurel.

— Tutun dela Maubert. Vecinul meu

de dormitor e adunător de mucuri. Lucrează pentru negustorul din Impas.

E tutun amestecat bine înţeles, dar, în general, destul de bun şi nu tare, poate că o parte a fost spălată de ploi. La negustorul din Impas am văzut câte odată mulţime de tutun! Intr'un colţ de odaie era poate un metru cub. Te întrebi câte mucuri trebuie ca să aduni atâta grămadă. Eh! tot tutun e, şi nu scump, ştii?

Mi-am fumat ţigarea cu un soiu de oroare. Ce-i mai greu în mizerie este ucenicia şi eu eram încă un novice. Mă uitam din când în când la tovarăşul meu şi gândeam:

„Poftim! poftim! peste zece ani am să fiu ca ăsta!".

Omul mergea în goană uşoară alături de mine şi nu mai contenea cu vorba. Glasul său mototolit păstra, probabil din cauza zăzăelei, sonorităţi copilăroase şi duioase. Mă privea des, şi cum e mic, privirea lui se înălţa ca să mă ajungă, Atunci, micul său ochiu arunca spre mine o lumină umedă şi rugătoare care-mi strângea inima.

Am ajuns în strada Halelor ale cărei case păreau îmbibate de un miros dezgustător de varză putredă. Tovarăşul meu se opri sub bolta unei intrări.

— Să-ţi arăt drumul, îmi zise, deoarece n'ai mai fost.

O curte plină de cărucioare, de lăzi şi de obiecte fără nume; apoi, o scară atât de întunecoasă şi atât de împuţită încât părea tăiată deadreptul într'un bloc de jeg.

La catul întâi, tovarăşul meu, care găfăia, întoarse clanţa unei uşi.

— Aici e. Să intrăm repede, şi fără prea mult zgomot din cauza „maimuţoiului".

Am intrat. Inchipuieşte-ţi o sală mare luminată de trei ferestre cu geamuri turbure şi plângătoare. O clasă de şcoală dar pentru şcolari bătrâni, pentru nişte milostive fantome de şcolari. Inchipuieşte-ţi că cincizeci de ani de mizerie, de boală, de privaţiuni s'au abătut asupra unei clase de copilandri şi asta brusc, ca o vijelie şi... agenţia Baronin la lucru. Domnea, o tăcere nămoloasă făcută din şoapte stinse, din tuse, din respiraţii astmatice şi dintr'o mişcare a ghetelor pe pardoseala umedă. Pe pereţii de culoarea urinei, nimic decât scurgerea apelor produse din condensarea tuturor suflărilor.

Pe catedră, căci există o catedră, ceva care seamănă a vagmistru, un om făcut din mustăţi cărunte, din ceafă şi fălci. Frunte deloc: părul adus până'n

sprâncene ; în mijlocul acestei păduri de păr, ochi sângeroşi, arzători ca doi cărbuni aprinşi într'un desiş.

— Repede ! Repede ! îmi zise tovarăşul. Sunt două locuri colo, lângă fereastră.

Ne-am aşezat, cot la cot; pe un colţ de bancă. Lhuillier îşi deschise servieta de pânză lustruită din care scoase două condeie.

— Ţine, unul pentru d-ta. Şi-acum, haidem să cerem bande maimuţoiului.

Maimuţoiul era acest soiu de subofiţer care trona la capătul sălei. El îmi dădu un mic registru şi un pachet de bande virgine.

N'ai decât, îmi zise, Lhuillier, să copiezi toate adresele de pe registru pe bande. Dă-i drumul!

I-am dat... Nu înţelegeam prea bine ce mi se întâmplase, ce făceam acolo. Eram aiurit, amorţit. Aveam o violentă dorinţă de a fugi, de a mă regăsi singur în vreo stradă deşeartă. Dar mă opinteam în contra acestei dorinţi. Gândeam, strângând din dinţi: „Nu! nu! Eşti aici şi vei rămâne. Ce este ? Asta e începutul decăderei, prima sorbitură din ceaşcă. Inghite, înghite"! Mă sileam, mai cu seamă să nu las ca sentimentele mele să fie văzute, să n'am aerul că mă minunez de nimic, să nu fiu jignit de nimic. In orice

caz şirul gândurilor mele nu împedecau degetele să umble; copiam, copiam, adunam la dreapta mea, una peste alta, bandele scrise, paralel cu bandele virgine.

Câteodată mă opream o secundă şi ridicam ochii fără a îndrăzni să ridic capul. Mirosul oamenilor mişca şi fremăta între mese ca apa greoaie a unei bălţi în care se bălăcesc vite. Poate că n'ai băgat de seamă că, dintre toate mirosurile împuţite cea a omului este cea mai straşnică. E şi asta un semn de suveranitate, nu este aşa? Mirosul pe care-l respiram acolo părea a fi un compus din multe altele: mirosul şcoalei, a căzărmei, a azilului, a spitalului, poate că şi al puşcăriei, nu ştiu.

Imi ziceam: „Iată de-acum mirosul meu, un miros de care n'am să mă desfac niciodată".

Din când în când, vagmistrul făcea semn unui moşneguţ, ras, tuns ca un preot care a primit tonsura şi care lucra în rândul întâi. Moşneguţul se ridica îndată, cu o repeziciune de lacheu, şi zvârlea o lopăţică de coks într'o sobiţă pe care se găsea o cratiţă.

Am rămas cu pardesiul pe mine ca să ascund jacheta de a cărei curăţenie îmi era ruşine. La stânga mea Lhuillier lucra. In gesturile lui găseam o neîndemânare volubilă şi ciripindă ca în ciri-

pitul lui. Degetele sale erau încununate de un şirag de bucăţele de piele desfăcută în jurul unghiilor şi pe cari le muşca încetişor şi le smulgea cu vârful dinţilor. Observai că trebue să fie foarte miop unicul său ochiu, căci îşi supraveghea munca foarte de-aproape: mustaţa lui mătura masa cu o mişcare vie şi regulată. Intr'un anume moment şi-a îndreptat pieptul ca să scuipe între picioare. Atunci, mă zări şi-mi trimise un zâmbet copilăresc, atât de pur, atât de iubitor, că mi-am simţit inima încălzindu-se. Mi-am reluat lucrul întrebându-mă cum de a putut să înflorească un asemenea zâmbet într'un asemenea loc.

Către amiază s'a produs puţină agitaţie în adunare. Moşneguţul din rândul întâi ieşi şi se întoarse cu o felie de pâine şi o „porţie" într'o gamelă acoperită cu o farfurie întoarsă, — pentru vagmistru.

Cei mai mulţi împinseră pachetele de benzi până la marginea mesei şi începură să mănânce. Un parfum de brânză şi de salam pluti din masă'n masă, apoi o rumoare de conversaţie.

Unii plecau. Cei cari nu se mai întorceau îşi duceau benzile scrise maimuţoiului şi-şi luau gologanii. Se auzea un zgomot de gologani mari, iar uneori sunetul delicat ale unei piese de argint.

Feţe noui se arătară. Foarte puţine locuri rămâneau goale. Cei care plecau erau înlocuiţi prin alţii. Toţi cunoşteau se vede obiceiurile casei în care domnea un soiu de disciplină amestecată: şcoala, cazarma, spitalul, puşcăria.

Lhuillier împinse banca înapoi, se ridică pe picioarele lui mici şi-mi zise:

— Mă duc să-mi iau de mâncare. Dacă vrei ţi-o aduc şi pe a d-tale. Cu de-un ban pâine, ce vrei să-ţi aduc? Trei cinciuri de cartofi prăjiţi sau trei cinciuri de peştişori?

I'am răspuns:

— Mai curând cartofi.

Lhuillier rămase înfipt locului. Mai zâmbi odată şi zise aplecându-se spre mine:

— Dacă nu te superi dă-mi gologanii...

Şi isprăvi într'un zâmbet şters.

Iartă-mă: astăzi nu sunt în stare să fac un avans.

Cum îi întindeam suma bâlbâind o mică scuză, el îmi şopti la ureche:

— Am o sticlă, pentru apă. Ascultă, dacă mă crezi, nu prea vorbi cu tipul care şeade la capătul băncii: nu e om serios. Il cunosc, şeade în Impas. Ăsta nu e tip pentru d-ta. Nu vine aici decât în zilele de ploaie. In celelalte zile vinde tot felul de mărunţişuri, pe fugite? Bagă

de seamă la lucruşoarele mele. Mă întorc repede.

N'am nici o poftă să stau de vorbă cu oamenii ce mă înconjurau. Nici nu îndrăzneam să-i privesc în faţă. Am continuat să copiez până s'a întors Lhuillier. Am mâncat amândoi.

— Sunt buni cartofii prăjiţi. Dar peştişorii sunt mai hrănitori. Mie-mi plac peştişorii

După-amiaza trecu caşi dimineaţa, adică cu o extremă şi desnădăjduitoare încetineală. M'am dus de mai multe ori în curte şi, fie-care dată auzind rumoarea ce venea din stradă,simţi o violentă nevoie de a fugi, de a lăsa totul baltă: benzile, maimuţoiul şi pălăria, rămasă pe masă. Dar mă reţinu şi mă aduse fiecare dată înapoi amintirea lui Lhuillier.

La ora patru, când întunerecul căzu din pereţi ca o pânză prăfuită de păianjen, s'au aprins trei flacări de gaz aerian. Flacările săltau în tubul lor cu horcăeli încete, cu strănuturi şi sufocări. Capul aplecat al lui Lhuillier aruncă pe masă o umbră neagră şi rotundă, în care condeiul său se străduia, se poticnea, sforăia.

Era poate şapte fără un sfert când Lhuillier îmi zise brusc:

— Gata! Am terminat. Hai, să te ajut.

Şi punând mâna pe o parte din benzile mele, mă ajută.

Scria cu înfrigurare, cu ochiul rând pe rând întors spre condei şi spre registrul deschis între noi amândoi. Pete mari de cerneală violetă se uscau pe degetele lui deformate!

Aşeză lucrul meu cum îl aşezase pe al său: pachetele de benzi unele peste altele, după nu ştiu ce regulă misterioasă.

Vagmistrul îmi numără un franc şi patru gologani. Câştigul lui Lhuillier se ridica la unul şi cincizeci. Din cauza asta fu cuprins de un soiu de încurcătură şi încercă să se scuze:

— Când te vei obicinui...

Coboram strada Halelor. O ploaie mărunţă încleia asfaltul, înăsprind acrul miros de legume putrede care este însăş suflarea acestui cartier.

Lhuillier îşi scoase cornetul cu tutun:

— O ţigare?

Mă simţii laş, laş şi refuzai minţind un pic:

— Fumez foarte puţin.

Tovarăşul meu grăbea pasul după mine. Era în mersul lui ceva săltăreţ şi tărăgănat în acelaş timp; oboseală şi candoare. Vorbea neîncetat, ca în cursul dimineţii. Nu auzeam totul: huruitul străzii şi gândurile mele îmi furau cele mai multe cuvinte. Un cuvânt, totuş, cuvântul viitor, înnota la suprafaţa a-

cestor cuvinte zăpăcite, cum înnoată un dop în spuma unei cataracte.

— Acuma locuiesc în dormitorul unui hotel din Fundătură. Nu-mi place dormitorul; nu pot să lucrez pentru mine. Dar dacă găsesc un loc, îmi iau o odăiţă. Am atâtea de făcut.

Şi mi-a vorbit de planurile lui până la intrarea Fundăturei Maubert.

Fundătura era plină de un întuneric submarin. In fund de tot tremura un opaiţ, pe geamul mat se citea cuvântul „Hotel".

Lhuillier se opri. Bătea pasul pe loc în timp ce vorbea şi-i auzeam pingelele cum aspirau şi scuipau noroiul, alternativ.

Deodată, îmi şopti luându-mi mâna:

— Spune, te rog, ai să te mai întorci în strada Halelor, ai să te mai întorci cu mine?

Şi adăugă, cu glasul stins, gemător, schimbat?

— Mă plictisesc atât de mult.

Simţeam între degetele mele cum îi tremura mâna a cărei palmă era umedă şi dosul păros.

Am promis că mă voiu întoarce chiar de a doua zi. M'am uitat bine la Lhuillier pe care îl lumina un felinar cu licăriri întretăiate şi am plecat. El, m'a urmărit, cu singurul lui ochiu până am întors colţul străzii.

Am urcat fără grabă strada St. Montagne Geneviève. Panta mă îndoia înainte spre sol. Mă simţeam îmbătrânit, scăzut, decăzut, sfredelit de o tristeţe ce semăna a frică. Abia îndrăzneam să mă duc acasă ; mi se părea că purtam în haine, în piele, în suflet, mirosul agenţiei Baronin. Dulmecam rămăşiţe de gânduri absurde : „Eu, eu nu sunt făcut să fiu nenorocit în felul ăsta". Evident, am felul meu de a fi nenorocit, un fel pe care l'am ales eu însu-mi, după gustul meu, nici vorbă !

Trebue să-ţi spun numaidecât că luam dârza hotărîre de a muri mai bine de foame decât să mă mai întorc la agenţia Baronin.

In ce priveşte pe Lhuillier, mărturisesc cu ruşine că-l mai întâlnesc câteodată în cartier, dar că, îndată ce-l zăresc de departe, trec pe trotuarul celalt. Ştiu că n'are să mă recunoască: e prea miop. Şi apoi... şi apoi... desigur că nu sunt demn de omul acesta.

XIV

Am fost bolnav de mai multe ori şi fiecare dată destul de grav. Din cauza convalescenţei care urmează, îi iert boalei. A trăi! A trăi! Ce mă fac cu toţii să râd de vorba asta. Bun este să retrăeşti! Probabil că a supravieţui ar însemna să trăeşti. In timpul convalescenţelor mele mi se pare c'am trăit.

Ţin să-ţi spun că regăsindu-mă în fundul canapelei mele, în refugiul meu, am avut o scurtă impresie de convalescenţă. Eram încă eu, adică Salavin, adică un biet om, dar nu mai eram ce fusesem toată ziua : o larvă, o rămăşiţă, un reziduu.

Mama şi Margareta m'au aşteptat cu masa. Când m'am regăsit în bucătărie nu m'am putut împiedica să gust senzaţia tihnei, să mă destind să mă las în voie.

— Louis, îmi zise mama, ce ostenit pari să fi!

N'am răspuns decât ridicând uşor din umeri! Cu capul plecat, număram cu vârful furculiţei câteva fasole răspândite pe florile faianţei! Hrana noastră, zadarnic s'o mai spun, era dintre cele mai simple, dar avea un gust deosebit în felul cum gătea mama, un gust pe care nu l'aş putea explica, un gust pe care l'aş recunoaşte într'o mie, ca o faţă omenească.

Mama reluă:

— Te oboseşti prea mult căutând. Să stai să iei o cafea cu noi la sfârşitul mesei.

Am aprobat cu un zâmbet. Pentru mama, n'am să fiu niciodată un bărbat. Când mă vede trist, descurajat, şopteşte: „Vrei o bucăţică de ciocolată?" Dacă'aş fi general şi aş pierde o bătălie, mama mi-ar spune: „Nu plânge, Louis, am să-ţi fac o cremă caramel". Dar ce este straniu, vezi d-ta, este că bucăţica de ciocolată sau crema caramel posedă într'adevăr, în clipa aceea, toate virtuţile pe cari i le atribue biata femeie.

Dar despre asta, destul! Să-ţi povestesc mai bine un lucru ciudat.

Sunt obişnuit să trăesc sub ochii mamii. Sunt obişnuit cu privirea aceasta care mă învăluie, mă pătrunde, alunecă peste obrazul meu, îmi rătăceşte în păr ca o mână, ca o suflare.

Or, în seara aceea, nu îndrăzneam să ridic fruntea pentrucă simţeam bine că privirea ei nu era singura care urmărea freamătul degetelor mele pe muşamaua de pe masă, care urmărea picăturile de sudoare ce-mi năşteau pe tâmple, care citeau pe trăsăturile mele neorânduiala inimii.

Mă grăbii să-mi îndoiesc şervetul şi să trec în odaia mea.

Poate că nu ţi-am spus până acum: cânt din flaut. Oh, exagerez desigur când spun „cânt". Am un flaut cu chei, a cărui mânuire mi-a fost predată de către un camarad de regiment. Am lucrat timp de doi ani în orele mele libere, — îndeajuns ca să pot descifra pagini de o greutate mijlocie. Apoi, am încetat de a mai lucra, deci, de a mă perfecţiona. Deci, cânt prost. Bănuiai şi d-ta: dac'aş fi fost în stare să fac un lucru — oricare — foarte bine, n'aş fi omul ce sunt.

Ceeace este penibil, este că, din lipsă de antrenament, de mecanism, de studii însfârşit, cânt cu multă stângăcie, copilăreşte, bucăţi pe cari le simt foarte bine. Căci sunt dator să spun, ca să fiu drept faţă de mine însu-mi, că am o adevărată pasiune pentru muzică, şi că ei îi datorez emoţiile mele cele mai nobile. Cu toate astea, când mă căznesc cu instrumentul meu, am aerul că nu

înţeleg nimic din ce execut, ceeace nu este cazul lui Oudin. Şi el cântă din flaut, dar, deşi nu pricepe nimic, dă uşor impresia că are suflet, asta numai pentru că are degete şi practică.

Scurt, în seara aceea, începui să cânt din flaut, întâi încetişor, apoi din plămâni şi am auzit-o pe mama că-mi spunea :

— Aşa, Louis, cântă niţel ! E mult de când nu te-am mai auzit.

Stăruiam, strângând buzele cu grije şi măsurându-mi suflarea, să scot sunete frumoase. Astfel mi se părea că o parte din ochiul meu fugea printre degete şi se disolva în atmosferă odată cu vibraţiile instrumentului. Cântam bucăţile pe cari le ştiam mai bine, cele care-mi plac demult şi care sunt amestecate cu toate gândurile mele.

In curând băgai de seamă că, după o lungă tăcere în odaia vecină; cele două femei reîncepuseră să vorbească în şoapte. Vorba lor producea un zgomot uşor şi continuu ca torsul pisicei şi pe care nu puteam să nu-l aud deşi cântam.

N'am niciun talent, recunosc. Dar oricât ţi s'ar părea de absurd, m'am simţit rănit. N'aveam pică pe mama ; aveam pică pe cealaltă, da, pe Margareta. Imi era pică pe dânsa că nu gusta această muzică atât de frumoasă pe care o cân-

tam atât de prost, dar pe care totuş, o cântam puţintel pentru dânsa.

Intâi am atribuit decepţia mea faptului că socoteam că era din partea ei o lipsă de respect pentru artă, pentru maeştri. Trebue, totuş, să recunosc că orgoliul meu era, mai cu seamă, în joc, — orgoliul meu şi alte sentimente obscure despre care n'a venit timpul să vorbesc. De altfel, dacă-ţi dau toate aceste amănunte, este ca să-ţi arăt bine că am destule motive de a mă judeca singur cu severitate.

Am pus flautul jos şi am trecut în sufragerie. M'am aşezat întâi în faţa căminului, am schimbat apoi un scaun ca să nu fiu obligat să privesc în oglindă această figură care-mi displace atâta uneori: biata mea figură.

Cu coatele pe masă, cu obrajii în palme, am rămas locului multă vreme, privind, la cele două femei cum lucrau. Fără să ridice măcar ochii de pe lucru, Margareta murmură:

— Ce frumos e ce-ai cântat astă seară.

Am zâmbit strâmb şi i-am răspuns:

— Da, frumos, dar cânt atât de prost!

Clipind din gene în faţa lămpii ca să treacă un fir de aţă prin urechea acului, îmi zise:

— Oh! Deloc! Nu cânţi prost.

I-am fost recunoscător pentru aceste

câteva picături de balsam turnate peste amorul meu propriu, şi, mai cu seamă, pentru tonul cu care grăise. In definitiv, dânsa putea foarte bine să asculte ce cântam fără să înceteze a da replica mamei pe care o tratează, recunosc, cu multă deferenţă.

Margareta coase foarte repede, fără cea mai mică distracţie a ochiului sau a degetelor. Ca să nu piardă timpul, fără îndoială, dânsa evita să-şi sufle nasul, încât respira prin gură şi zmorcăie des şi uşor. Asta nu mi-a displăcut, ceeace-i foarte surprinzător. Priveam degetele Margaretei cum plecau şi veneau şi umbra ce o arunca pe obrazul ei o şuviţă nebunatecă ce se termina în cârlionţ lângă ureche.

O lene călduţă mă amorţea. Simţeam cum feţele şi evenimentele zilei se pierdeau într'un trecut plin de îngăduinţă: Lhuillier, agenţia Baronin, vagmistrul, vânzătorul pe fugite.

M'am dus să mă culc mult înaintea croitoreselor. Ultimile gânduri au fost liniştitoare; nimic nu era pierdut; patru luni de trândăvie nu era cine ştie ce; nu există om căruia să nu i se fi întâmplat măcar odată; totul va intra în ordine, mama va uita această tristă perioadă iar Margareta nu mă va judeca prea rău.

Am adormit pe această perină de puf.

Pe la mijlocul nopţii m'am trezit neted cu gândul la Lhuilier. Nu visam. Dar toate gândurile ce mă străbăteau, aveau totuş, aspectul acesta anormal, diform, teribil, pe care meditaţia nocturnă o dă lucrurilor celor mai simple pentru mine.

Am reluat, una câte una, toate concluziile mele din cursul serei. Ele mi-au apărut nebuneşti. Din nou, situaţia era fără eşire, iar când, a doua zi m'am dat jos din pat, m'am simţit mai nenorocit, mai odios, mult mai vinovat decât oricând.

Un lucru rămânea totuş fixat în mintea mea: nu mă mai întorc la agenţia Baronin. Am să aştept, am să caut aiurea, am să trăiesc provizoriu din munca mamei, dar nu mă mai întorc la agenţie.

M'am întărit în această convingere disperantă muiând o felie de pâine în cafea, şi anume: „Vezi eşti un om fără curaj, un suflet fără arc, o inimă fără mândrie. Asta eşti!".

Mă munceau aceste gânduri, le frământam numai, dar cu putere. Or, s'a produs ceva neînchipuit, ceva care m'a doborât. Mama îmi zise brusc, cu glas tare:

— Ba nu, ba nu, Louis maică!

Ce? De ce „ba nu". Te asigur că n'am făcut decât să gândesc. Te asigur că n'am mişcat măcar buzele.

Atunci mama îmi luă mâinile şi începu să mi le mângăie. Şi-mi spunea vorbe atât de bune, atât de înţelepte:

— Te istoveşti, căutând. Nu este momentul acum. Aşteaptă o ocazie. Nu e nici o grabă. Odihneşte-te. Linişteşte-te Du-te şi-ţi vezi prietenii.

Te asigur că nu deschisesem gura, că n'am făcut cel mai mic gest.

Mama repeta sărutându-mi mâinile:

— Du-te de-ţi vezi prietenii.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XV.

Prietenii mei! Nu mai am prieteni! Ba da! Am unul: pe Lanone. „Un prieten“ nu e tot una cu „prieteni“ când este vorba de o inimă ambiţioasă.

Am oare-cari rude vagi, depărtate. Ştii, familia cea de care mai mult ţi-e frică să auzi vorbind. Ah! dac'aş avea un frate, un frate bun. Dar ce? Dacă l'aş avea şi nu mi-ar semăna, nu ne-am putea înţelege, iar dacă mi-ar semăna n'aş avea pentru dânsul nici o stimă.

Să revenim la prieteni. Intâi sunt cei pe care aş dori să-i iubesc şi cari nu mă pot suferi; apoi sunt cei cari mă caută, dar a căror tovărăşie îmi este nesuferită.

Să nu mă iei drept un om de obicei vorbăreţ pentrucă m'am apucat să-ţi spun povestea mea în noaptea asta. Sunt un tăcut; adică, dacă aud bine ce se spune despre mine, trebue să fiu un tăcut.

Observă, te rog, că exprimându-mă, iau tot felul de precauţiuni. Să nu mă crezi destul de nătâng ca să-mi atribui virtuţi când de fapt, n'am pentru mine decât un mare dezgust.

Şi dece, mă rog, n'ai găsi că sunt un nătâng, în definitiv. E de necrezut: în clipa hotărâtoare în care mă acuz eu însu-mi, ticălosul de orgoliu face tot ce poate ca să-şi aranjeze în acest faliment micile lui interese.

Mijlocul mă rog de a fi sincer, cu limba asta care n'are altă treabă decât să-mi trădeze mintea?

Şi apoi, mai rămâne de văzut dacă „a fi tăcut" este o virtute. Femeile cari au pistrui se mângâe zicând: „Pentru că am pielea fină" Tot aşa oamenii, cari ca mine, sunt lipsiţi de orice spirit, de orice strălucire, de orice simţ al vorbei cu rost, trag folos din infirmitatea lor mărturisind: „Eu sunt un tăcut", ceeace înseamnă: „Eu sunt un suflet concentrat, serios, sobru, un suflet admirabil, mă rog".

In realitate datorez acest aspect al caracterului meu faptului că am trecut drept un imbecil în toate mediile în care am trăit.

Este foarte regretabil că oamenii cari au geniu nu sunt, în acelaş timp, imbecili. Oamenii cari au drept misiune

să observe, să-şi studieze semenii, sunt deserviţi în această întreprindere de inteligenţa şi reputaţia lor. Cred că le este dat — mai arareori decât altora — să surprindă natura. Când se apropie de cei cari vor să-i studieze, aceştia înţepenesc într'o atitudine, ca la fotograf, şi încearcă întâi să dea despre dânşii o opinie favorabilă.

In faţa imbecilului însă, orice jenă este inutilă. Poate cineva avea scrupule de a se arăta câinelui său în pielea goală? dacă ar fi ca şi câinii şi imbecilii să înţeleagă ceeace li se arată, ei s'ar bolnăvi de tristeţe.

Cât despre mine, care nu mă laud că observ semenii, aş prefera să ignorez amara cinste de a fi tratat ca un martor fără importanţă. Iar dacă ar fi să aleg între sinistra experienţă pe care o am — poate fără voia mea — tot mai bogată în fiece zi şi seducătoarea minciună ce se ostenesc oamenii să-mi ofere, aş opta, fără îndoială, pentru minciună. Din nenorocire, mie-mi este dat să mă pronunţ.

Oudin, fostul meu vecin de birou despre care ţi-am spus două vorbe este un tip de o inteligenţă cam mijlocie: un normand uscat şi viu, iritabil, nervos, o varietate particulară a rasei. Ochiul albastru-verde când râde, când e de

ghiaţă. Iar replica e ca un sfârc de biciu.

Ah! iată unul pe care aş fi dorit să-l iubesc! Dar de ce astă nevoie de dominaţie şi această pasiune care-l frământa de a băga oamenii, oricând şi în orice ocazie „în buzunar" în loc să-i poarte, pur şi simplu, în inimă?

Vorba lui este semeaţă, sprintenă, tăioasă cu voie. Nu admite discuţie decât ca să aibe dreptatea de partea lui şi nu înţelege nici un compromis. Eh! astea ar fi lucruri pe cari i le-aş ierta bucuros. Ceeace este mai greu de înghiţit este înclinarea pe care o arată de a înşela. Vreau să zic obiceiul pe care-l are de a specula asupra neroziei partenerului. El are un sentiment atât de naiv despre evidenta lui superioritate în controversă, încât socoteşte inutil să pună forme ca să mă cucerească. Nemulţumit numai cu faptul că mă are, e grăbit întodeauna ca să mă aibe pe puţin. Vorbele lui sub o aparenţă de grosolană curtenie, sunt pline de reticenţe înjurioase şi de rezerve jignitoare pe care nu mă crede în stare să le discern. Metoda este aceeaş şi în scrisori şi în conversaţie în doi, căci, în lipsă de galerie el joacă numai pentru sine.

Extraordinar este că consimt să iau parte la aceste exerciţii cu o şireată disperare. Deşi Oudin ar putea — şi ar

trebui — să se îndoiască de succesul manevrelor sale, eu îmi plătesc crunta plăcere de a-l asigura că mă înşel, că este liber să dubleze doza, să recidiveze fără teamă, să se bălăcească în buna mea credinţă. Şi se bălăceşte fără umbră de scrupul.

Dac'aş fi mai puţin clar văzător, Oudin nu s'ar purta astfel; dar aş avea un prieten mai mult, sau aş avea un om mai mult pe care-l iubesc.

Nu ţi-am spus nimic despre Ponpaert. Este funcţionar la Socque & Sureau, bine înţeles. Când caii au prieteni, prietenii nu sunt decât prieteni de ham. Acelaş lucru cu noi; ne este greu să avem alte prietenii decât cele din birou sau de atelier, deoarece, în mod normal, toată viaţa noastră se scurge aci.

Ponpaert este originar din nordul ţării, un băiat care a suferit toate nenorocirile câte se pot închipui: femeie, sănătate, familie, curaj, — toate l'au trădat. A devenit ca un soiu de specialist al ghinei. Că asta îl face să conceapă un fel de orgoliu, iată un lucru pe care-l găsesc destul de firesc; dar că vrea să mă facă pe mine răspunzător de nenorocirea lui, asta-mi vine greu să înţeleg. Curios este că se arată acru cu deosebire faţă de mine, care n'am încetat să-i a-

rât o reală simpatie şi căruia de câte, ori am ocazia, îi fac servicii mărunte.

Şi mai este Devrigny, un adevărat parizian, flecar, sanguin, păr şi temperament roşu. Nu se ştie niciodată dacă vorbeşte serios. Nu se gândeşte decât să se culce cu femei şi nu se uită prea deaproape la vânat. Nu e prost Devrigny, dar e un flăcău dintre cei care, dacă ar avea de ales între tovărăşia lui Victor Hugo şi aceea a bonei cârciumarului Marquet, ar prefera desigur bona cu toate bolile ei. Te rog să crezi că nu spun asta pentru că Devrigny m'a părăsit de mai bine de o sută de ori când eram împreună, ca să alerge după nişte fleoarţe care l'au tâmpit cum se cade şi care-l vor tâmpi de tot până la urmă. Insfârşit, să trecem peste asta. Omul ăsta îşi urmează calea şi face ce-i place.

Pot ca să ţi-l mai numesc pe Vitel, un camarad de regiment, un om care era cât p'aci să-mi devie prietin, un om care mi-a făcut mult rău. De şeapte ani de când ne-am liberat, îl întâlnesc destul de regulat: e împiegat la poştă şi circulă, de două ori pe săptămână, între Novers şi Păris. Când orele noastre de libertate se brodesc, vine pe la mine, dacă-l apucă fantezia de a chinui pe cineva, sau mă duc eu însu-mi să-l caut, dacă simt nevoia de a suferi, — ceeace

mi se întâmplă din când în când, cum ni se întâmplă tuturora, orice s'ar spune. Vitet are un caracter urât dar egal. E feroce cu statornicie, cu seninătate. Dacă eşti chinuit de un entuziasm generos, înălţat de dorinţi arzătoare, emoţionat de proecte îndrăzneţe, du-te de-l vezi pe Vitet. Nu-i dai zece minute ca să-ţi dea sufletul îndărăt, ca să ţi-l cureţe de toate ambiţiunile d-tale frumoase, ca să te lase gol puşcă, mai sărac, mai lipsit de orice decât ai fost vreo dată.

Dacă vreodată creşte'n mine o dorinţă destul de vie ca să rezist un ceas lui Vitet, încrederea pe care aş avea în mine ar fi fără margini. Vitet ? Un distrugător ! Arma lui preferată este un cuvânt în aparenţă neînsemnat, dar mai lăios decât un bisturiu şi mai ascuţit de cât un vârf de oţel. Când mă las pradă mulţumirii, nădejdii, entuziasmului, Vitet se uită la mine o clipă cu ochişorii lui chenăriţi cu gene de un blond alb şi-mi spune doar : „Zi-i, zi-i". Mă întreb câteodată dece vorba asta nu mi-a stricat toată viaţa.

Ledieu, un funcţionar care lucra lângă mine la Montier, primul meu stăpân, este contrariul lui Vitet. Ledieu nu este totdeauna displăcut: are crize. In timpul perioadelor sale bune care durează douăzecişipatru sau patruzecişiopt

de ore, Ledieu e numai graţie, claritate pură, candoare, renunţare. Apoi, brusc, cerul se înnourează, totul se întunecă, şi Ledieu devine posomorât, intolerant, agresiv. E un suflet nenorocit, neliniştit, ca ţările pustiite brusc de inundaţii în fiecare an şi cari, între timp, se căsnesc să se reconstruiască, să se refacă.

Câteodată îl văd atât de jos, atât de redus, încât mă umilesc în faţa lui ca să nu rămâie singur în fundul deşnădejdei. Dar cum m'am acuzat vârtos, întins vârtos la pământ, Ledieu profită numai decât ca să se înalţe, să mi se urce în spinare şi să mă calce în picioare. Din lupta asta eu ies jignit, frânt, lăsat în voia lui. Dacă aş fi mai bun decât sunt, ar trebui să fiu mulţumit de rezultat, satisfăcut de această transfuziune a sângelui meu. Dar nici eu nu fac mare lucru şi mă întreb dacă accesele mele de umilinţă nu sunt cumva şi ele, inspirate de un soiu de orgoliu.

Alminterea, Ledieu nu este în stare să rabde singur nici durerile, nici bucuriile sale. Când îl văd că soseşte la mine, mă uit în obrazul lui ca să pot înţelege ce-i răneşte inima. Un eşec sau un succes? Notează, totuşi, că atunci când e fericit, îmi mărturiseşte: „Am răuşit bine cutare sau cutare lucru". In schimb, când face prostie, dacă-l apucă o slăbiciune,

dacă comite o laşitate, îl aud că strigă cu amărăciune: „Suntem proşti, suntem slabi, suntem laşi". Ei asta, nu mă am eu destul pe mine însumi?

Ţi-aş mai putea vorbi despre Jay, a cărui societate mă bolnăveşte aproape, Jay a cărui liniştită bârfeală m'a făcut să am oroare de aproape toată lumea pe care o cunosc, Jay, care, cu toate astea, este un om bun, capabil de afecţiune şi devotament.

Şi ţi-aş mai putea vorbi de Petzer, care a fost tovarăşul adolescenţei mele şi pe care mi l'a stricat o căsătorie. Ţi-aş putea vorbi de Coenil. Dar la ce bun? N'aş reuşi decât să te ţintuesc în proasta opinie pe care, deacum încolo, o ai despre mine. Cu toate astea, te asigur, dorinţa mea unică este să iubesc, să iubesc în mod total şi absolut. Vina mea este dacă ochiul mi-e limpede? Şi care o fi idiotul care a spus că amorul este orb?

Ai să-mi obiectezi poate că nu toţi oamenii sunt ca Ledieu, ca Jay, ca Vitet sau ca Devrigny. Ah! Zău dacă ştiu, dacă mai ştiu. Am cunoscut un tip care învăţa dentistica şi care m'a condus într'o zi în pavilionul său de disecţie, la „Clamart", şti strada Fer-a-Moulin. Toţi studenţii erau aşezaţi în jurul meselor de ardezie şi spintecau ţeste umane ca

să învețe anatomia feței. In general, nu li se dă capete întregi, ar fi risipă. Se taie în două capete ce au fost în prealabil rase de mustață, păr, barbă. Ei bine, puse pe masă, ca niște medalii, toate aceste jumătăți de capete se aseamănă îngrozitor. Ce am văzut acolo este efigia umană. Tiparul este unic dar se trag milioane de exemplare.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XVI

Dar, mă pot plânge oare, din moment ce-l am pe Lanone. Lanone cărui nu-i pot reproșa decât un lucru: că e ireproșabil. Supărătoare virtute, mărturisește și d-ta.

Am ascultat, deci, sfatul mamei și m'am dus la Lanone. Vizita asta m'a ușurat puțintel. Să aibă mama întotdeauna dreptate când e vorba de mine?

Au trecut mai multe zile și a sosit luna lui Noembrie. Imi place Noembrie mai cu seamă când e tare cenușie, tare cețoasă, cu cerul scund, rapid, îndârjit ca o haită după o pradă.

Deoarece norocul mă disprețuia, m'am hotărât să nu-l mai urmăresc, să-l aștept în văgăună. Am renunțat la orice căutare de post.

Mi-am împărțit timpul în trei părți variabile: una pentru plimbări, una pentru Lanone, una pentru acasă. Plimbă-

rile mele nu mă aveau ca scop decât pe mine. Rătăceam fie prin străduţele din Montagne Sainte-Geneviève, fie prin aleele Luxembourg-ului, de preferinţă dimineaţa, când grădina, deşeartă, părea o insulă de nisip în mijlocul oraşului convulsiv. Dar, deşi cunoşteam perfect de bine silueta copacilor, structura perspectivelor, faţa, mersul şi itinerariul oamenilor ce rătăceau, la ore fixe, printre pajiştile ofilite, gândirea mea rămânea ocupată toată cu un alt peisaj, cu alte spectacole. Mă căutam, mă urmăream printr'o mie de gânduri mai tumultoase decât o turmă de bivoli în perioada migraţiunilor.

Apoi, mă întorceam în strada Pot-de-Fer. Gustam, în locuinţa noastră, o linişte din ce în ce mai adâncă şi pe care nu mi-o explicam bine. Sufrageria devenise un veritabil atelier de croitorie. Mama care cususe toată viaţa producea munca unei bune lucrătoare care lucrează acasă. Dimineaţa, devreme, Margareta se ducea să ceară lucrul şi să aducă stofele şi modelele în vreme ce mama pregătea mâncarea pentru toată ziua.

La orice oră soseam, le găseam pe amândouă lucrând. Nu-mi mai era ruşine de trândăvia mea care devenea un ce admis, normal. Gustam chiar o stranie plăcere văzând spectacolul acestei

activităţi la care nu luam parte. Când vegheau târziu, aprindeau focul în sobiţa din sufragerie unde, curând luai obiceiul de a veni să citesc.

Câteodată, mă îndeletniceam cu cântatul din flaut. Cântam cu o atât de susţinută băgare de seamă încât am făcut progrese reale în perioada aceea. Conştiinţa că progresam m'a svârlit în nişte visuri absurde: voiu deveni muzicant, poate chiar compozitor. Intrevedeam o viaţă minunată, iluminată de succese exaltată de admiraţia mulţimilor. Insfârşit, găsisem o ieşire acestui suflet captiv care se ofilea şi se dispera în fundul carierei sale.

In aşteptarea mulţimilor viitoare, Margareta, cel puţin, părea că găseşte o plăcere în încercările mele. Dânsa reţinea foarte bine ariile mele favorite, le fredona cosând şi-mi cerea adesea să i le mai cânt.

Intr'o zi, cum terminam o bucată pe care, în lipsă de talent, o executasem cu multă inimă şi stăruinţă, Margareta ridică spre mine ochii săi plini de lacrimi. Am fost adânc răscolit, cu atât mai mult cu cât Margareta are ochi frumoşi obosiţi, cărora lacrămile le dă o strălucire foarte mişcătoare şi, oarecum copilăroasă.

Un om cuminte şi-ar fi zis: „Iată e-

fectul muzicii asupra unui suflet nobil și duios". Eu m'am socotit ca fiind personal cauza.

Mi-am apucat pălăria și am fugit pe stradă. Resimțeam o nespusă mândrie. Nu mă mai îndoiam că puteri noua mi-au fost dăruite. Ecoul sufletului meu într'un alt suflet, eu îl socoteam ca un semn cert al predestinației. Murmuram strângând din dinți: „Sunt totuș cineva, cineva! Tot se va sfârși odată prin a se băga de seamă că nu sunt un om ca oricare altul".

Ambiția aceasta, frenezia aceasta: să nu fiu un om ca oricare altul. Și toată comedia asta pentru o arietă de flaut și lacrămi de ale Margaretei.

Era cam pe la trei după amiază. Rătăcii câteva minute din stradă 'n stradă, și m'am pomenit la picioarele catedralei Notre-Dame. Entuziasmul meu avu atunci un efect straniu: m'am vârât în scara turnurilor și, dintr'un singur elan, m'am urcat până'n vârf unde m'am mirat că m'am oprit, că n'am fost svârlit în spațiu de vertiginosul tub de piatră, ca obuzul unui tun.

A fost o clipă memorabilă. Singur, cu norii și vântul turbat, m'am întâlnit față în față cu Salavin, un Salavin mântuit, scăpat de mulțimea gândurilor murdare, gânduri parazite în mijlocul cărora

vegetează ca o plantă asuprită. Timp de o oră am avut încredere în mine; am luat angajamente solemne, am asumat răspunderi, am făcut jertfe, am săvârşit însfârşit acte demne de un om adevărat. Toate astea, în inima mea, bineînţeles.

Dac'aş scrie istoria vieţii mele, ora asta s'ar putea numi victoria dela 5 Noembrie sau victoria dela Notre-Dame. Căci a fost o victorie, o mică victorie ale cărei efecte le-am resimţit timp de câteva zile.

Adesea, luam o carte şi părăsind canapeaua, veneam să mă aşez pe un scăunaş în lumina lăptoasă a perdelelor, lângă croitorese. Mă înfundam în citanie ca într'un scaun adânc.

După cum vezi, sunt destul de uscat, destul de uscăţiv. Meseria de birocrat şi dispreţul pentru exerciţiile fizice mi-au cocoşat spinarea. Vorba mamei: „Te ţii cam strâmb". Când citeam, ghemuit pe scăunaşul meu, simţeam cum se exagera tot ce era cusur în atitudinea mea obişnuită. Mă sfrijeam, mă îndesam. Părea că viaţa mea fugea, mă părăsea ca să plece cu oamenii şi femeile cu cari împărţeam în gând minunatele lor aventuri, în vreme ce hârca lui Salavin se ofilea încetul cu încetul. Nu crezi că, în asemenea momente, dac'am şti să visăm cu destulă forţă, o ciocnire cât de mică

o consimţire de o clipă, ar ajunge ca să murim.

In genere, mă scotea din prăpastia asta glasul mamei, glas care ajungea până la mine par'că printr'un strat gros de pâslă. Trebuia să-şi repete chemarea de mai multe ori până ce, însfârşit, reveneam la suprafaţa lumii. Am crezut întotdeauna că mama ghicea din instinct această dezertare a minţii mele — ceva asemănător cu ţipătul animalului care-şi simte puii în pericol.

Cu toate astea, ceeace spunea era foarte simplu. Imi dădea, de exemplu, de făcut, un comision oarecare. Farmecul era rupt. Atunci, lăsam cartea şi dădeam ascultare poruncii. Devenisem foarte îndatoritor, ceeace, fie zis în treacăt, nu era virtutea mea firească. Te rog să nu atribui această schimbare de caracter dorinţii de a face să-mi fie iertată inacţiunea mea, nu, existau alte cauze pe cari, desigur, începi să le înţelegi.

Se mai întâmpla ca mama să-mi ceară să citesc cu glas tare cartea pe care o citeam numai pentru mine. Era rar lucru ca mama să nu adauge :

— Ştii, Margareto, că, la şcoală, Louis avea totdeauna premiul de lectură şi recitaţie.

Iar eu răspundeam, stingherit :

— Lasă mămico! Mai taci, mămico! Dece să vorbeşti mereu de asta?

Biata mea mamă nu putea să ştie în ce încurcătură ne aruncă, pe noi oamenii, elogiul ce se face cu glas tare virtuţilor şi voiniciilor noastre copilăreşti.

Margareta adăuga numaidecât ruga ei la ruga mamei:

— Citeşti atât de bine!

Nu mă lăsam mult rugat. Citeam ceasuri întregi. Cele două femei ascultau fără întrerupere văzându-şi de munca lor, dar evitând cu grije orice zgomot. Câteodată, mama lua o priză de tabac, cu discreţie, aproape pe ascunse pentru că ştie că asta nu-mi place, mie care fumez toată ziua, mie, cel stricat de tot soiul de vicii, de manii şi de ticuri.

Din când în când, acul Margaretei, ca o flacără albastră subţirică ţinută în lanţ, se oprea din zbor. Cu mâinile'n poală, Margareta asculta. Zăream gura-i întredeschisă şi ochii opriţi asupra mea.

Cu încetul, mă ameţeam de toate aceste cuvinte ce nu erau ale mele, dar care, totuş, îmi cădeau de pe buze. Nu mai eram tocmai sigur că n'am gândit eu însu-mi toate aceste lucruri frumoase ce se exprimau prin glasul meu, iar când Margareta, în culmea emoţiei murmura, rupând firul de aţă: „Ce frumos! Ce

frumos!" primeam această laudă ca ceva meritat personal de mine.

De obicei, îi vorbeam puțin Margaretei. Într'o zi, totuș, mama fu nevoită să lipsească o după-amiază de acasă. Rămăsei singur cu Margareta și, ca de obicei m'am așezat în sufragerie. Timp de un ceas am ținut pe o carte ochii ce nu vedeau nimic! Îmi simțeam inima grea și mâinile tremurânde. Creștea în mine o dorință arzătoare de a vorbi Margaretei, de a-i spune cuvinte afectuoase. Am lăsat să treacă toată după-amiaza fără să ajung să deschid gura. Am fost atât de disperat încât, seara, am dat drumul unui roiu de cuvinte amare, de cuvinte descurajate, descurajante. Ah! pentru a spune vorbe neplăcute, aspre, limba mi se desleagă singură. Nu mi-a fost greu deloc ca s'o mâhnesc sfâșietor pe Margareta, s'o covârșesc sub un șuvoi de vorbe care erau tocmai contrariul de ceeace simțeam atâta nevoia să-i încredințez.

Dânsa, asculta fără să răspundă, apoi, avu o privire atât de tristă, atât de plină de dojană, încât am plecat capul și i-am cerut iertare, bălbâind.

— Oh! zise dânsa, nu face nimic. Știu bine că ești bun și că nu crezi nimic din tot ce mi-ai povestit.

„Bun!" Eu? Sunt bun! Eu? Ba nu

zău ! Imediat, vorbele amare și-au reluat cursul până'n clipa în care, dezgustat de mine însu-mi, mi-am pus pălăria ca să ies.

Lui Salavin nu trebue să-i ierți prea repede.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XVII

Cred, totuşi, că n'am chinuit prea mult pe Margareta în perioada aceea. Cred. Sigur nu sunt de nimic. Cei cărora le datorăm cele mai crude suferinţe ale noastre au atât de rar conştiinţa cruzimii lor. Cunosc oameni care-şi închipuesc că m'au copleşit cu favoarea lor şi pe care-i consider, de fapt, ca fiind tocmai geniile mele rele.

Întreţineam relaţiuni, fiind adolescent, cu un văr pe care-l iubeam mult. Făceam tot ce puteam ca să-l ajut în ce făcea, să-i laud meritele, să-i ascund greşelile. Oricât scrupul aş fi avut, nu-mi puteam găsi faţă de dânsul vreo vină. Or, într'o zi, ne-am certat, cu care ocazie vărul mi-a spus tot ce avea pe inimă. Am descoperit într'însa resentimente vii, păsuri, ce, multă vreme ascunse deveneau şi mai groaznice şi cari, vai! nu mi-au părut lipsite de justificare; într'un cu-

vânt, mă rog, un întreg tezaur de ură a cărei obiect disperat şi cauză eram eu.

Cine poate afirma că n'a făcut pe un om să sufere din momentul ce l-a privit măcar odată, din momentul în care i-a străbătut viaţa, fie chiar în gând?

Ceeace mă face să cred că n'am fost, în cursul acestei luni de Noembrie, călăul Margaretei, este că rezervam toate necazurile mele ca să le vărs grămadă asupra lui Lanone.

Mă duceam — nu ţi-am spus-o? — să-l văd în fiecare zi, fie în timpul dejunului, fie după masă, seara, căci Lanone nu-şi pierduse locul şi merge regulat la biroul său de notariat.

De cele mai deseori îl găseam pe Lanone la masă. Mă aşezam într'un fotoliu cu basculă, lângă fereastră, şi începeam să mă legăn. Incepeam, în acelaş timp, să fiu nedrept, să fiu odios.

Noroc că Lanone este amicul meu! Noroc că-l iubesc! Altmintrelea, m'ar sâcăi grozav.

De altfel, dacă n'ar fi dragostea, dacă n'ar fi prietenia, totul m'ar desgusta într'însul. Uită-te la el cum mănâncă! Uită-te cum bea!

Octave Lanone este un băiat liniştit cu reacţiuni leneşe; nu este lipsit nici de instrucţie nici de fineţe. Cum a păstrat din partea ascendenţilor săi după

tată oarecari maniere rustice şi un fel de stângăcie, mi se întâmplă, între camarazi, să glumesc pe socoteala lui ; dar nu pot suferi ca alţii să se amestice şi ei. A râde de Lanone este privilegiul meu de prieten, un privilegiu de care sunt gelos cu asprime.

Cu picioarele încrucişate, capul răsturnat pe spate, corpul căzut în fundul fotoliului ce se legăna uşurel, fumam ţigare după ţigare privind cu un ochiu abia întredeschis la cei doi Lanone cum mâncau.

Copilaşul bălăcea în farfuria lui. Octave şi Marthe, faţă 'n faţă, mâncau, ca toată lumea, crede-mă. Cât despre mine, eu n'aveam decât să-i privesc. Cea mai penibilă dintre situaţii.

Dacă ţii la prestigiul d-tale, să nu mănânci niciodată în prezenţa unui om care nu împarte cu d-ta nici foamea nici alimentele.

De ce să umpli lingura atât încât o parte din conţinut să se reverse în farfurie înainte de a ajunge la buze? De ce să introduci lingura strâmb şi atât de adânc în gură ? De ce această respiraţie zgomotoasă când sorbi supa ?

Imi stăpâneam dezgustul cu greutate. Cei doi Lanone nu bănuiau nimic ; nu sunt oare prietenul lor ? Nu le-am do-

vedit-o? Nu sunt şi eu, un om,cu toate imperfecţiile umane?

Ideia că-mi satisfăceam şi eu poftele cu atâta naivă necurăţenie şi stângăcie, nu făcea decât să-mi agraveze indispoziţia în loc să mi-o risipească. Trebuia totuş să recunosc că şi fălcile mele troznesc când mestec şi că, şi eu, fără îndoială, mănânc cu gura deschisă, cu zgomote şi cu plezniturі umede. Nici vorbă că ochiul spectatorului care mă priveşte vede cum mişc limba şi urmăreşte transformarea alimentelor sub presiunea dinţilor. Şi fără nici o îndoială nasul meu, adesea astupat de câte-un guturai, suflă şi fluieră şi el îndată ce fălcile lucrează.

Eram atât de adânc mâhnit de acest spectacol şi atât de ruşinat de gândurile mele că mă sculam ca să plec. Octave mă privea atunci cu ochiul limpede, mirat şi spunea simplu:

— Dece? Doar nu eşti grăbit.

Şi-mă aşezam iară cu descurajare.

Dacă Lanone ar fi putut surprinde firul gândurilor mele, aş fi murit de ruşine. Dar nimeni nu poate cunoaşte şirul gândurilor mele, deşi, de mai bine de o sută de ori eram cât pe-aci să mă trădez şi să-i spun prietenului meu: „Ce nevoie să mişti vârful nasului când mănânci fasole“?

Când se termina masa Lanone aprindea o pipă mică şi stăteam de vorbă sorbind o ceaşcă de cafea. Ca să mă sustrag meditaţiilor mele neîndurătoare, construiam nişte vagi comentarii asupra evenimentelor zilei. Lanone mă asculta cu o atentă bunăvoinţă şi murmura după fiecare frază a mea: „Sunt absolut de părerea ta". Acest asentiment încăpăţânat nu întârzia să mă facă nerăbdător. Cum? îi serveam tot soiul de gogonate, de prostii şi Lanone era absolut de părerea mea, Lanone pe care-l socotesc om inteligent, Lanone, care este prietenul meu, singurul meu prieten!

Asta mă făcea să-mi pară rău după maniera aspră a lui Vitet care nu mă lăsa niciodată să spun o vorbă fără ca să nu-mi arunce un muşcător „nu sunt deloc de părerea ta".

Mă întorceam la tăcerea mea, la contemplarea rău-voitoare şi dureroasă pe care mi-o ofeream. Cu genunchii în mâini, grăbeam legănatul fotoliului cu basculă. Ideia că această perpetuă legănare ar putea să dezguste pe Octave — sau pe Marthe — mă turbura fără ca, totuş, să mă reţie.

Copilaşul, sătul, era pregătit pentru culcare. Era un copil frumos, voinic, cu trupul translucid şi rezistent. Din nenorocire, degetul lui mic dela mâna

stângă s'a format sucit, dela naştere; e adus înspre podul palmei. Poţi căuta oricând un defect într'o fiinţă frumoasă; ai să-l găseşti întodeauna. Dacă eşti un suflet generos, defectul acesta nu-l vei băga de seamă, sau vei şti să-l uiţi, să-l anulezi. Dar dacă eşti un Salavin, în anumite zile n'ai să mai vezi decât defectul care va strica tot restul.

Sărutam copilul, finul meu, şi-l purtam pe umeri până'n odaia lui. Câte-o dată, uitându-mă la obrazul lui fermecător, abia format, ale cărui trăsături păreau încă închise ca într'o teacă fragedă încercam să-mi închipui cum va fi ea când va fi bătrână mai târziu şi mă simţeam ros de tristeţe.

Copilul adormea, în vremea ce noi ne întorceam la conversaţia noastră mărunţă şi la fumat. Trăgeam cu urechea şi auzeam, prin uşa întredeschisă, răsuflarea copilului, strigătele lui în vis, toate zgomotele acestei mici existenţe adormite. Uneori, aceste zgomote nu-mi păreau firești şi mă coprindea neliniştea. Dar amândoi Lanone rămâneau liniştiţi locului. Şi-i socoteam nepăsători, nesimţitori, nedemni de strivitoarea lor datorie de părinţi.

Alte ori Lanone se întreţinea multă vreme cu soţia despre afacerile lor personale. El îmi spunea: „Imi dai voie?“

Eu răspundeam: Mă rog! „Dar găseam numai decât că toate cele câte le răscoleau împreună îmi erau cu totul străine". Prea multe din viața unicului meu prieten îmi scăpau.

In asemenea momente visam represalii. Eram gata, la prima ocazie pe care mi-ar oferi-o Lanone, să-i arunc un pumn de vorbe displăcute pe cari le rumegam cu grije.

Vremea trecea, Lanone n'avea pentru mine decât cuvinte prietenești și îmi înghițeam supărarea.

Mai târziu, coborând scara după cuvenitele strângeri de mâini, mi-l închipuiam cu oroare pe Lanone, spunând nevestei: „Ce bun băiat, Salavin ăsta".

Plecam capul; nu eram mândru deloc. Toate lucrurile astea urâte pe cari nu pot să nu le văd în prietenul meu, nu într'însul sunt ci în mine, numai în mine.

XVIII

In cursul lunei Decembrie Margareta avu o anghină. A stat zece zile în pat, la dânsa, unde mama îi aducea bulion, tizane, medicamente.

Ordinea fu astfel profund turburată'n casă. Bolnava, amândouă gospodăriile şi bucătăria o covârşeau pe mama de griji. Ea tot mai găsea timp să coase, dar rupând din odihna ei. Mâncam în grabă amândoi şi mi se părea că un gol enorm se căsca între noi.

Cu toate astea, aşa am trăit împreună ani lungi de zile. Va să zică două luni de obiceiuri nouă au ajuns pentru ca obiceiuri vechi cât viaţa mea să cadă'n desuetudine.

Căutam să mă fac util, dar aveam râvna hazlie a tuturor bărbaţilor în mijlocul treburilor casnice. Rătăceam din odaie'n odaie, mă aşezam pe toate scaunele, mă sprijineam de toate mobi-

lele, închideam şi deschideam uşile, schimbam obiectele din loc în loc fără motiv. Din când în când, mama îşi urca pe nas cu unghia dela arătător ochelarii ce alunecau şi mă privea. Deşi privirea ei era liniştită şi cât se poate de firească, eu, mă simţeam roşind şi întorceam capul prefăcându-mă preocupat de lucruri de cari inima mea se dezinteresa numai decât.

Când mama trecea la Margareta — ţi-am spus că dânsa ocupa o odaie vecină cu locuinţa noastră, ducându-i în mână o ceaşcă fumegândă, eşeam până dincolo de prag, şi aci, oprind uşa cu piciorul, aşteptam, rozându-mi unghiile.

Mama se întorcea şi spunea:

— Merge mai bine.

Răspundeam:

Ah? Bine! Bine!

Vroiam să-mi dau un aer nepăsător. Nu reuşeam decât cu greutate.

Venise s'o vadă un doctor, vizită ce fu, în definitiv, liniştitoare. Starea Margaretei nu era gravă. Medicul veni la noi ca să-şi scrie reţeta şi-mi zise, pe când pleca:

— Să n'aveţi domnule, nici o grije: săptămâna viitoare sora d-voastră va fi complect restabilită.

N'am căutat să-l informez pe doctor că se înşeală în ce priveşte rudenia.

Gândul c'aş putea avea o soră, o soră ca Margareta, îmi fu foarte plăcut şi mă umplu de melancolice păreri de rău.

In cursul unei nopţi de insomnie ocupată cu reveniri mintale asupra-mi băgai de seamă cu mirare că, de patru zile nu mai avusesem nici una dintre obscurele idei ce-mi desfigurează sufletul şi sunt chinul vieţei mele. Asta provocă în mine un mare entuziasm care mă ţinu treaz până'n zori.

Dar bucuriile vin lanţ. A doua zi dimineaţa, Lanone pe care-l părăsisem de când cu boala Margaretei îşi făcu apariţia în strada Pot-de Fer. Imi aducea de lucru: copii de făcut după concluziuni mărite cu care se însărcinase dânsul cu gândul ca să mă facă pe mine să profit.

Poate că nu ştii ce se numeşte concluzii „mărite" în jargonul notarilor ? Iată: pentru a-şi mări cota onorariilor notarii adaugă la dosarul clientului concluziuni pe hârtie timbrată taxate foarte scump. Obiceiul este ca această confecţionare de documente să fie încredinţată unui funcţionar subaltern al biroului care, după câteva pagini privitoare la afacerea ce a fost judecată, copiază la întâmplare textul Codului.

Patru sau cinci cuvinte la linie, o treabă dată peste cap, un pur pretext.

Şi notarul, care găseşte în aceste copii un câştig gros, cataldicseşte să plătească destul de bine această muncă fantezistă pe care scribii o expediază în afară de orele de birou. E ridicol, dar aşa este.

Lanone îmi aducea un cod şi teancuri de hârtii. M'am pus pe lucru cu ardoare. Margareta bolnavă, mama supraîncărcată de griji, — voiu putea, deci, să îngrijesc eu însumi de nevoile casei.

Petreceam zilele şi o parte din nopţi ca să transcriu cu înfrigurare toată legea asupra accidentelor de muncă. Număram în minte: opt gologani, şaisprezece gologani, douăzecişipatru de gologani. Găseam în activitatea asta derizorie motive de mândrie şi multe motive de a mă stima pe mine însumi. Ţi-am spus'o: mă simţeam devenit alt om. Mi-l schimbaseră pe Salavin.

Cât despre a cerceta cauzele adânci ale acestei transformări, de asta mă păzeam cu o frică superstiţioasă. Consideram această suspendare a facultăţii mele de analiză ca un bun, ca o pauză, ca o amorţeală.

A venit, totuşi, o zi în care s'a făcut lumină fără ca repaozul meu să fi fost pus în joc.

Eram în sufragerie şi scriam; degetele mele pătate cu cerneală fugeau pe hârtia albastră în vreme ce ochii îmi

escortau degetele cu o zgomotoasă veselie. Uşa se deschise, mămica apăru împingând'o înaintea ei pe Margareta.

Cu un fular alb în jurul gâtului, frumosul ei păr împletit şi faţa cam palidă, Margareta avea aerul uşor ameţit al convalescenţilor.

Luă loc la gura sobei, în venerabilul nostru fotoliu Voltaire. In ziua acea, abia am înţeles ce mi se întâmpla.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XIX.

Va să zică, viaţa mea avea un înţeles, vreau să înţelegi: o direcţie. Ea nu mai era răspândită ca o turmă fără lege, ci adunată, orientată. Devenise un fluviu şi nu o baltă, un cântec grav şi plin după atâtea ţipete discordante.

Se pare că sunt oameni ale căror gânduri se învârtesc credincios în jurul unei axe ca şerpii pe bagheta Domnului. Era să devin un asemenea om.

Sunt oameni cari trăesc sub farmecul graţiei divine, inima lor e pură şi locuită de frumoase dorinţi. Şi eu era să trăesc sub acest farmec al graţiei divine.

Sunt oameni care, chiar în fundul sărăciei, posedă lumea. Era să posed lumea. Era, însfârşit, să mă posed pe mine însumi. Eram salvat; eram capabil de iubire. Toate mi-o dovedeau; indulgenţa de pe toate feţele, senina lumină aşternută peste lucruri, elanurile, tăce-

rile, încrederea, setea mea de jertfă şi tremurul mâinilor mele.

O hotărâre se formase în mintea mea; să păstrez taina acestei certitudini. Mărturisind-o, desvăluind-o, nu riscam oare s'o alterez, poate chiar s'o distrug? Nu va fi oare nevoe de mulţi ani liniştiţi pentru a-l reabilita pe Salavin, pentru a-l obicinui cu sine, cu bogăţia lui, ca să fie demn de noul său destin.

Că iubirea asta mută ar fi fericită sau nenorocită, iată un lucru la care nu mă prea gândeam. Ideia că s'ar putea ca ea să-mi întoarcă această iubire, turbură într'atât cele mai hotărâte cuvinte ale mele încât preferam să le înlătur. In schimb, examinam ipoteza contrarie cu o curioasă predilecţie. Un amor neînţeles, dispreţuit, n'ar fi mai puţin pentru mine amorul. Fericirea pe care o doream era făcută să se hrănească cu multe suferinţe.

Ai să zâmbeşti, desigur. D-ta ai despre bucurie păreri precise şi cuminţi pe care nu sunt în stare să le contrazic. Nici să le înţeleg. De fapt, eu nu mă apăr, nu-mi pledez cauza. O şti. Mă silesc să te fac să întrevezi ce se petrecea în mine. Dealtfel, n'am de gând să întârzii mult asupra acestei părţi din povestirea mea. Mai reuşesc să-mi exprim dezordinile, năzbătiile, dezmăţul. Dar fericirea? Se

poate ea povesti? Este oare posibil să-l interesăm pe cineva vorbindu-i de fericirea noastră, acest lucru atât de fastidios, de şters, de sărac, în ochii altora?

Să-ţi ajungă că-ţi spun c'am fost fericit fără neîncredere. Nu-mi rămăsese luciditate destulă pentru a observa că ritmul entuziasmului meu semăna prea deaproape cu ritmul disperărilor mele şi că el era ca şi acestea: febril, prea mare, stângaciu, — mă rog îi lipsea armonia.

I-ar fi fost greu, chiar unui observator atent, să discearnă acest soiu de revoluţie care se petrecuse'n mine. Nimic nu se schimbase în aspectul existenţei mele. Vindecată, Margareta îşi reluase locul lângă mama. Se auzea torsul maşinei de cusut, iar uneori condeiul meu lovind cu ciocul fundul călimării. Mâncam împreună în bucătăria plină de aburi şi de mirosuri aromatice.

Eram foarte împedicat în sentimentul meu pe care-l consideram cu timiditate, cu frică; un obiect fragil pe care ţi-i frică să nu-l spargi, purtându-l.

Din minut în minut îmi repetam: „Bagă de seamă! Uite că începe viaţa adevărată!" Uneori, neliniştit de surprizele ce mi le putea aduce viitorul, doream, ca toţi oamenii satifăcuţi, ca toată veşnicia să nu fie decât o amplificare a clipei în care mă plăceam. Alteori, chi-

nuit de visuri ambiţioase, mă vedeam pornit spre culmile virtuţii, ale perfecţiunii, cu sufletul cumpătat, sanctificat. Asta, asta: o viaţă de sfânt! Şi de ce nu? N'au fost aleşi adesea sfinţii, din gloata oilor rătăcite? Se va găsi oare în rai un loc destul de glorios pentru îngerul căzut care şi-a regăsit pe neaşteptate drumul divin?

Acestea erau gândurile mele în vreme ce condeiul meu copia articol cu articol, legea asupra accidentelor de muncă.

Câteodată, mămica mă ruga să-i fac vreun serviciu mărunt. Mă grăbeam s'o satisfac, dar cu o grabă pe care aş fi dorit-o mai puţin bătătoare la ochi. Dar însfârşit nu le poţi avea toate: neturburată fericire şi stăpânirea nervilor.

Câte-o dată, Margareta cânta. O acompaniam în gând, băgând de seamă să nu mă trădez: cântul meu să rămână'n gând. Evitam s'o privesc pe Margareta, pe cea adevărată, pe cea vie. O priveam numai în mine, numai în mine ridicam spre dânsa o rugă tăcută.

Nu zâmbi! Nu râde de mine! Dac'aş fi reuşit viaţa pe care o visam, ar fi fost într'adevăr un lucru frumos.

Mi se întâmpla să mă şi gândesc la prieteni, la oameni despre cari m'ai auzit vorbind în termeni atât de dispreţuitori. Oudin îmi apărea atunci ca un caracter

de elită, un suflet superior a cărui influenţă asupra-mi rămânea suveran de binefăcătoare. Nenorocirile lui Ponpaert îmi inspirau o compătimire fără rezerve; ăstuia voiu şti să-i viu în ajutor, să-l mângăi, să-i restituesc liniştea, fericirea. Dar Devrigny! Devrigny care este viaţa însuş, sănătate, vigoare, exuberanţă! Ce vesel tovarăş! Cât despre Vitet, câte lecţii spirituale şi afectuoase a ştiut să-mi dea. Mă învăţase să-mi pedepsesc orgoliul, să am despre virtuţile şi forţele mele un sentiment modest şi măsurat. Ledieu mă asociase cu generozitate tuturor bucuriilor sale. Jay nu prea era bârfitor, cum crezusem, spre ruşinea mea „ci o fire clar-văzătoare şi perspicace. O judecasem rău pe nevasta lui Petzer şi am interpretat pe dos actele lui Coenil.

Cât despre Lanone, admirabilul meu frate, pretenul meu ales, binefăcătorul meu, la el nu mă puteam gândi fără îndoioşare, fără ruşine, fără remuşcări.

Insfârşit, gândul meu revenea mereu la mama, la Margareta, la aceste două scumpe figuri între cari viaţa, noua mea viaţă, trebuia să se petreacă. Caldă claritate, parfum, muzică suavă!

Cum vezi, era cât se poate de frumos, cât se poate de mişcător. Şi aşa a fost, fără întrerupere dela 17 la 25 Decembrie.

XX

In ziua Crăciunului m'am dus la dejun la Lanone, care mă invitase la o mică serbare intimă.

Un frig uscat, înţepător, tonic. Era o plăcere să umbli, chiar cu pingelele găurite. Strâns bine în vechiul meu palton, plecai destul de devreme, o masă de prieten nu este oare mai bună când începe cu o lungă conversaţie!

Itinerariul îmi era familiar. Paşii mei— ca a vitelor ţărcuite — revin mereu pe aceleaş urme. Parisul e mare, dar am, în Paris, satul meu. Ca aproape toţi oamenii, nu sunt în stare să am decât o patrie mică. Oamenii cari gonesc prin lume se cred liberaţi de orice servitute, dar nu crezi că sunt totuş reduşi să-şi improvizeze o patrie în fundul vaporului sau a vagonului care-i duce?

Câteodată, ei sunt chiar reduşi la nevoia de a lua cu dânşii această patrie

minusculă, în geamantan, în buzunar sau în privirea unui tovarăș scump.

Strada Cardinal-Lemoine îmi este favorabilă la scoborâș. Ea grăbește spre fluviu cu brațele larg deschise și mă târăște după dânsa ca o dorință care cere să fie satisfăcută. E sprintenă și vie ca un desfrâu de forțe acumulate.

Apoi, câmpie: orizontul din plămâni al Senei și cheiurilor, podișorul îngust de pe Estacade, insula și această plajă provincială de prundiș unde Parisul pare că-și uită ferocele său neastâmpăr.

Odată mai mult, am revăzut aceste locuri duioase cu ochi de om fericit. Fie ca această imagine să-mi rămână pe veci, — pentru zilele rele.

Lanone, care eșise de dimineață de acasă, pentru a face câteva cumpărături, nu se întorsese încă. Marthe, ocupată cu pregătirea micei serbări, mă primi în ținută de interior: bonetă de dantelă și capot sumar. Dar nu sunt eu de-ai casei?

Copilașul mă luă de mână ca să-mi arate tezaurele pe cari le găsise de dimineață în chip miraculos, la gura căminului. In locuința asta îngustă totul respira acea fericire familială la care visam atât ca la un pământ interzis.

Până pe la unsprezece, mi-a fost foarte plăcut să pun în mișcare jucăriile mecanice, să potrivesc cuburile colorate să

duc la păscut oiţele de brad. Dar pe urmă, cum s'a anunţat dezastrul? In care clipă precisă au apărut primele semne ale ruinii mele sufleteşti? Iată ceeace nu ţi-aş putea spune precis. Cauza primă a tot ce s'a petrecut poate să fie capotul cu mânecile scurte. Nu există nimic care să nu fie un pretext pentru un suflet care se apără greu.

Marthe este o fiinţă frumoasă, brună şi robustă, o fire veselă şi gravă: încredere şi rezervă totdeodată. Ea e soţia prietenului meu, până atunci niciodată compromisă prin excesele imaginaţiei mele.

Or, s'a făcut că Marthe s'a aplecat peste masă ca să rânduiască ceva, nu ştiu ce. Ea ridică un braţ. Mâneca era scurtă şi largă. Fără voie, privirea mea intră în această mânecă şi urcă dealungul braţului până'n umbra caldă şi deasă a subsioarei.

Pentru Marthe, atât a fost. Işi şi lăsase braţul în jos, îmi şi întorsese spatele, era şi eşită din odaie.

Eu, şedeam în fotoliul cu basculă şi mă legănam, cu picioarele încrucişate. Copilul se juca pe covor. Aşa ar fi priceput scena oricine.

Domnule eşti un bărbat; nu voiu avea deci nevoe să-ţi explic prea amănunţit caracterul gândurilor ce m'au năpădit şi

natura evenimentului ce s'a petrecut în mintea mea.

O brutalitate formidabilă, un soiu de viol, de furie, de delir. Veştminte sfâşiate. Rugăminţi şi lacrămi. Nimic nu rezista vijeliei : nici onoarea, nici prietenia. Eram laş, dezlănţuit, beat. Vedeam până'n amănunte şi trupul în braţele mele şi actele comise.

Marthe străbătu camera vecină. O secundă zării, pe fondul de lumină a ferestrei, silueta ei aproape goală în capotul ei larg. Alt sfârc de biciu. Altă turbare. Ochii mei se urcară'n tavan unde era zugrăvită o poveste extraordinară. O juram pe această femee, o duceam cu mine în încăperi întunecoase, mirositoare cu paturi răvăşite, sub o veilleuse agitată de spasmuri nervoase.

Apoi, o călătorie ! Să plecăm ! Am putea pleca ! O viaţă gâfâită, blestemată, minunată dealungul continentelor. Asia ! Sau în insulele Oceaniei, sau în Antile.

La picioarele mele, copilul începu să cânte învârtind o huruitoare. Ei bine ! copilul îl voiu lăsa lui Lanone. Lanone se va consola cu copilul ! O să-i scriu o scrisoare în care-i voiu explica totul. Scrisoarea asta, am scris-o în întregime pe varul lăptos al tavanului.

Intrevăzui o cabină de pachebot, cu un ochiu de fereastră albastru-verzui pe

care-l crăpa orizontul marin: strângeri în braţe zguduite de trepidaţia maşinilor, răsturnate brusc de valurile mari ce legănau vasul, mâini înţepenite de bastingaj, mâini convulsionate de groază şi remuşcări în doi, remuşcări strivite sub povara unor groaznice mângâeri.

Ca să spun totul, trebue să adaog că ceeace se petrecea, nu semăna exact cu ceeace se cheamă dorinţa, cu una dintre acele închipuiri care se satisface singură. Pentru a-mi realiza nebunia, n'aş fi făcut nici măcar umbra unei mişcări. Nu! Toată această beţie rămânea tăvălită în sufletul meu şi aproape fără niciun raport cu obiectul ei. O murdărie laşă, ascunsă, solitară.

...Terminam scrisoarea către Lanone, când un mic ornament de ghips, una dintre înfloriturile vagi ce spumegau şi se rostogoleau în jurul tavanului, deveni pe nebăgate de seamă, frumoasa şuviţă blondă ce tremura şi se zvârcoleşte lângă urechea Margaretei când coase, aplecată peste lucrurile ei. Şi toată blânda figură a Margaretei apăru pe tavan, cu privirea pe care o avusese când mi-a şoptit: „Oh! ştiu bine că eşti bun!"

Ei bine! Margareta va fi uitată.

Margareta! O şi uit? Visul meu gâfâia ca un cal gonit din pinteni, care se

poticneşte şi e gata să cadă grămadă. Tot sângele visului meu se scurse.

Atunci răsună glasul Marthei. Cred că-mi amintesc: spunea o frază foarte simplă:

— Octave, te face să aştepţi. O să-l supere grozav...

Toate închipuirile mele se dărâmară într'un nour cenuşiu. Mă simţeam tremurând, obosit, trist, ca un om care şi-a sugrumat iluziile pe sofaua dintr'o cameră obscură de hotel. Slăbiciunea asta a picioarelor mele, capul plin de bumbac, inima mea leşinată, şi, mai cu seamă, o imperioasă nevoe de a plânge, de a geme...

M'am sculat şi am trecut în anticameră. Aici mi-am luat pardesiul.

— Ce faci? îmi zise Marthe care apăruse în pragul bucătăriei. Ai uitat ceva?

— Da, am uitat... am uitat...

Sunetul glasului meu îmi păru atât de jalnic încât n'am mai adăogat nici un cuvânt. Am deschis uşa şi m'am repezit pe scară. Văd şi acum obrazul mirat al Marthei eşind din penumbră şi aplecat peste rampă.

Cum ajungeam la catul întâi, iată că mă găsesc faţă'n faţă cu Lanone care-mi întinse mâna cu un zâmbet frumos plin de dragoste. Dar mă depărtai, spunându-i:

— Octave, iartă-mă. Nu rămân cu voi. Nu pot să rămân. Eu nu merit ca cineva să se intereseze de mine.

Lanone se opri, încremenit. Aproape că l'aş fi dat brutal în lături ca să ies mai curând în stradă. Am coborît ultimile trepte în salturi. Strigam :

— Nu, nu Octave, nu trebue să mă iubeşti !

Cum închideam uşa vestibulului de jos, auzii în spatele meu, pe scară, sgomotul unor paşi grăbiţi. Lanone mă striga cu glas desfigurat :

— Louis ! Louis ! Ascultă Louis...

In stradă, am plecat gonind pasul fără să întorc capul.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XXI

N'ar trebui să avem bucurie niciodată; plecarea bucuriei este o prea crudă suferință. Era ora douăsprezece. Grădina Plantelor părea deșartă. Sol înghețat scârțâind de frig. Bănci acoperite de un strat de grindină minusculă. M'am așezat totuși pe o bancă. La dreapta mea aveam un copac ce, cu toate brațele lui întinse, făcea pare că jurământ cu o măreață gravitate.

Priveam trunchiul lui noduros, ramurile lui nenumărate, rădăcinile lui groase ce, pe alocurea, apăreau la suprafață ca niște spinări de delfin înainte de a se înfunda definitiv în pământ. Și-mi ziceam: El știe să aleagă; soarbe din pământ unde sunt atea sucuri, atâtea substanțe, atâta hrană, atâtea materiale acumulate dela origine. Soarbe și nu soarbe decât ce-i necesar. Restul îl disprețuiește. El se alege din chaos.

Eu, nu ştiu să mă aleg. Orice gândire călătoare găseşte adăpost în sufletul meu. Orice sămânţă cade pe fiinţa mea, poate încolţi. In asta, unde sunt eu? Cine sunt eu în mulţimea asta? Poate fi pentru mine fericire în mijlocul acestor o mie de demoni? Intre atâtea feţe deosebite, cum să mă recunosc, să mă muncesc, să mă chem?

Să nu-mi spui: „gândurile astea sunt în d-ta dar nu sunt ale d-tale" — Ei, nu sunt eu oare acela care le gândesc? Nu le hrănesc eu?

Mai cu seamă, mai cu seamă, nu-mi spune: „Toate astea nu trăesc decât în mintea d-tale" — Numai ce se petrece într'însa se socoteşte. N'am să pot face niciodată în viaţa mea ceva pur, ceva curat. Sunt incapabil de iubire, incapabil de prietenie, afară de cazul în care amorul şi prietenia ar fi nişte sentimente sărace.

Sunt un fiu rău, un prieten rău, un amant rău. In fundul inimii mele am vrut s'o ucid pe mama, l'am trădat pe Octave, am siluit-o şi am murdărit-o pe Marthe şi am părăsit-o pe Margareta. Am făcut o mie de alte crime de cari nici nu-mi mai amintesc, ceeace este mai grozav decât orice.

In fundul inimii mele, nu respect nimic: dar totuş.

Şi totuş am visat uneori despre o viaţă ce ar fi fost cea mai frumoasă, cea mai nobilă dintre vieţi.

Nu e vina mea, nu eu sunt stăpânul. Nu mă acuza înainte de a fi cercetat singur. Sunt un ilot. Cine-mi va da libertatea? Cine mă va salva din decădere? Cine va putea să-mi înapoieze harul pierdut? Lumea îmi scapă! Mă zbat printre umbre! Cine poate veni în ajutorul meu?

Acestea fură reflexiile mele pe banca din grădina Plantelor. Imi era frig. Apoi mi s'a făcut foame. Nu fără amărăciune am constatat că, cu toată durerea mea, se putea să-mi fie frig şi foame. Altă rană pentru orgoliul meu.

Am combătut frigul umblând şi foamea cu o pâinişoară cu stafide, o pâinişoară de secară care făcuse deliciile copilăriei mele. Am rătăcit astfel, când prin aleele grădinei, când prin străzile vecine, până'n amurg. Cerul se turburase foarte şi se întunecase. Niciodată nu mi-a părut mai ostil, mai lugubru. Dar asta nu era decât pură iluzie, căci am cunoscut, sub cerul de lulie desnădejdi pe căldură, ce trec cu mult peste toate tristeţile iernei. Soare nu există decât în pacea inimii.

Unde să mă duc?

Cum noaptea devenea mai adâncă, zăpada începu să cadă. Mă găseam atunci în strada Buffon. Am revenit la

suprafaţa lumii ca să constat că ninge. Apoi, o nouă scufundare în adâncimi.

Ceva mai târziu am băgat de seamă că mă găseam aproape de cazarma municipală, în strada Monge, în drum spre strada Pot-de-Fer. Animalul se întorcea la culcuş; dela sine, el se întorcea la băltoacă, unde-i cald, unde se mănâncă.

Acelaş lucru totdeauna. Totdeauna acelaş ritm. A ieşi, a te întoarce, a aduce acasă, în fiecare seară, povara de furie şi dezgust.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

XXII

Domnule, a trecut de miezul nopții și m'ai ascultat până aci cu multă răbdare și bunătate. Voiu abuza deci, de simpatia d-tale și-mi voiu termina povestirea.

A trecut o săptămână dela evenimentele ce au însemnat pentru mine ziua de Crăciun. Te mai rog odată să mă ierți, dacă mă încăpățânez să numesc evenimente ceeace nu s'a petrecut decât în mine. Lumea are două istorii: istoria actelor sale, cea care se gravează în bronz și istoria gândirii ei, cea de care nu pare să se sinchisească nimeni. La drept vorbind, ce importă actele mele, dacă toate gândurile mele nu sunt decât o desavuare și o derădere a lor?

Am trăit întâi patru zile într'o neliniște ce creștea neîncetat. Pentru unele motive pe cari le poți bănui ușor, șederea acasă îmi era nesuferită; atâtea amintiri, privirea pasionată a celor două

femei, minciuna feţei mele, a cuvintelor, a gesturilor.

Am eşit, deci, în fiecare zi, de dimineaţă, ca să nu mă întorc decât noaptea târziu, la ora somnului. In fiecare zi, mama-mi spunea că venise Lanone şi că mă aşteptase o oră sau două, fără să prea explice obiectul vizitei sale.

Mi-am petrecut nopţile pe canapea fumând, luptându-mă cu demonii.

Alaltăeri dimineaţa, am avut cu mama o discuţie hotărîtoare. Să fie chiar vorba de o discuţie? In realitate, însă numai mama a vorbit.

Mă pregăteam să ies. Margareta era plecată la atelier după lucru. Mama gospodărea, şi-mi zise :

— Louis, stai colea, lângă mine, numai o clipă.

Am stat jos. Trebue să fi fost întunecat, palid, agitat de ticuri mărunte pe cari nu le pot reprima. Nu ştiam ce vroia mama. Eram neliniştit şi covârşit totdeodată. Şi mama-mi zise :

— Louis, o să ai treizeci de ani peste două luni.

Am înţeles numaidecât... Mama mi-a vorbit timp de o jumătate de oră şi mai bine. Venise ceasul să mă însor. Nu puteam să întârzi a găsi o situaţie. Mămica se cam ocupase ea însăş de asta. Venise pentru mine momentul de a-mi alege o

tovarăşe. Ei bine, nu se găsea tocmai lângă mine...

Ah! Mamă, mamă, cum mă iubeşti! Ce bine mă cunoşti! Ce rău mă înţelegi! Am lăsat-o să vorbească. Imi scutura cu dragoste mâinile ce recădeau nemişcate. Când mă grăbea cu întrebările dădeam din cap fără să răspund.

A sunat cineva, ceeace m'a liberat. A intrat Margareta. Mi-am luat numaidecât haina şi am eşit foarte repede, uitându-mă în trecere cu un soiu de resentiment la această tânără femee care se gândeşte să facă fericit pe un om ca mine. Sunt deatunci mai mult de patruzeci şi opt de ore ; nu m'am mai întors acasă. N'am să mă mai întorc ; nu mai pot.

I-am scris mamei o scrisoare care nu explica nimic. Nu există mijlocul de a explica asemenea lucruri! I-am scris : „Mamă, tu nu ştii ce fel de om sunt. Nu-mi cere să mă întorc lângă tine. Nu-mi cere să fiu fericit!" Şi mii de alte prostii asemănătoare ce au chinuit-o desigur, fără s'o lămurească întru nimic.

De aproape trei zile rătăcesc prin Paris fără scop, fără un refugiu. Sunt liniştit, dar tare nenorocit.

Nu caut să mor. Nu sunt încă gata ca să mor!

Am bani pentru două zile. Apoi, ca

să trăesc, o să muncesc ce-oiu găsi pe apucate, ca să mănânc.

Să nu-mi vorbeşti de cele două femei ce cos acum, cot la cot, în sufragerie. Ce gândesc ele? Ce spun? Să nu mai vorbim: prea m'am gândit la asta de trei zile.

Intâmplarea m'a adus astăseară în barul acesta în care am avut norocul să te întâlnesc. Am băut foarte puţin, ai băgat desigur de seamă şi d-ta. M'aş fi îmbătat dar mă doare stomacul.

Nu povesti, te rog, nimănui această poveste care numai poveste nu-i. Fiecare om are povara lui de chinuri. Inutil să-l mai turburi cu Salavin. Inutil iarăş să-l faci să râdă.

Nu mai ştiu ce să fac. Nu mai ştiu ce să devin. Poate că voiu pleca într'o călătorie dacă-i se face vântului milă de mine şi mă duce cu dânsul. Poate c'o să rămân locului. Poate...

D-ta, domnule, care ai aerul să fii simplu şi bun, d-ta care m'ai lăsat cu atâta bună-voinţă să vorbesc — poate că d-ta ai să-mi spui ce să fac.

SFARŞIT

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU/IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SUB TIPAR:

MÂNGÂERILE PANTEREI de *Mihail Sorbul.*
STEAUA ROBILOR de *Henriette Yvonne Stahl.*
TRAGEDIA LUI LASSALLE de *Marcelle Fauchie vigne.*
FOC IN HANUL CU TEI de *I. Peltz.*
SFÂRLEAZĂ CU FOFEAZĂ de *Victor Ion Popa.*
ATOMUL de *Camil Petrescu.*
PĂMÂNTUL ISPITELOR de *E. Jordan.*
SÂNGELE de *Dan Petrașincu.*
PRIMA AVENTURĂ de *Sera Furpa.*
INTR'UN CĂMIN DE DOMNIȘOARE de *Anișoara C*
OMUL CARE TACE de *Al. Lascarov Moldovanu.*
HANUL LA URIEȘI de *Horia Miclescu.*
RUMBA DRAGOSTEI de *M. Toneghin* și *Al. Bilciure*
VIAȚA LUI MAXIM GORKY de *Ilie Grusdev*, traduc M. Gh. Bujor.
TRENUL DE AUR de *Marcovici-Rodion.*
ZEUL TRUPULUI de *Jules Romains*, traducere de Barnoschi.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII

BCUIAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Prețul Lei 40

BCU/IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GUANGXI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY